

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

220 VE 221 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE
BURDUR'UN SOSYO –EKONOMİK TARİHİ
(1889-1893)

GÜNGÖR GÖÇER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF.DR.Fahrettin TIZLAK

ISPARTA 2010

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : ..... TARİH ..... EABD Başkanlığı

Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız **YÜKSEK LİSANS** / ~~.....~~ Programı öğrencisi
.... tez çalışmalarını sonuçlandırmış ve
kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.
Tez Adı Değişikliği **YAPILDI / YAPILMADI**

3-06-2010
Tarih

Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 3.06.2010 Perşembe
günü saat 11.00 'de toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin 220 ve 221 d. ünvanıyla
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dalı Sosyoloji Anabilim Dalı (1004-1003)
konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~** ile aşağıdaki kararı
almıştır.

KABUL   **RED**   **DÜZELTME**

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Prof.-Dr. Fahrettin TIZLAK	<u>[İmza]</u>
Üye	Doç.-Dr. Behset KARACA	<u>[İmza]</u>
Üye	Yrd.-Doç.-Dr. Celal ERDÖNMEZ	<u>[İmza]</u>
Üye		
Üye		

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR / KAZANMAMIŞTIR.**

Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI :   Tarih: Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

Madde-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RET" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu topraklarda çok uzun süre ve adaletle bir yönetim gerçekleştirmesi oldukça önemli bir husustur. Bu hakimiyetin açıklanmasında sadece devletin merkez teşkilatının güçlü bir yapıya sahip olduğunu ifade etmek yeterli değildir. Çünkü devletin merkez teşkilatının dışında bir de taşra teşkilatı vardır. Bu teşkilat devletin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin yönetimindeki başarısını açıklamak için taşra teşkilatının dikkatli bir şekilde irdelenmesi gerekir. İşte bu sebeple tez konumuzu belirlerken Osmanlı Devleti'nin XIX.yüzyılının son çeyreğindeki Konya vilayetine bağlı Burdur Sancağı'nı merkeze alan bir inceleme yapmaya karar verdik.

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat döneminden itibaren merkez teşkilatında olduğu gibi taşra teşkilatında da önemli yapısal değişiklikler yaşandı. Yaşanan değişiklikler toplumun sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde etkili oldu. Araştırmamızda, yaşanan değişikliklerin toplumdaki etkisini yakından takip edebilmek için sosyal tarih incelemelerinde vazgeçilemez derecede önemli birinci elden kaynakları olan Şer'yye Sicilleri'ni temel aldık.

Burdur Sancağı'na ait 220 ve 221 numaralı Şer'yye Sicilleri'nin asıl nüshaları Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Biz çalışmamızda kullandığımız defterleri Şer'yye Sicilleri'nin mikro filmlerini alan Burdur Halk Kütüphanesinden temin ettik. 220 sayılı Şer'yye Sicili 175 sayfa, 221 sayılı Şer'yye Sicili ise 152 sayfadır. 220 sayılı Şer'yye Sicili'nde numaralandırma yapılırken Osmanlıca numaralandırma birden başlamasına rağmen, defterin latin rakamları ile numaralandırmasında ilk sayfa ikiden başlatılmıştır. Sicildeki bu farklı iki sayfa numarasından biz latin rakamları ile olanları kullandık. 221 numaralı sicilde ise sayfalar numaralandırılırken sadece Latin rakamları kullanılmış ve başka bir numaralandırma yapılmamıştır. Bunun dışında iki sicil arasındaki en bariz farklılardan birisi de 220 sayılı Sicilde belgeler tarihlendirilirken rakam kullanılmasına rağmen 221 sayılı sicilde ise tarihlerin yazı ile belirtilmesidir. 220 ve 221 sayılı sicillerde yer alan belge türleri de farklılık arz etmektedir. 220 sayılı sicillerde daha çok nafaka, miras, mehir talepleri

gibi konular yer alırken 221 sayılı sicillerde ise tereke kayıtları, vasi tayinleri gibi konular yer almaktadır.

Araştırmamızda Şer’iyye Sicilleri’nin dışında 1308 ve 1309 tarihli Salname-i Vilayet-i Konya ve Burdur ile ilgili daha önceki dönemlerde yapılan tezleri ve diğer araştırma eserlerini de kullandık. Burdur’u konu alan üç tane Yüksek Lisans Tezi’nden faydalandık. Bunlar M.Ali Uysal’ın Salnameleri temel alarak hazırladığı “Salnamelere Göre Burdur (1868-1914)”, Şevket Bütün’ün Temettuat Defterlerini temel alarak hazırladığı “Temettuat Defterlerine Göre Burdur’un Sosyal ve Ekonomi Yapısı” ve Hasan Kür’ün “210 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Burdur’da Sosyal Kültürel, Ekonomik Hayat (1839-1845)” adlı incelemeleridir. Bu kaynaklar ve çalışmalarda ortaya konulan tespitler sicillerde cevap bulunamayan sorulara cevap teşkil edecek şekilde değerlendirildi. Böylece konu bütünlük arz edecek şekilde ele alınmaya çalışıldı.

Araştırmamızın hazırlanması sırasında sabırla çalışmalarımı inceleyen ve yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Fahrettin Tızlak’a teşekkürü bir borç bilirim. Tezimi hazırladığım dönemde maddi- manevi her türlü yardımını esirgemeyen değerli hocam Dr. Celal Erdönmez’e, ayrıca Gürkan Göçer’e tez metnimin bilgisayar ortamında teknik düzenlenmesi konusundaki yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Çalışmalarım sırasında desteklerini hiç esirgemeyen ve bana her zaman anlayış gösteren oğullarım ve eşime de çok teşekkür ederim.

ÖZET

220 VE 221 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE BURDUR'UN SOSYO-EKONOMİK TARİHİ (1889-1893)

Güngör GÖÇER

Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, 124 sayfa, Mayıs 2010

Danışman: Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın ilk yarısında devlet yönetiminde yaşadığı sıkıntıları gidermek için bazı siyasi adımlar attı. Bu adımlardan en önemlisi Tanzimat Fermanı'nın ilanı idi. Ferman Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra idaresinde birçok değişikliği beraberinde getirdi. Ancak ortaya çıkan değişiklik sadece idari yapıyla sınırlı kalmayıp toplumsal, ekonomik, hukuki alanlarında kapsayan geniş bir alanı etkiledi.

Çalışmamızda Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile beraber başlayan değişim zincirinin taşra üzerindeki etkilerini, Burdur şehri örneğinde incelemeye çalıştık. Bu kapsamda Burdur'un 1889-1893 tarihleri arasındaki idari yapısını, etnik yapısını, sosyal hayatını ve ekonomik hayatını Şer'iyye Sicilleri'ni merkeze alarak inceledik. Böylece Burdur'da farklı etnik unsurların bir arada huzur içinde yaşadıklarını, insanların geçim kaynağı olarak tarım ve hayvancılığın dışında tekstille de uğraştıklarını ve bu alanda üretilen havlu, alaca ve masa örtülerine çevre şehirlerden önemli bir rağbet olduğunu görmekteyiz.

Osmanlı Devleti Avrupalı devletler tarafından hasta adam olarak adlandırıldığı XIX. yüzyılın sonlarında daha hala varlığını devam ettirmek için mücadele etmektedir. Bu mücadele sırasında imparatorluğun küçük bir şehri olan Burdur'un sosyal ve ekonomik tarihini birinci el kaynaklara dayanarak incelemeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: Burdur, toplum, müslim, gayrimüslim, Şer'iyye Sicili, Tanzimat.

ABSTRACT**THE SOCİO – ECONOMIC HİSTORY OF BURDUR ACCORDİNG TO
THE 220 AND 221 NUMBERED ŞER’İYYE SİCİLLERİ****Güngör GÖÇER**

Süleyman Demirel University, Departman of History

Ma. T., 124 page, May 2010

Supervising Professor: Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK

In the first middle of the XIX th. Century, Ottoman Empire took some political steps to resolve the difficulties of the state administration. One of the most important steps was the declaration of Tanzimat. This edict brought many changes to the central and local administration. However, these changes not only weren't limited in the state administration but also they affected the social, economic and legal areas.

In my research, I tried to investigate the effects of the Tanzimat in Burdur city. This place was considered as an examples for my study. According to the Şer'iyye Sicilleri, we examined ethnic groups, administrative elements, economic, and social life of Burdur between the years 1889 and 1893. So, I realized that the different ethnic groups lived together peacefully. As in other forms of work such as agriculture and livestock, so in the field of textile, many good things took place at that time. The people produced and bought towels and tableclothes to live on well.

Despite all the problems, Ottoman Empire which was named as a sick man by the European States, had been struggling on its existence at the end of the XIX th. Century. I studied Burdur which was a small city of the empire during the struggle and I used a wide range of primary sources to research its social and economic history.

Keywords: Burdur, society, müslim, non-müslim, the Şer'iyye Sicilleri, Tanzimat

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII

GİRİŞ

BURDUR'UN TARİHÇESİ	1
I- OSMANLI HAKİMİYETİNE KADAR BURDUR... ..	1
II- XIX. YÜZYIL SONLARINA KADAR OSMANLI HAKİMİYETİNDE BURDUR.....	4
III-ŞER'İYYE MAHKEMELERİ VE ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN MAHİYETİ.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

BURDUR'UN İDARİ YAPISI	15
I- BURDUR'UN İDARİ STATÜSÜ.....	15
II- BURDUR'DA MAHALLELER VE KÖYLER.....	16
III- BURDUR'DA MAHALLE MUHTARLARI VE İMAMLAR.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

BURDUR'UN DİNİ VE ETNİK YAPISI	30
I-MÜSLÜMANLAR.....	30
II- GAYRİMÜSLİMLER.....	31
a-Rumlar.....	32
b-Ermeniler.....	34

III- BURDUR'DA MÜSLÜMANLARLA GAYRİMÜSLİMLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	36
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURDUR'DA SOSYAL HAYAT	42
I- BURDUR'DA AİLE..	42
a- Evlenme..	43
b-Boşanma..	51
c-Ölüm - Veraset	54
d- Burdur Eytam Sandığı.....	62
e- Vasi Tayinleri.....	67
II- AİLENİN İKTİSADİ DURUMU	70
a- Ailelerin Refah Seviyesi.....	70
b-Müslüman ve Gayrimüslim Ailelerde Çocuk.....	83
III- BURDUR'DA VAKIFLAR	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BURDUR'DA EKONOMİK HAYAT	91
I- TARIM VE HAYVANCILIK.....	91
II- ZANAATLAR	104
III- MÜLK SATIŞI.....	109
IV- ALACAK DAVALARI.....	111

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ	115
BİBLİYOGRAFYA	117
EKLER	123
ÖZGEÇMİŞ	127

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser.

a.g.m.: Adı geçen makal.

bkz.: Bakınız.

B.Ş.S.: Burdur Şer'iyeye Sicili

C.: Cilt.

D.İ.A.: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

H.: Hicri.

İ.A.: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi.

S.V.K: Salname-i Vilayet-i Konya

M.: Miladi.

M.Ö.: Milattan önce.

s. : Sayfa

GİRİŞ

BURDUR'UN TARİHÇESİ

I-OSMANLI HAKİMİYETİNE KADAR BURDUR

Burdur, yakınında bulunan bir göl ve verimli topraklara sahip önemli bir şehir olmasına rağmen, şehir hakkında çağdaş kaynaklarda fazlaca bilgi bulunmamaktadır. Şehir, Ortaçağ'dan beri Türk muhaceretinden etkilenmesine ve yoğun bir Türkmen nüfus barındırmasına rağmen; bu zenginliği tarihi çalışmalarda yeterince işlenmemiştir. Şehir tarihi hakkındaki güncel kaynaklar İslam Ansiklopedisi'ne dayanmaktadır. Ancak İslam Ansiklopedisi'ndeki bilgilerin büyük kısmınının 1306 yılında Şemseddin Sami tarafından yazılan Kamusül- A'lam¹ adlı eserdeki bilgilerle örtüştüğü görülmektedir.

Şehir,Ege Kıyıları ve Anadolu'nun iç kesimlerini Akdeniz kıyılarında Antalya'ya bağlayan ve her dönemde önemini korumuş olan bir yolun üzerinde bulunur.² Bölge tarih öncesi yerleşmelerin yanı sıra M.Ö. 2000 yılı, Demir Çağı, Helenistik ve Roma öncesi buluntuların çıktığı yerleşmelerin bulunduğunu zengin bir geçmişe sahiptir.³ Bölgede yapılan kazılarda göstermektedir ki, tarih öncesi devirlerden bu yana Burdur ve çevresinde yerleşme vardır.⁴ Örneğin; Burdur'un 15 km. güneyindeki Kuruçay höyüğünde yapılan kazılarda M.Ö. 6500'e kadar inen bulgular danelde edildiği gibi, Burdur'un 35 km. güneybatısındaki Hacılar'da yapılan kazılarda da buradaki bir yerleşmenin milattan önce VII. 6000 yılı başlarına kadar indiği tesbit edilmiştir.⁵

Eski çağ kaynaklarında Limobrama adı verilen beldenin şimdi bulunduğu mevkiye kurulmadan önce birkaç defa yer değiştirmiş olması muhtemeldir.⁶ Bölge Antik Çağda Pisidya olarak bilinmekteydi. Bir coğrafi terim olarak kullanılan Pisidya

¹ Şemseddin Sami, *Kamusül A'lam*, İstanbul 1306, s. 1375.

² Metin Tuncel , "Burdur" , *İslam Ansiklopedisi*, C.VI, İstanbul 1992, s.426.

³ Mehmet Özsait, Arkeolojik Veriler Işığında Burdur, *I.Burdur Sempozyumu, C.I*, Burdur 2007, s.699

⁴ "Burdur" *Yurt Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul 1982, s.1547.

⁵ Tuncel , *a.g.e.*, s. 426.

⁶ Besim Darkot, "Burdur", *İ.A.*, C.II, İstanbul 1961, s.805.

bugün Isparta ve Burdur illerinin tümünü, Konya'nın batısını, Antalya'nın kuzeyini kapsamaktaydı.⁷

Bu dönemde Burdur, Pisidyalılar'ın komşusu olan Hitit, Frigya ve Lidya devletlerine tabi olmuştur. Lidyalıların M.Ö. 546 yılında Perslere yenilmesi ile bölgede Pers'lerin hâkimiyeti başlamıştır. Büyük İskender'in, Anadolu'da Pers idaresine son vermesi üzerine, M.Ö. 333'te önce İskender'in, M.Ö. 301 yılında ise İskender'in mirasçılarından olan Selekoslar'ın egemenliğine girmiştir⁸. Bölge, M.Ö. 200'de de Anadolu Bergama Krallığı'na bağlanmıştır. Bu dönem Anadolu'nun en parlak dönemi olmuştur. Bergama Krallığı'ndan sonra, M.Ö. 64'te ise Burdur ve çevresi Roma hâkimiyeti altına girmiştir. M.S. 395'te Roma'nın ikiye ayrılması ile Türklerin eline geçene kadar Doğu Roma (Bizans) egemenliği altında kalmıştır.

X. ve XI. yüzyıllarda vukubulan Türk muhacereti ile müslüman Türkler Harizm, Horasan, Afganistan, İran, Irak, Suriye, Azerbaycan ve hususiyle Anadolu'yu Türk göçleri ile doldurmuştur.⁹ Selçuklular Devleti'nin kurulması ile Malazgirt zaferi arasında geçen otuz yıllık bir devir esnasında Türkmenler daimi bir akış halinde Anadolu hudutlarına girmiş, bu ülkenin şark ve orta kısımlarına yayılmışlar ise de bu memleketi henüz kendileri için emin bir yurt saymıyorlardı. Fakat Malazgirt zaferinden sonra Bizans'ın artık ordusu ve mukavemeti kalmadığı için Türkmenlerin Anadolu'ya muhacereti artık sel halini almıştı.¹⁰

Anadolu Selçukluları zamanında Pisidya kıtası mevkiinin menaatı cihetiyle uzun bir zaman elde edilememiş ve nihayet III. Kılıç Arslan zamanında 1203'de Isparta'nın zaptı ile bu tarafın istilasına başlanmış ve Eğirdir, Borlu, Yalvaç ve daha sonra Antalya taraflarına Hamit Bey idaresindeki Türkmen aşiretleri yerleştirilmiştir.¹¹ Burdur ilinde Türkler 1211'den sonra büyük yoğunluk kazanmışlardır. Özellikle Kayı, Afşar, Bayındır, Büğdüz, Yazır, Yıva ve diğer Oğuz boyları bölgedeki önemli Türkmen guruplarıdır.¹² Bu konuda Fuat Köprülü de şunları ifade ediyor; "Kayılar Selçuklular devrinde umumi Oğuz hareketlerine iştirak

⁷ Özsait, a.g.m., s.696

⁸ Tuncel, a.g.e., s. 427.

⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1996, s.3

¹⁰ Turan, a.g.e., s.37

¹¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s.62

¹² Hamit Çine, *Burdur'dan Damlalar*, Burdur 2003, s.7.

ederek şarktan garba gelmişlerdir. Bunlardan bir kısmı Mavera-i Hazar Türkmenleri arasında, bir kısmı Mazenderan'da, Azerbeycan ve Arran (Cenubi Kafkasya) 'da kalarak yerleşmişler, veya başka Türk kabileleriyle karışmışlardır. Anadolu'ya gelen kısmın muhtelif parçalara ayrılarak çok dağınık sahalara yerleştirildiği anlaşılıyor: Şimali Anadolu'da Erzincan ve Suşehri havalisinde, Amasya, Çorum, Kastamonu, Ilgaz, Çankırı, Gerede, Bolu, Düzce civarlarında, sonra Eskişehir, Mihaliç, Orhan-eli, sahasında hala kayı ismini taşıyan köyler olduğu gibi, cenubda da Kilikya havalisinde, Isparta, Burdur, Fethiye civarlarında ve daha garba doğru Denizli, Muğla, Aydın, Ödemiş taraflarında da bunların bulunduğu yine köy isimleriyle teayyün ediyor. Bu zikrettiğimiz isimler, Kayılar'ın nerelere iskan edilmiş olduğunu ve adeta garba doğru muhaceret yollarını işaret etmektedir.”¹³ Fuat Köprülünün açıklamasıda göstermektedirki, Burdur Türklerin Anadolu'ya geldiği dönemlerden itibaren Türk nüfusun yerleşmeye sahne olduğu önemli bir yerleşim yeridir.

Burdur ve çevresine yerleşen Türkmenler, kendi başlarına ve hiçbir devlete bağlı olmadan yaşamışlar, komşuları Rumlarla savaşarak topraklarını genişletmişlerdir. Selçukluların bölgede etkinlik kurmak istemelerine karşın, Türkmenler, Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına girmek istememişlerdir. Selçuklu sultanları ordular göndererek bölgeyi egemenlikleri altına almaya gayret etmişlerdir. Kesin bir tarih bilinmemekle beraber XIII. yüzyıl başlarında Burdur'da Selçuklu hâkimiyetinden söz etmek mümkündür.

XIV. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devletinin dağılmasından sonra başlayan beylikler döneminde Burdur yöresi Hamit aşiretinin başında bulunan İlyas bin Hamit Bey'in oğlu Feleküddin Dündar Bey'in reisliği altında merkezleri Borlu ve sonra Eğirdir olmak üzere kurulan Hamitoğulları Beyliğinin egemenliği altına girmiştir.¹⁴ Hamitoğulları Beyliği'nin kurucusu Felekettin Dündar Bey 1300'de Burdur'da bugün Ulucami adıyla bilinen camiyi yaptırarak şehrin bu merkez etrafında gelişmesini sağlamıştır.¹⁵ Hamitoğulları Beyliği kuruluşundan kısa bir süre sonra İlhanlıların hakimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Hamitoğullarının İlhanlı hakimiyetini tanımasına rağmen İlhanlıların Anadolu valisi Timurtaş Paşa, Dündar

¹³ Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1994, s.71.

¹⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.62.

¹⁵ Tuncel, *a.g.e.*, s. 427.

Bey'i öldürerek Göller yöresinin büyük bir kesimiyle beraber Burdur'u da zaptetmiştir. Bu hakimiyet Necmettin İshak Bey'in Mısır'dan Anadolu'ya geçtiği 1328 yılında sona erdi ve Burdur dahil Timurtaş Paşanın hakim olduğu yerleri geri aldı.¹⁶

İshak Bey'in bölgenin hakimiyetini İlhanlılar'dan geri aldığı dönemlerde Antalya'dan Burdur'a gelen İbn-i Batuta, Burdur'u suyu bol ve bahçelik bir küçük belde olarak tasvir eder ve ahilerin kendisini misafir etmek istediğini belirtir. Ayrıca kalesinin "bir cebel-i şahik üzerinde"¹⁷ bulunduğunu söyler ki, bugün bu kaleden hiçbir iz kalmamıştır.

Hamitoğulları, İlhanlı tehlikesini atlattıktan sonra beyliğin başka şehir ve kasabalarında olduğu gibi Burdur'da da imar faaliyetine yeniden başlamışlardır. Bu imar faaliyetleri çerçevesinde Muzafferüddin Mustafa Bey Ulucami civarında Muzafferiyeye Medresesini inşa ettirmiştir. Bu medresenin kitabesi 745 H. (1344 M.) tarihli olup bugün bu medreseden eser yoktur. Kitabesinde Burdur'da bir dükkan içinde kalmıştır.¹⁸ Ayrıca Muzafferüddin Mustafa Bey Burdur'da birde kütüphane yaptırmış ve bu kütüphane günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.¹⁹

II-XIX. YÜZYIL SONLARINA KADAR OSMANLI HAKİMİYETİNDE BURDUR

Sultan I. Murat döneminde Osmanlı Devleti, Rumeli'deki hâkimiyetini sağlamlaştırırken, Anadolu Beyliklerini de topraklarına katma ve Anadolu Türk birliğini kurma siyaseti güdüyordu. Bu dönemde Hamitoğulları'nın yöneticisi İlyas Bey ölmüş ve yerine geçen oğlu Kemaleddin Hüseyin Bey Karamanoğulları'nın baskısı sebebiyle Osmanlı Padişahı I. Murat Hüdavendigâr ile dostluk kurmuştur.²⁰ Bu dostluğun akabinde Hamitoğulları bir kısım topraklarını Osmanlı Devleti'ne satmıştır.

¹⁶ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1985, s.299.

¹⁷ İsmet Parmaksızoğlu, *İbn-i Batuta Seyehatnamesinden Seçmeler*, İstanbul 1986, s.10.

¹⁸ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 65

¹⁹ Türk Dünyası Kültür Atlası, *Selçuklu Dönemi*, C. I, İstanbul 1997, s.282

²⁰ Türk Dünyası Kültür Atlası, *Selçuklu Dönemi*, C.I, s.281

İ.Hakkı Uzunçarşılı Hamitoğulları'nın bu toprak satışı ile ilgili olarak şunları ifade ediyor; "Hamitoğulları Beyi İlyas Beyin vefatından sonra yerine oğlu Kemalüddin Bey geçmiş ve Kemalüddin Bey Karamanoğulları'nın tecavüzünden bıkarak Eşrefoğulları'ndan almış oldukları toprakları Osmanlı Devleti'ne satmıştır. Isparta, Eğirdir, Burdur ve diğer bölgeler Hamitoğulları'nda kalmıştır." ²¹ Açıklamalardan da anlaşıldığı üzere bölgenin satışında hem iki hükümdar arasındaki dostluk hemde Karamanoğulları'nın Hamitoğulları Beyliği'ne yaptığı saldırılarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Kemalettin Hüseyin Bey'de Isparta ve Burdur'da hüküm sürmeye devam etmiştir. Hüseyin Bey 1391 yılında ölünce, Hamitoğulları Beyliği'nin Eğirdir şubesine ait topraklar Osmanlılar ile Karamanlılar arasında paylaşılmıştır.²²

Osmanlı Devleti'nin bölgeye gösterdikleri ilginin bir sebebi olarak Halil İnalçık şunları ifade ediyor; "Karamanoğulları ülkesi Osmanlı Devleti'ne ilhak olunmadan önce Osmanlılar, Arap ülkeleri ile doğrudan doğruya münasebetlerini başka bir yoldan, Antalya deniz yolundan temin etmeye çalışmışlardır. Antalya-Bursa yolu, Bursa için erkenden en ehemmiyetli ticaret yollarından biri haline gelince, Osmanlılar I. Murat devrinden itibaren Hamideli'ni tamamen ele geçirmek ve Karamanlılara karşı korumak için inatla mücadele etmişlerdir."²³ Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere bölge Osmanlı ticareti için oldukça önemli bir konuma sahipti.

1391'de Yıldırım Bayezid, Hamitoğulları Beyliği'ni Osmanlı topraklarına katmış ve Kütahya vilayetine bağlamıştır. Bu tarihten itibaren Burdur, Osmanlı idaresine girmiştir²⁴.

Burdur Osmanlı idaresinde önceleri Anadolu Eyaletinin Hamit sancağına bağlı bir kazanın merkezi idi ve küçük bir kasaba durumundaydı. 1478'deki bir tahrirden Burdur'da biri Hristiyan mahallesi olmak üzere dört mahallenin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Üç müslüman mahallesi Cami, Burc Mescidi ve Yeni Mescid adlarını taşıyordu. Bunların en büyüğü Cami Mahallesi idi.

²¹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.65, İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1994, s.51.

²² Türk Dünyası Kültür Atlası, *Selçuklu Dönemi*, C.I, s.281.

²³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s.206

²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, s.265.

Burdur geçmişten beri yaşadığı kargaşa ve mücadelelerden Osmanlı Devleti hakimiyetine girdikten sonrada kurtulamamıştır.

Osmanlı tarihinde Şeytankulu adıda verilen Şahkulu Baba Tekeli, şehzadeler arasındaki hoşnutsuzluk ve devlet erkanının kayıtsızlığından istifade ederek emri altındaki 10.000 kişi ile ayaklanmış ve Antalya'yı basıp kadıyı öldürmüştü; sonra Kızılcakaya,İstanos,Elmalı, Burdur ve Keçiborlu kasabalarını basıp kadılarını ve bir kısım halkını katletmişlerdir²⁵.

Şahkulu isyanının dışında XVI. yüzyılda Burdur Suhte isyanları ve Celali ayaklanmalarından da olumsuz şekilde etkilenmiştir. Burdur'da yaşanan Celali İsyânları konusunda Mustafa Akdağ etkileyici bir örnekte şunları aktarıyor; "Ulamoğlu Derviş Nazır Karahisarısahip'i bastıktan sonra Teke'de Mehmet Çavuş adındaki şahıs ile birleşerek Burdur'un Bartam Köyü'ne beş yüz atlı ve seksen sekban ile gelmiş, atlarını bağlara ve bahçelere çektikten sonra, soygun hareketlerine girmişti. İlk işi, birçok kimseleri bağlayarak, binlerce akçelerini almak oldu. Ondan sonra köyü soymaya devam etti. Son gelişinde de, 34 evin kapularını yaktı, halkın bütün mal varlığını yağma etti, dört kişiyi de zincire vurarak götürdü. Arkasından tekrar subaşını yolladı. O da dayak ve işkencelerle, 25 bin akçe toplayup gitti. Bundan kısa bir süre sonra, sizde daha üç yıllık baki akçemiz vardır deyu yüz atlu gönderip bir yük akçe talep edüp gece yarısı köyü basup, ahalisinin elinde nesi varsa alıp gittiler. Ayrıca 15 kişiyide beraber götürdüler. Köylüler, arzlarında, bu şikayetleride dinlenmezse, köyü terk edeceklerini ve dağılacaklarını bildiriyorlardı."²⁶

Tüm bu karışıklık ve asayişsizliklere rağmen Burdur'un bir önceki yüzyıla göre büyüdüğü anlaşılmaktadır. 1522 tarihli bir kayda göre şehirdeki hane sayısı 238 idi. Aynı yüzyılın ikinci yarısına ait 1568 tarihli başka bir defterdeki bilgilere göre hane sayısının 379'a çıktığı eski mahallelere ilaveten Debbaghane,Mehmet Kethüda, Demir Mescidi,Karagöz Mescidi,Nurullah Çelebi Mescidi adlarında yeni mahalleler kurulduğu anlaşılmaktadır.²⁷ Burdur Kazasının genel hatlarıyla nüfusuna baktığımızda, ilk nüfus bilgilerininin 1522 ve 1568 yıllarına ait tahrir kayıtlarında

²⁵ Uzunçarşılı , *Osmanlı Tarihi*, C.II, s.230.

²⁶ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyânları)*, İstanbul 1995, s.422.

²⁷ Tuncel, *a.g.e.*, s.428.

olduğu görülmektedir. 1522 yılında tahmini olarak hesaplanan nüfus, 1080 müslüman ve 110 gayrimüslim olmak üzere 1190 kişi olarak hesaplanmıştır. 1568 tarihinde ise müslüman nüfusun 1695, gayrimüslim nüfusun ise 200 kişi olduğu ve toplam nüfusun 1895 kişi olduğu hesaplanmıştır²⁸.

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı idaresinin Burdur'da kültür müesseselerine önem verdiği ve kütüphaneler yaptırdığı görülmektedir. Mesela III. Mustafa döneminin veziriazamı Derviş Mehmet Paşa Bursa mevlevihanesini tamir ettirdiği gibi Burdur kasabasında da 1770 tarihli bir kütüphane yaptırmıştır.²⁹ Ayrıca I. Abdülhamit dönemi sadrazamlarından Halil Hamit Paşa Isparta ve Burdur'da birer kütüphane yaptırmıştır.³⁰ II. Mahmut döneminde de Burdur'da Şeyh Mustafa Efendi Kütüphanesi adıyla bir kütüphane daha açılmıştır.³¹

XIX. yüzyılda yapılan idari değişikliklerle daha geniş alanlı sancaklar parçalanıp küçük alanlı sancaklar haline getirilince Hamit Sancağı parçalara ayrıldı ve bunun bir kesiminide Burdur oluşturdu. Bu yeni sancak Konya vilayetine bağlı bulunuyordu ve merkezide Burdur şehri idi. Bu idari değişiklikten sonra Konya valisi Tevfik Paşa 1830'da Burdur'da bir saat kulesi inşa ettirdi.³²

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti modern anlamda ilk nüfus sayımını II. Mahmut döneminde 1831 yılında yaptı. Bu sayım önceki tahrir uygulamalarından karakter itibariyle farklılık gösterir.³³ 1831 yılında Burdur'da yapılan ilk nüfus

²⁸ Zeki Arıkan, *XV ve XVI Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir 1988, s.55.

²⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV-2, s.423.

³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV-2, s.436.

³¹ Tuncel, *a.g.e.*, s.428.

³² Tuncel, *a.g.e.*, s.428.

³³ 1831 yılında yapılan II. Mahmut dönemindeki nüfus sayımı modern anlamda yapılan ilk nüfus sayımı olarak kabul edilir. Bu konuda E. Ziya Karal şunları ifade ediyor; "Hükümet yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra, kurulması kararlaştırılan yeni asker için insan ve vergi kaynaklarına muhtaçti. Bu kaynakların değeri hakkında bir düşünceye sahip olmak için sayım yapılması kararlaştırıldı. Nüfus sayımının nasıl yapılacağını tayin etmek için özel bir meclis kuruldu. Bu meclis, gereken talimatları hazırladı. Esas itibariyle sayım, Anadolu'nun ve Rumeli'nin erkek nüfusunun bilinmesi için yapıldı. O vakte kadar böyle bir sayım yapılmış olmadığı için, halkın endişeye düşeceği ihtimalleri göz önünde bulundurulurak, nüfus defterleri derlemek ve genel neticeleri saptamak için İstanbul'da bir Ceride Nezareti kuruldu. Erkek nüfusunun sayımı din esasına göre yapıldı. Bu suretle Rumeli ve Anadolu'nun İslam ve Hristiyan erkeklerin sayısı tespit edildi İslam nüfusu içinde Kıptilerle aşiretler de ayrı sayıldı. Reaya adıyla gösterilen Hristiyanlara gelince, genel olarak, ırk ve dil farkı gözetilmeden yapıldı. Sayım neticesi Anadolu ve Rumeli'de dört milyona yakın erkek nüfusunun varlığını meydana çıkardı Bunun takriben bir buçuk milyonunun Rumeli'de, iki buçuk milyondan biraz fazlasının da Anadolu'da olduğu anlaşıldı. Rumeli'de, az sayıda mevcut Yahudi ve Kıpti bir tarafa bırakıldığı takdirde, 800.000 Hristiyan karşısında 500.000 islam tespit edildi Anadolu'da ise

sayım sonuçlarına göre Burdur kaza merkezinin nüfusunun 8505 müslüman, 683 gayrimüslim olmak üzere toplam 9188 kişi olduğu nakledilmektedir.³⁴ İki yıl sonra 1833 tarihinde yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre de Burdur Kazası'nın nüfusu köyler ile birlikte 9183 kişi olarak tespit edilmiştir. Ancak bu tarihteki nüfus sayımında sadece erkek nüfus sayısı tespit edilmiştir³⁵

Burdur'un nüfusu ile ilgili Şemseddin Sami, Kamusül Alam adlı kitabında "Ahalisi takriben 80.000 kişiden ibaret olup, merkez livada bulunan ve yine lisan-ı Türki ile mütakellim olan birkaç yüz Ermeni ve Rum'dan başka cümlesi müslimdir"³⁶ demektedir. Bu tespitte Burdur merkez olarak ayrılmamış ve tüm bir kaza olarak ele alınmıştır.

Tüm bu nüfus bilgilerinin dışında 1305 tarihli salnamede Burdur şehrinde 5.213 ev 648 dükkan, 6 değirmen, 7 yağhane,34 debbağhane,4 han,6 hamam,24 cami ve mülhakatın ilavesi ile 26.600 nüfus bulunduğu kaydedilmiştir.³⁷ Bu salnamenin neşrinden sonraki bir tarihte yöreyi ziyaret eden Vital Cuinet'de aşağı yukarı aynı bilgileri tekrarlayarak Burdur şehrinde 14 cami, 6 tekke,11 medrese, 1 Rum kilisesi,1 Ermeni kilisesi,6 hamam ve 4 hanın bulunduğunu söyler; ayrıca Burdur'da yünlü ve pamuklu dokumalar ile halı üretiminin önemli olduğunu ve alaca adı verilen pamuklu dokumalarının ün kazandığını belirtir.³⁸

Bu nüfus bilgilerine bakıldığında dikkati çeken en önemli şey Burdur'da ve çevresinde yaşanan Şahkulu isyanı , Suhte isyanları ve Celali isyanları gibi kargaşa ve huzursuzluk dönemlerine rağmen Burdur'un nüfusunun azalmayıp aksine artmasıdır. Bunda Burdurun önemli bir yol üzerinde olması ve İbn-i Batuta'nın seyahatnamesinde belirttiği " suyu bol ve bahçelik bir belde" olmasının oldukça etkili olduğunu düşünmekteyiz. Bunlarda göstermektedir ki, Burdur Osmanlı Devleti döneminde de ehemmiyetini koruyarak gelişmeye devam etmiştir.

2.000.000 islam nüfusuna mukabil 400.000 Hristiyan olduğu anlaşıldı." E.Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara 1994, s.155-156.

³⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul 2003, s.152.

³⁵ Şevket Bütün ,*Temettuat Defterlerine Göre Burdur'un Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2001, s.21

³⁶ Sami, *a.g.e.*, s. 1375.

³⁷ Darkot, *a.g.m.*, s. 805, Tuncel, *a.g.e.*, s.428.

³⁸ Tuncel , *a.g.e.*, s.428.

III-ŞER'İYYE MAHKEMELERİ VE ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN MAHİYETİ

Eski hukukumuzda monarşi ile yönetilen devletlerin hepsinde olduğu gibi yasama, yürütme ve yargı fonksiyonları, adı ne olursa olsun (halife,sultan,padişah vs.) devlet başkanının uhdesindeydi. Ancak devlet başkanı bu fonksiyonlarını vekilleri vasıtası ile kullanır,yargı fonksiyonunu da devlet başkanı adına onun tayin ettiği hakimler yerine getirirdi. İslam dünyasında kadı adı verilen hakimleri belli yargı çevrelerinde dava görüp çözümlmek üzere devlet başkanı tayin ederdi. Hz. Peygamber bizzat dava dinleyip hüküm verdiği gibi, kadılar da tayin etmiş, O'ndan sonraki halifelerde bu yolda hareket etmişlerdir. Abbasiler zamanında kadıül kuzzat adlı bir makam ihdas edilerek büyük hukukçu Ebu Yusuf bu makama getirilmiştir. Günümüzdeki adalet bakanlığı ile temyiz mahkemesi ve yüksek idare mahkemesi başkanlıkları gibi görevlere karşılık gelen bu makam artık kadıları tayin etmeye ve halifenin yargı yetkisini onun adına bu makam kullanmaya başladı.³⁹

Kuruluş yılından itibaren şer'i kaza usulünü benimseyen Osmanlı Devleti'nin birinci padişahı Sultan Osman'ın ilk tayin ettiği iki memurdan birisi kadı olmuştur. Kadıları yetiştirecek bir kaynak henüz mevcut olmadığından, ilk Osmanlı kadıları Anadolu,İran, Suriye ve Mısır gibi yerlerden getirilmiştir. I. Murad'ın Molla Fahreddin Acemi'yi 130 akçe maaş ile ilk defa fetva görevine tayin ettiği bilinmektedir. Daha sonra feth edilen her idare merkezine bir kadı tayin edilmiş ve böylece adli teşkilat ortaya çıkmıştır.⁴⁰

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında en büyük kadılık evvela İznik ve sonra Bursa kadılığı olup zaptedilen yerlerde de ikinci ve üçüncü derecelerde kadılıklar ihdas olunmuştu.⁴¹

Sultan I. Murat zamanından önce İslam devletlerindeki kadıül kuzzat benzeri kazaskerlik kurumu ihdas edilmiş, kadıları artık bu makam tayin etmeye başlamıştır. Daha sonra bu makam, Rumeli ve Anadolu Kazaskerliği olmak üzere ikiye

³⁹ Ekrem Buğra Ekinci, "Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri", *Türkler*. C.X, Ankara 2002, s.771.

⁴⁰ Halil Cin, Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C.I, İstanbul 1995 , s.266.

⁴¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı*, Ankara1988, s.83; Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara1997, s.84.

ayrılmıştır.⁴² Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği şeklindeki yapı devletin yıkılışına kadar sürmüştür.⁴³

Kadı, insanlar arasında meydana gelen dava ve anlaşmazlıkları şeri hükümlere göre karara bağlamak için devletin enyüksek icra makamı tarafından tayin edilen kişidir. Kadılara hakim veya hakimüş-şer de denir.⁴⁴ Tek kadının görev yaptığı bu usule Şer’iyye Mahkemeleri adı verilmektedir. Şer’iyye Mahkemeleri’nin belli bir makam binası yoktur. Ancak bu şer’i meclis adıyla yargılamanın yapıldığı belirli bir yerin olmadığı şeklinde de algılanmamalıdır. Kadıların yargı işlerini yürütebilecekleri ve tarafların her an kendilerine ulaşabilecekleri muayyen bir yerleri vardır. Bu kadının evi, cami, mescid veya medreselerin belli odaları olabilir. Bayram ve cuma günleri dışında her zaman yargı görevlerini ifa ederler.⁴⁵

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda idari taksimat olarak önce eyaletlere, eyaletler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler de köylere ayrılıyordu. Nahiyeye ve köyler dışında kalan diğer idari merkezler aynı zamanda birer yargı merkeziydi. Her yargı merkezinde birer kadı bulunurdu. Osmanlı adli teşkilatının temel taşı olan kadılar, buldukları yerin hem hakimi, hem belediye başkanı, hem emniyet amiri, hem mülki amiri ve hemde halkın her konuda müracaat edebileceği sosyal güvenlik makamıydı.⁴⁶ Bu kadar farklı yetkileri uhdeğinde toplayan kadıların ifa ettikleri başlıca görevler şunlardır; Şer’i hükümleri icra: Hanefi mezhebinin tartışmalı olan görüşlerinden en muteber olanı araştırıp uygulama, veli veya vasisi olmayan küçükleri evlendirme, yetimlerin ve gâiblerin mallarını muhafaza, vasi ve vekilleri tayin yahut azl, vakıfları ve muhasebelerini kontrol, evlenme akdini icra, vasiyetleri tenfiz ve kısaca bütün hukuki işleri takip kadıların görev ve yetkileri arasındadır. Ayrıca merkezden gelen emir ve talimatları icrada kadıların görevleri arasındadır.⁴⁷ Kadılar devlet hazinesine teslim edilmek üzere toplanıp ilgililere verilen vergi gelirleri ile diğer paralar için tutanak tutulması ve

⁴² Ekinci, *a.g.m.*, s.771.

⁴³ Çadırcı, *a.g.e.*, s.84.

⁴⁴ Cin, Akgündüz, *a.g.e.*, C.I, s.270.

⁴⁵ Ahmet Akgündüz, “İslam Hukukunun Osmanlı Devlet’inde Tatbiki: Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri”, *Türkler*, C.X, Ankara 2002, s.54.

⁴⁶ Cin, Akgündüz, *a.g.e.*, C.I, s.271.

⁴⁷ Akgündüz, *a.g.m.*, s.54.

benzeri noterlik işlemlerinde bakmaktaydılar.⁴⁸ Tüm bu görevlerine karşılık kadılar devletin siyasi ve idari meselelerine karışmazlar ve bu konuları ilgili mülki amirlere terk ederlerdi.⁴⁹ Buna karşılık mülki amirlerin kadılar üzerinde denetim yetkisi bulunmuyordu. Kadılar merkezden tayin edilir ve doğrudan merkezle yazışmalarını yürütürdü.⁵⁰

Kadılar görev yaptıkları yerlerde işlerinin yoğun olması halinde kendilerine kadılık vazifelerini haiz kimselerden vekiller seçebilirlerdi. Bunlara naib denirdi. Kimi zaman uzak yerlere tayin edilen kadılar görev yerlerine gitmeyerek merkezde kalır ve yerlerine naib tayin ederlerdi.⁵¹

Kadıların vazifeleri dolayısı ile kendilerine gelen hüküm ve fermanları ve bunlara verilen cevapları ve gördükleri çeşitli davalara dair vermiş oldukları hükümleri kayıt için sicil denilen birer defter tutmaları kanundu.⁵² Şer'iyeye Sicilleri, kadı sicilleri ya da mahkeme tutanakları gibi adlarla tanınan bu siciller, Osmanlı hukuk sisteminin nasıl işlediğinin anlaşılmasına hizmet ettiği gibi, özellikle sosyal tarih araştırmaları için paha biçilmez değerdedir.⁵³ Her kaza, sancak ve vilayet merkezinde tutulmuş olan Mahkeme-i Şer'iyeye defterlerinin adedi, yanan, zayi olanlarından sarfınazar bugün onbinleri geçmekte ve müze ve kütüphanelerimizde muhafaza olunmaktadır.⁵⁴

Osmanlı Tarihi'nin kaynakları arasında Şer'iyeye Sicil defterleri birinci derecede önemli bir yer tutmaktadır. Merkezi idare ile yapılan belli başlı yazışmaların, tebaanın isteklerinin, fermanların, kanunnamelerin ve şer'i hüccetlerin kayda geçirildiği bu sicil defterleri incelenmeden, Osmanlı Devleti'nin idari ve ictimai tarihini tam anlamıyla ortaya çıkarmak mümkün değildir. Belli bölgelere ait bu defterler tetkik edilmeden, o mntıkların tarihi hayatını hiçbir kaynak daha etraflı ve detaylı bir şekilde canlandıramaz. Özellikle bölgesel tarih çalışmalarında o yörenin tarihi ve iktisadi yönünü, bütünlüğünü meydana çıkarma amacı güden, bizi

⁴⁸ Çadırcı, *a.g.e.*, s.86.

⁴⁹ Çin, Akgündüz, *a.g.e.*, C.I, s.271.

⁵⁰ Ekinci, *a.g.m.*, s.772.

⁵¹ Ekinci, *a.g.m.*, s.771.

⁵² Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s.109.

⁵³ Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750*, İstanbul 2006, s.14.

⁵⁴ Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s.109.

geçmişin bütün dinamizmiyle yakından temasa geçiren bu nevi tarihçilik, asıl büyük sentezler için en zengin malzemeyi verecektir.⁵⁵

Siciller önemli tarihi olayların, tarihi şahsiyetlerin mahalli yer adlarının, önemli tarihi müesseselerin ayrıntıları ile beraber doğru tespitinde önem arzederler. Sicillerde yer alan çeşitli hüküm ve vesikalardan kasaba, köy ve mahalle isimlerini, yeni yerleşim yerlerini, terkedilmiş köyleri ve buralardan göç sebeplerini öğrenmek mümkündür. Ayrıca devletin gerek savaşlar sebebiyle, gerek mali sebeplerden dolayı yeni ihdas etmiş olduğu vergileri, asker, zahire, hayvan taleplerini, miktarlarını en küçük yerleşim birimine kadar nasıl pay edildiğini siciller sayesinde öğrenmek mümkündür.⁵⁶

Hukuk kurallarına uymakta görülen gevşeklik, rüşvet ve iltimasın yayılması, adli mercilerin yavaş yavaş ehil olmayanların eline geçişi, ülkede adalet fikrini ve dolayısı ile emniyet ve asayiş zedelemiştir. Zaman zaman kısa vadeli ve sert tedbirlerle bunun önüne geçilmeye çalışıldıysada başarı sağlanamadı.⁵⁷ Bu konuda III. Mehmed'in cülusunda(1595) gönderilmiş olan adaletname ve I. Ahmed'in ilan ettiği adaletnameler önemli birer örnektir.⁵⁸ Böylece XIX. yüzyıldadevletin başında bulunanlar artık pek çok müessesede olduğu gibi adliye teşkilatında da ıslahat yapılması gerektiğine yürekten inanıyorlar,aksi takdirde devletin tamamen çökeceğinden endişeleniyorlardı.⁵⁹ Bu endişenin sonucu olarak;Tanzimat dönemi ve daha doğrusu II. Mahmut ve onu takip eden dönem yargı organları açısından da yeniden düzenlemelere sahne olan bir devredir.⁶⁰ Tanzimattan önce Osmanlı

⁵⁵ Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühüm Bir Kaynak", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara 1943, S.2, s.89.

⁵⁶ M.Sadık Akdemir, *170 ve 171 Numaralı Şer'iyye Sicillerine Göre Isparta'nın İdari, Sosyal, Ekonomik Ve Kültürel Hayatı*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2004, s.2 .

⁵⁷ Ekinci, *a.g.m.*, s.772.

⁵⁸ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1*, İstanbul 2009, s.324-325.

⁵⁹ Ekinci, *a.g.m.*, s.772.

⁶⁰ "Tanzimattan sonra meydana gelen değişikliklerden Şer'iyye Sicilleri de nasibini almıştır. 1859 tarihli Bilumum Mahkeme-i Şer'iyye Hakkındaki Nizamname'de ve 1874 tarihli Sicillat-ı Şer'iyye ve Zabt-ı Deavi Cerideleri Hakkında Talimat'la bir dizi değişiklik yapılmıştır. Bu talimata göre İstanbul'da ve taşralarda bulunan bütün şer'i mahkemelerde mevcut olan sicillerin ilk sayfasından başlanarak son sayfasına kadar sayfa numaraları konulacaktır. Şer'i Mahkeme tarafından verilen her çeşit yazılı belgenin aslı mutlaka sicile kaydedilecek ve kaydedildiğine dair kaydedenin özel mührü basılacaktır ve ihtiyaç duyulduğunda sicile başvurulacağından yazılar okunaklı olacaktır..." denilerek

ülkesindeki yargı gücünü tek başına denecek kadar müstakil olarak kullanan Şer'iyye Mahkemeleri'nin, daha doğrusu kadıların bu yetkileri ve düzeni, II. Mahmud'dan itibaren azalmaya ve yeni düzenlemelere maruz kalmıştır.⁶¹ 1826'da yeniçeriliğin kaldırılması ile birlikte bazı idari kurumlarda meydana gelen değişim Osmanlı kadısının görev bütünlüğünü de sarsmıştı. Kadıların asayiş görevine Yeniçeri Ocağı zabıtları yardımcı olduğundan kadıların mülki görevi bitmiş, şehirlerde, İhtisab Nezareti'nin teşkiliyle kadının beledi görevleri, II. Mahmud devrinde 1836'da Evkaf Nezareti'nin kurulup vakıfların idare ve denetiminin tek elde toplanması ile vakıflar üzerindeki denetim ve gözetimi de sona ermiştir.⁶²

Gülhane Hattı Hümayunu ile ilan edilen eşitlik ilkesi gereği müslüman olan olmayan herkesin aynı hukuk kurallarına tabi tutulabilmesi için iktibas edilen yeni kanunlar, yeni mahkemeler kurulmasını gerektirdi. İslam hukuku eğitimi görmüş; savcı,avukat gibi yardımcılarından yoksun olarak tek başına çalışan kadıların bambaşka bir hukuk sisteminin ürünü olan yeni kanunları Şer'iyye Mahkemeleri'nde uygulaması söz konusu değildi. Bu nedenle, Tanzimat'ın reformist devlet adamları, bir yandan iyi eğitilmiş yargıçları olan yeni mahkemeler kurma hazırlığına girişirken, bir yandan da şeriat mahkemelerini düzeltmeye çalıştılar. Ancak yeni mahkemeler,yargı sisteminde mevcut çok başlılığı sona erdirmek yerine,daha da karmaşık hale getirdiler. Çünkü devlet teokratik olduğu için şeriat mahkemelerini,yine aynı nedenle ve eski imtiyazları teyit etmek zorunda kaldığı için cemaat mahkemelerini ve nihayet,kapitülasyonları kaldıramadığı için konsolosluk mahkemelerini muhafaza etmek zorunda kaldı. Bu mahkemelere, yabancılarla Osmanlı vatandaşları arasındaki ticaret anlaşmazlıklarını görmek üzere kurulan karma Ticaret Mahkemeleri ile,temeli Abdülmecid döneminde atılıp,Abdülaziz devrinde teşkilatı tamamlanan, Şer'iyye ve Ticaret Mahkemeleri'nin görev alanı dışında kalan anlaşmazlıklara bakmakla görevli Nizamiye Mahkemeleri eklendi. Nizamiye Mahkemeleri ile Ticaret Mahkemeleri Adliye Nezaretine, Şeriat Mahkemeleri,Meşihat (Şeyhülislamlık) dairesine,Cemaat Mahkemeleri, ruhani teşkilatlara, Konsolosluk Mahkemeleri de konsolosluklara bağlı olarak çalıştılar.

---

yapılan değişikliğin içeriği belirtilmiştir. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, *Şer'iyye Sicilleri*, İstanbul 1988, C.I, s.20.

⁶¹ Akgündüz, *a.g.m.*, s.55.

⁶² İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara 2007, s.268.

Böylece Osmanlı Devleti'nin sona ermesine kadar sonsuz görev ve yetki çatışmaları içerisinde, birarada görev yapan bu mahkemelerle, "Adalet" yerine getirilmeye çalışıldı.⁶³

Bu çok başlı hukuk sistemi adliye teşkilatında birçok karışıklığa sebep oluşturdu. Şöz gelişi Nizamiye Mahkemesi'nde görülen bir adam öldürme davasında tarafların eğer şahsi talepleri varsa bunlar Şer'iyye Mahkemesi'ne giderek buradan da ayrı bir hüküm çıkarabilirlerdi. Böylece Nizamiye Mahkemesi'nde beraat eden bir kimse Şer'iyye Mahkemesi'nde idama mahkum edilebilir, akside söz konusu olabilirdi.⁶⁴ Birbiri ardı sıra çıkartılan düzenlemelerle geliştirilen ve kadıların başkanlığında, kurul halinde çalışan Nizamiye Mahkemeleri'ne şer'i konular dışındaki tüm işler devredildi. Ancak Şer'iyye ve Nizamiye Mahkemeleri arasında sık sık görev ve yetki çatışmaları çıktı. 1877 yılında Adliye Nezareti bir sirkülerle Şer'iyye ve Nizamiye Mahkemeleri'nin görevlerinin ayrılmasından doğan müşkilatın gittikçe arttığı göz önünde tutularak, evlenme, boşanma, nafaka, köle azadı, kısas, diyet, gaiplik, vasiyet ve miras konularının Şer'iyye Mahkemeleri'nde, ticaret, ceza, zarar, ziyan, iltizam, bedeli, kontrato davalarının Nizamiye Mahkemeleri'nde ve bunların dışında kalan davaların taraflar razı olursa şeriye, olmazsa Nizamiye Mahkemeleri'nde görüleceğini belirtti ise de, bu çatışmalar Osmanlı Devleti'nin sona ermesine kadar sürdü.⁶⁵

---

⁶³ Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, Ankara 1996, s.115.

⁶⁴ Ekinci, *a.g.m.*, s.77.

⁶⁵ Bozkurt, *a.g.e.*, s.124,125

BİRİNCİ BÖLÜM

BURDUR'UN İDARİ YAPISI

I-BURDUR'UN İDARİ STATÜSÜ

Yıldırım Bayezid'in Hamitoğulları Beyliği'ni Osmanlı topraklarına katmasından sonra Kütahya Beylerbeyliği'ne bağlanan Burdur, 1839 tarihine kadar nahiye merkezi olarak kalmıştır. Bu tarihte Konya- Karaman Valiliği Hamit Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olmuştur. 1851'de Isparta'dan ayrılarak kaymakamlık olan Burdur, Konya'ya bağlanmıştır. 1867 yılına kadar Konya'ya bağlı bir sancak olan Burdur bu tarihte sancaklıktan kazalığa indirilmişse de Burdur halkının ve bilhassa beylerinin teşebbüsü ile 1872 yılında tekrar sancak olmuştur.⁶⁶

1872 yılında Burdur Konya Vilayetinin sancağı konumuna gelince Asi Karaağaç ve Tefenni kazaları Burdur Sancağı'na bağlanmıştır.⁶⁷ 1889 yılında Asi Karaağaç Burdur'dan ayrılarak Denizli Sancağına bağlanmıştır. Böylece merkez kazadan başka yalnızca Tefenni kazası kalmıştır. Nahiye olarak ise Ağlasun, Kemer, İrle, Gölhisar ve Bucak'tan oluşmaktaydı.⁶⁸

1892 yılında Burdur hala daha Konya vilayetine bağlı idi. Bu dönemde Konya vilayeti Konya, Teke, Hamidabad, Niğde ve Burdur'un da içinde yer aldığı 5 sancak, 30 kaza, 35 nahiyeden oluşmaktaydı.⁶⁹

İncelediğimiz dönemde Burdur'da görev yapan ve Şer'iyye Sicillerine yansımayan görevlileri Konya Vilayeti Salnameleri'nden elde etmekteyiz. Buna göre Burdur'un 1890 tarihinde mutasarrıfı Ahmet Arif Bey, naibi Mehmet Rüşdü Efendi, müftüsü Hacı Yakup Efendi, muhasebeci Nazif Bey, tahrirat müdürü Mahmud

⁶⁶ M.Ali Uysal, *Salnamelere Göre Burdur (1868-1914)*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 1998, s.45.

⁶⁷ Kadir Temurçin, Hamidabat Kazasında Nüfus (1831- 1917), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XVII, S.1, Elazığ 2007, s.50.

⁶⁸ Uysal, *a.g.e.*, s.49

⁶⁹ *Salname-i Vilayet-i Konya*, H.1309, s.287.

Efendidir. Ayrıca yukarıda saydığımız isimler mutasarrıfın reisliğinde Meclis-i İdare Heyeti'ni oluşturmaktadırlar.⁷⁰

Burdur'da ayrıca Mahkeme-i Bidayet kurumu bulunmaktadır. Bu kurum ihtisas alanına göre Hukuk Dairesi ve Ceza Dairesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır.⁷¹ Bunların dışında Meclisi Beledi, Nüfus İdaresi, Zabıta İdaresi gibi beledi hizmetler veren kurumlarda vardır.⁷² Tarımsal üretimi desteklemek üzere kurulan Ziraat Bankası'nın bir şubesi de Burdur'da kurulmuş olup reisi Ali Efendi adlı bir şahıstır.⁷³

II-BURDUR'DA MAHALLELER VE KÖYLER

“Kentsel alanda mahalle, Osmanlı idaresinin klasik dönemden beri en alt birimidir. Geleneksel Türk şehirlerindeki mahalle, henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği bir fiziki mekandır. Bir paşanın konağının karşısında basit bir evkaf katibinin aşiboyalı küçük evi, ilmiye ricalinden bir efendinin kaşanesinin yanı başında mahalle su yolcusunun kulübesi bulunur. Bütün bu insanlar birbirleri ile hergün karşılaşır, etiket farklılıklarına rağmen muhatap olurlardı. Paşanın vekilharcı ile müderrisin damadı, suyolcu ile evkafın küçük katibi aynı kahvehanede toplanıp görüşürlerdi. XVIII. yüzyıl ve hatta XIX. yüzyıl başlarında büyük şehirlerin mahallelerinin bile toplumsal sınıflaşmaya göre biçimlenmiş, belirgin bir mekan farklılaşması yoktu. Geleneksel mahalle adeta bir Şeyh Küşteri Meydanı, yani Karagöz perdesi gibidir. Orada dinsel farklılık hariç, imparatorluğun her sınıf ve bölgesinden insanlar, belirli kurallar ve etiket çerçevesinde birlikte yaşarlardı. Mahalle mescidi ve kahvehane bir toplantı ve tartışma mahalli olup, kamuoyunun oluştuğu merkezlerdendi.”⁷⁴

“Osmanlı mahallesi, aile ile organik bağ içindeydi. Doğum, evlenme ve ölüm mahalleyi ortaklaşa ilgilendiren ve dayanışmaya sevk eden olaylardır. Doğumun, evliliğin ve ölümün şahidi mahalle halkıdır. Çocuk, mahalle halkı tarafından kutsanır,

⁷⁰ S.V.K., H.1308, s.192.

⁷¹ S.V.K., H.1308, s. 193.

⁷² S.V.K., H.1308, s. 194-195.

⁷³ S.V.K., H.1308, s. 196.

⁷⁴ Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tar.*, s.305,306.

“Al” denen cinin lohusayı basmasına karşı (muhtemelen bu lohusa humması denen hastalığın arazıdır) sadece hane halkı değil, mahalleli dua eder, tütsüler yakar, adaklar adar.”⁷⁵ Bu anlamı ile mahalle, sosyal bir organizasyondur ve mahalleli sürekli birbirini kollayan ve destek olan bir teşkilat olarak aileden sonra toplumun en önemli ögesini oluşturur. Bu nedenle Osmanlı toplumunda aileler, dinsel olarak sınırları birbirinden ayrılmış mahallelerde yaşarlar.

Suraya Faroqhi, Kent tarihçiliği üzerine yapılan bir sempozyumdaki tartışmada şunları söylüyor; “Mahalleler cemaatlere göredir, yani orada aynı dinden olanlar bir arada oturuyorlar. Osmanlı idaresi bu böyle olsun istiyor, mühimmelerde bu konuda fermanlara rastlıyoruz. Ama idarenin istediği bir fiil ve mahallede olup bitenler birbirinden ayrı olmaktadır. Mesela Ankara’da ve Kayseri’de yüzlerce ev satışı işledimve birtakım insanlar ev alıp sattıkları vakit bu olaya ille riayet etmiyorlar ve oldukça sık olarak bir müslüman, gayrimüslim mahallesinde ev alıyor veya aksi olabiliyor. Zaten Musa Çadircı’nın çalışmasında, XIX. yüzyıl başlarında karışık olan mahalleler saptanmış Ankara’da. Bunlar yeni değil ve bu da demek oluyor ki, 16. yüzyılda hiç değilse bazı mahalleler karışıktı ve bunların karışık oturma geleneği orada en az 2,5 yüzyıl devam etmiştir.”⁷⁶

Aynı tartışmada Halil İnalçık ise bu görüşlere cevap olarak şunları ifade ediyor; “Osmanlı şehri için genelleştirmeler İstanbul örneği üzerinden yapılmamalıdır, yahut Anadolu’daki büyük kervan şehirleri örneğine göre yapılmamalıdır. Ortaya attığımız tez bazı araştırmacılar tarafından benimseniyor ve teyit ediliyor. Dedik ki, Osmanlı şehrinde devlet “residantal” sektörde cemaatleri kendi isteklerine bırakıyor. Burada dini prensiplerin rol aldığını görüyoruz. Onun için devlet Yahudi’nin, Hristiyan’ın, veya müslüman’ın özel hayatını kendine bırakıyor. Demek ki, bir takım İslami prensipleri bilmeden, Osmanlı şehrini karakterize etmek, onun kurumsal yapısını bilmek imkanı yoktur.”⁷⁷

İncelediğimiz 1889-1893 tarihlerine ait iki Şer’iyye Sicili defterinde Burdur’daki mahalleler dini esaslara göre ayrılmıştır ve bu defterlerde dinsel

⁷⁵ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2000, s.28.

⁷⁶ Suraya Faroqhi, *Tartışma, Kent Tarihçiliği Sempozyum*, İstanbul 1994, s.100.

⁷⁷ Halil İnalçık, *Tartışma, Kent Tarihçiliği Sempozyum*, İstanbul 1994, s.107.

gurupların karışık mahallelerde oturduklarına ait tek bir kayıt vardır. 1887 tarihli bir belgede “Burdur’un Rum mahallesinden teba-i devlet-i aliyenin Rum milletinden Nivako veledi Nikola, Burç mahallesinden Hacı Agop Efendi İbn-i Kaleyusi mahzarında...”⁷⁸ şeklindeki belgede Hacı Agop isimli gayrimüslimin Ermeni Mahallesi’nde veya Rum Mahallesi’nde değilde Burç Mahallesi’nde yaşaması farklı dinden insanların karışık yaşamasına bir örnek oluşturabilir. Ancak bunun dışında başka bir örneğe rastlanmadığı için bunu genelleştirmek doğru olmayacaktır. Bu anlamı ile istisnai bir örnektir.

Mahallelerin dinsel olarak ayrılması “modern toplumdaki azınlığın aksine bazı davranış ve tutum sergiler. Bu aidiyet fertlere aile ve sülale ve cemaat içinde bir güvenlik ve hatta vekar verir. Kendi toplumsal grubu içinde kendi ananesi ve babadan oğula sözlü kültürü içinde yaşar. Cemaatler arasında ilişki azdır, çatışma azdır, fakat gerilim devamlı vardır. Buna karşılık modern toplumdaki azınlık ferdi gibi çevre ile didişme, kimlik ispatı, asimile olma veya asimilasyona karşı direnme dolayısıyla çatışmacı davranışlara girme gibi tutumlar söz konusu değildir.”⁷⁹

Her mahallenin bir mescidi, bir vakıf tarafından yönetilen ve çocuklara ilk tahsilin verildiği okul ve mahallenin çeşmesi bulunurdu. Mahalledeki suyolu, çeşme gibi alt yapısal tesislerden mahalleli ortak olarak sorumlu idi. Mahalleli demek kaldırılacak cenazeden, çıkan yangından, semtin temizlik ve bakımından ortaklaşa sorumluluğu olan kimseler demektir. Mahalleli asayişini sağlamakta ortaklaşa sorumlu idi ve her mahallenin ortaklaşa ücretini vererek istihdam ettiği bir bekçisi vardır.

31 Aralık 1889 tarihli bir belgede Receb Mahallesi’nde bulunan sıbyan mektebi Hadım Mehmet kızı Havva hatun ile biraderinin müşterek bir evine ismi geçen mahalle ahalisinden Eşmeli oğlu Mustafa ve karındaşı Ayşe’nin müdahalesi dolayısı ile evin yeri tarif edilirken “Receb mahallesinde kain tarafları Cennet Hatun ve ma’lum Sıbyan mektebi ile mahdud” şeklinde geçmektedir.⁸⁰

⁷⁸ B.Ş.S.,220/10/1

⁷⁹ Ortaylı, *Osm.Top. Aile.*, s.10.

⁸⁰ B.Ş.S., 220/38/1

Sıbyan mektepleri, 5-10 yaş arasındaki erkek ve kız çocuklarını okutmak, onlara dini bilgiler vermek üzere açılan ilköğretim müesseseleridir. Sıbyan mektepleri hemen her mahallede bir tane bulunduğu için halk arasında mahalle mektebi adıyla anıldığı gibi, çoğu taşla yapılmış binalar olduğu

Mahallelerin isimlendirilmesine baktığımızda isimler genellikle ya cemaatlere göre “Rum Mahallesi”⁸¹, “Ermeni Mahallesi”⁸² ya kurucusuna göre “Hacı İbrahim Mahallesi”⁸³, “Hacı Ömer Mahallesi”⁸⁴, “Hacı Ahmet Mahallesi”⁸⁵ yada “Cami-i Kebir Mahallesi”⁸⁶ gibi mahallede bulunan camilere göre verilmekteydi.

Tablo:1.1 1889-1893 Yılları Arasındaki Dönemde Şer’iyye Sicilleri’ne Göre Burdur’da Bulunan Mahalleler

NO	MAHALLELERİN İSİMLERİ
1	Hacı İbrahim Mahallesi
2	Kapu Mahallesi
3	Cami-i Kebir Mahallesi
4	Şeyh Sinan Mahallesi
5	Hacı Ahmet Mahallesi
6	Hacı Ömer Mahallesi
7	Burç Mahallesi
8	Derslik Mahallesi
9	Hecin Mahallesi
10	Dere Mahallesi
11	Manastır Mahallesi
12	Üç Dibek Mahallesi
13	Yenice Mahallesi
14	Divan Baba Mahallesi
15	Karasenir Mahallesi
16	Receb Mahallesi
17	Mescit Mahallesi
18	Yoğurtçu Mahallesi
19	Kuyu Mahallesi
20	Rum Mahallesi

için taş mektep ismi de verilir. Bu mektepler genellikle camilere bitişik büyük odadan ibarettir. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’ne göre her mahalle ve köyde, icabına göre bir iki köyde en az bir sıbyan mektebi bulunacak, tahsil müddeti dört yıl olacak, devam mecburiyeti erkekler için 6-10, kızlar için 7-11 olacak, mekteplerin masrafları köy veya mahalle halkı tarafından karşılanacaktı. 1892 yılında Burdur kazasında 78 tane sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Bkz. Uysal, *a.g.e.*, s.105-107.

⁸¹ B.Ş.S., 220/4/1.

⁸² B.Ş.S., 220/10/1.

⁸³ B.Ş.S., 220/10/1.

⁸⁴ B.Ş.S., 220/106/2.

⁸⁵ B.Ş.S., 220/6/1.

⁸⁶ B.Ş.S., 220/123/1.

21	Ermeni Mahallesi
----	------------------

1843 tarihinde 210 numaralı Şer'iyye Sicil defterinde, Burdur'un mahalle isimleri vergi listesinde belirtilmiştir.⁸⁷ Bu listede 19 tane mahallenin ismi yer almaktadır.⁸⁸ Listede, Kapu Mahallesi ve Mescit Mahalleleri yer almamaktadır. Verilen listenin bir vergi listesi olduğu dikkate alındığında bu iki mahallenin daha sonradan oluştuğu şeklinde bir yorumda bulunmak mümkündür.

Mahallelerin zaman içinde isimlerinin değişmesi de söz konusudur. Elimizdeki belgelerde sürekli Şeyh Sinan Mahallesi⁸⁹ olarak geçen mahallenin eski adı Hoca Ali Camii Mahallesi'dir.⁹⁰

221 numaralı Burdur Şer'iyye Sicili'ndeki, 97 adet terekeden 44 tanesi Burdur'un mahallelerine, 53 tanesi de Burdur'un nahiye ve köylerine ait. Terekelere göre Burdur'un mahallelerindeki ekonomik değer aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo:1.2 Tereke Kayıtlarına Göre Burdur Mahallelerindeki Ekonomik Değer

NO	MAHALLE	TEREKE DEĞERİ
1	Hacı Ahmet Mahallesi	1771 kuruş
2	Hacı Ahmet Mahallesi	339,30 kuruş
3	Şeyh Sinan Mahallesi	466 kuruş
4	Şeyh Sinan Mahallesi	1166,10 kuruş
5	Şeyh Sinan Mahallesi	1454,15 kuruş
6	Şeyh Sinan Mahallesi	461 kuruş
7	Şeyh Sinan Mahallesi	633 kuruş
8	Şeyh Sinan Mahallesi	13148,20 kuruş

⁸⁷ Hasan Kür, *210 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Burdur'da Sosyal, Kültürel, Ekonomik Hayat (1839-1845)*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2008, s.16.

⁸⁸ Burdur merkez kazaya bağlı 1892 yılında 19 adet Müslüman mahallesinin bulunduğunu ve bu sayının 1896 yılında 22'ye çıktığını M.Ali Uysal, *Salnamelere Göre Burdur* adlı yüksek lisans tezinde belirtmektedir. Bu bilgide göstermektedir ki, bizim Şer'iyye sicillerine dayanarak ulaştığımız mahalleler o dönem Burdur'da bulunan mahallelerin tamamıdır.

⁸⁹ B.Ş.S., 220/10/2, B.Ş.S., 220/35/3, B.Ş.S., 220/36/1.

⁹⁰ M.Sadık Akdemir, *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığı Altında XIX. Yüzyıl Burdur Vakıfları*, *Review of the Faculty of Divinity, University of Süleyman Demirel*, Isparta 2007, S. 18, s.107.

9	Şeyh Sinan Mahallesi	680,20 kuruş
10	Şeyh Sinan Mahallesi	1674 kuruş
11	Şeyh Sinan Mahallesi	1767,35 kuruş
12	Cami-i Kebir Mahallesi	4992 kuruş
13	Cami-i Kebir Mahallesi	434,30 kuruş
14	Cami-i Kebir Mahallesi	10686,16 kuruş
15	Hacı İbrahim Mahallesi	538 kuruş
16	Hacı İbrahim Mahallesi	1768 kuruş
17	Üç Dibek Mahallesi	949,30 guruş
18	Üç Dibek Mahallesi	2239kuruş
19	Üç Dibek Mahallesi	5357 kuruş
20	Üç Dibek Mahallesi	6328,30 kuruş
21	Üç Dibek Mahallesi	1799,15 kuruş
22	Karasenir Mahallesi	742,20 kuruş
23	Karasenir Mahallesi	2691 kuruş
24	Karasenir Mahallesi	16914 kuruş
25	Yoğurtçu Mahallesi	1100 kuruş
26	Yoğurtçu Mahallesi	2732,30 kuruş
27	Yoğurtçu Mahallesi	6355 kuruş
28	Derslik Mahallesi	1000 kuruş
29	Derslik Mahallesi	1463 kuruş
30	Derslik Mahallesi	916,20 kuruş
31	Derslik Mahallesi	3339,20 kuruş
32	Hacı Ömer Mahallesi	2293,50 kuruş
33	Hacı Ömer Mahallesi	1866,20 kuruş
34	Hacı Ömer Mahallesi	2901 kuruş
35	Yenice Mahallesi	321,20 kuruş
36	Yenice Mahallesi	3721 kuruş
37	Yenice Mahallesi	1211 kuruş
38	Burç Mahallesi	1430,20 kuruş
39	Receb Mahallesi	707 kuruş

40	Divan BabaMahallesi	8214,10 kuruş
41	Manastır Mahallesi	1753 kuruş
42	Dere Mahallesi	764,15 kuruş
43	Rum Mahallesi	1357,10 kuruş
44	Ermeni Mahallesi	8709 kuruş
	TOPLAM	131.152,76

Tablo 2.1’de de görüldüğü gibi 44 adet terekenin toplam değeri 131.152,76 kuruştur. Bu sonuca göre mahalle başına düşen ortalama tereke değeri 2.980,74 kuruştur. Bu değer ve bu değer üzerinde 11 tereke vardır. En yüksek tereke 16.914 kuruşla Karasenir Mahallesi’nde,⁹¹ en düşük terekede 321,20 kuruşla Yenice Mahallesi’ndedir.⁹² Terekelerin mahalle bazında dağılımına dikkat ettiğimizde, mahallelerin kapitalizmin gelişmesi ile beraber ekonomik duruma göre ayrılmaya başladığı düşüncesinin Burdur’da daha ortaya çıkmadığını söyleyebiliriz. Çünkü bir mahallede hem çok zengin hemde fakir terekeleri bir arada görmekteyiz ki, buda bize hala daha geleneksel Osmanlı mahalle anlayışının XIX. yüzyılın sonunda bile kendini koruduğunu gösterir. Örneğin Şeyh Sinan Mahallesi’nde 461 kuruş⁹³ değerinde tereke olduğu gibi 13.148 kuruş⁹⁴ değerinde terekede vardır.

Birden fazla terekesi olan mahallelere göre mahallelerin ortalaması şu şekildedir: Karasenir Mahallesi: 6.782,40 kuruş, Camii Kebir Mahallesi: 5.204 kuruş, Yoğurtçu Mahallesi: 3.395,76 kuruş, Üç Dibek Mahallesi: 3.334,55 kuruş, Şeyh Sinan Mahallesi: 2.383,33 kuruş, Hacı Ömer Mahallesi: 2.353,33 kuruş, Yenice Mahallesi: 1.751,06 kuruş, Derslik Mahallesi: 1.679,60 kuruş, Burç Mahallesi: 1.430 kuruş, Hacı Ahmet Mahallesi: 1.055 kuruştur.

Terekeler konusunda dikkati çeken bir başka özellikte 44 tane tereke içerisinde 1 adet Rum⁹⁵ ve 1 adette Ermeni⁹⁶ terekelerinin bulunmasıdır. Bu iki terekenin dikkat çekmesinin sebebi, Osmanlı hukukuna göre gayrimüslimler medeni hakları ile

⁹¹ B.Ş.S., 221/84/1.

⁹² B.Ş.S., 221/100/2.

⁹³ B.Ş.S., 221/32/2.

⁹⁴ B.Ş.S., 221/90/1.

⁹⁵ B.Ş.S., 221/18/2.

⁹⁶ B.Ş.S., 221/72/1.

ilgili konularda kendi cemaatlerinin o bölgedeki dini lideri başkanlığında oluşturulan cemaat mahkemelerinde sorunlarını çözüyorlardı. Ancak gayrimüslimlerin istemeleri durumunda şer'i mahkemelere de müracaat edebilirlerdi. Bizce bu gayrimüslimlerin Şer'iyye Mahkemeleri'ne başvurularında iki sebep söz konusu olabilir. Bunlardan birincisi: Burdur'da bu başvuruların yapıldığı zamanda her iki cemaatinde cemaat mahkemesi bulunmuyordu ki, bu durumda bunlardan daha fazla gayrimüslim terekesinin olması gerekirdi, ikincisi de bu iki başvurunun sahipleri kendi cemaatlerinin mahkemelerine güvenmiyorlardı.

Köylerde mahallenin sahip olduğu özellikleri içinde barındıran bir yapıya sahiptir. Aynı köyde yaşayan insanlar acı ve mutluluklarında ortak duyguları yaşayan bir birliktelik oluştururlar.

1889-1893 yılları arasında Burdur'un köyleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo:1.3 1889-1893 Yılları Arasında Burdur'un Köyleri

NO	KÖY ADLARI
1	Kıavgaz
2	İncirdere
3	Yazı
4	Yassıgözü
5	Döğer
6	Kışla
7	Suludere
8	Çentik
9	Sala
10	Bayındır
11	Bügdüz
12	Bademli
13	Çerçin
14	Akviran
15	Lengüme
16	Mandırna

17	Kuruçay
----	---------

Şer’iyye Sicilleri’nde isimlerine ulaşabildiğimiz bu köyler, Burdur’a bağlı bulunan köylerin tamamını kapsamamaktadır. “1892-1893 yıllarında Burdur merkez Kaza’ya bağlı köylerin sayısının 76 ”⁹⁷ olduğunu düşündüğümüzde bizim elimizdeki kayıtlara göre varlığından haberdar olduğumuz köy sayısı oldukça azdır.

III-BURDUR'DA MAHALLE MUHTARLARI VE İMAMLAR

Sözlükte “seçilmiş” anlamına gelen muhtar, terim olarak mahalle veya köyün işlerini yönetmek için atanmış, seçilmiş idareci demektir. Muhtar kelimesi, muhtarlık teşkilatı kurulmadan önce mahalle, köy ve kasabanın önde gelen güvenilir kişileriyle esnafın ileri gelenlerini de nitelerdi.⁹⁸

II. Mahmut dönemi ülke yönetiminde yapılan yeniliklerden biriside muhtarlık kurumunun oluşturulmasıdır. Günümüzde ufak tefek değişikliklerle varlığını sürdürmekte olan muhtarlık kuruluncaya kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda köylerde “kethüda”, ”ihtiyar” bazen de “muhtar” denilen kimselerin, köyü temsilen bazı görevler yaptıkları bilinmektedir. Kentlerde ise mahalle düzeyinde aynı görevleri imamlar yerine getirmekteydi.

XIX. yüzyılın başlarında büyük kentlere göçü önlemek için başvuru olan yöntemler yeterli olmuyor, gün geçtikçe başta İstanbul olmak üzere kırsal kesimde işsiz-güçsüz kimseler büyük yerleşim merkezlerine akın ediyorlardı. III. Selim tahta geçtikten sonra İstanbul’a iş aramak amacı ile gelenleri saptayarak geri gönderme girişimlerinde bulunmuş ancak başarı sağlayamamıştır. Aynı şekilde II. Mahmud, özellikle 1826’dan sonra İstanbul’ungüvenliğini korumak, ayaklanma, hırsızlık ve benzeri uygunsuz davranışların kaynağını oluşturanları şehirden uzaklaştırmak için büyük bir çaba içine girmiştir. Men-i mürur’un başarı ile uygulanması, nüfus sayımı yapılarak kefilsiz işsiz kimselerin saptanıp şehir dışına çıkarılmaları, İhtisap Nezareti Nizamnamesi’ne kentin güvenliği ile ilgili hükümler konulması, II. Mahmud’un bu

⁹⁷ Uysal, *a.g.e.*, s.48.

⁹⁸ Ali Akyıldız, “Muhtar”, *DİA.*, C.XXXI, Ankara 2003, s.51.

amaçla aldırıldığı önlemlerin bir bölümü idi. Bu önlemler dizisi içinde İstanbul mahallelerinde 1829 yılında muhtarlık örgütünün kurulmasında yer almaktadır. Muhtarlar kentin mahallelerinde güvenliğin sağlanması, nüfusun denetim altında tutulması için gerekli yetkilerle donatılmıştı.⁹⁹

Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendiye göre;1827 yılında Dersaadet ve Bilad-ı Selase (Eyüp, Üsküdar, Galata) ahalisinin erkek nüfusunun sayımı ve yazımı yapıldı. Nüfusun artması ve işsizlik ve serseriliğin önünün alınması için şehre giriş ve çıkış kontrol altına alındı. İmamların, gelen gidenlerin mürur tezkerelerini kontrolde ihmal ve yolsuzlukları görülmüştü. Bu nedenle imamların müsamaha edip, göz yumması için mahalleye evvel ve sani olmak üzere iki de muhtar tayin edildi.¹⁰⁰

Mahallelerde güvenliği sağlamak ve giriş çıkışı kontrol etmek gibi görevler yapmak amacı ile muhtarlık teşkilatının kurulduğu ilk dönemde atanan muhtar-ı evvel ve sani isimli muhtarlar,10 Şubat 1892 tarihinde “Mahmud Beg İbn-i el müteveffa elhac Ali beg ibn-i el müteveffa diğer Mahmud Begin veraseti dolayısı ile mahkeme-i Şer’iyye başkatibi Osman Efendi İbn-i Hüseyin Efendi, Üçdibek Mahallesi imamı İsmail Efendi ibn-i Mehmet Efendi ve Muhtarul evveli Ali Ağa ibn-i Mehmet Ağa nam kimesneler hazır oldukları halde akd meclis-i şer’i şerif eyledik” denilmektedir.¹⁰¹Yine “medine-i Burdur mahallatından Cami-i Kebir Mahallesi’nde sakin iken, tarihi vesikadan sekiz sene mukaddem vefa iden Mehmet Beg ibn-i el müteveffa Mahmud Begin veraseti dolayısı ile Mahkeme-i Şer’iyye baş katibi Osman Efendi ibn-i Hüseyin Efendi mahalle-i merkumede müteveffa-i mumaileyhin terekesinden olup zevcesi mezburenin sakin olduğu menziline varup mahalle-i mezkure imamı Mehmet Efendi ibn-i şeyh Mustafa Efendi ve muhtarı sani Mehmet ağa ibn-i Süleyman çavuş ve Abdurrahman Beg ibn-i elhac Abdullah Hulusi Efendi nam kimesneler hazır oldukları halde akd meclisi şer’i şerif eyledik” denilmektedir.¹⁰² Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere, uygulama ilk ortaya çıktığı şekilde muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani olarak varlığını devam ettirmektedir. Durumun uygunluğuna göre muhtar-ı evvel veya saniden herhangi birisi,

⁹⁹ Çadırcı, *a.g.e.*, s.38.

¹⁰⁰ Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tar.*, s.268; Akyıldız, *a.g.m.*, s.52.

¹⁰¹ B.Ş.S., 220/124/1.

¹⁰² B.Ş.S., 220/156/2.

mahallelerinde ortaya çıkan davalarda oluşturulan akd meclislerinde yer almaktadırlar. Çünkü mahalle ile ilgili birçok bilgiyi muhtarlar kaydettikleri için vazgeçilemez bir bilgi kaynağı idiler.

Başkent dışında kent, kasaba ve köylerde muhtarlığın kurulması ise 1833-1836 yılları arasında rastlamaktadır. İlk defa Kastamonu mahalleleri ile sancağa bağlı kazaların mahallelerinde muhtarlık teşkilatı, mütesellim Dede Mustafa Ağatarafından kurulmuştur.¹⁰³ Kastamonu Sancağına bağlı Taşköprü’de ayan Hacı Ömer’in halka kötü davranması ve fazla vergi toplaması üzerine ortadan kaldırılmasının ardından mütesellim Mustafa ağa, onun yerine yeni ayan seçtirmeyerek İstanbul’da uygulanmakta olan muhtarlık usulünü getirdi. Bu sistem bir bakıma II. Mahmud’un nüfuzunu yok etmek istediği ayanlığın yerine ikame edilmiştir.¹⁰⁴ II. Mahmud, halkın bu örgütlenmeden hoşnut olduğunu öğrenince, bütün ülkede muhtarlık kurulmasını emretmiştir. Rumeli ve Anadolu’da bulunan vali, mutasarrıf ve mütesellimlere bunun için gönderilen fermanlarda teşkilatın nasıl kurulacağına ilişkin ayrıntılı bilgiler verilmiş, muhtarların görevleri açıklanmıştır. Örgütün kurulmasında Kastamonu müteselliminin izlediği yöntemin benimsenerek her tarafta uygulanması resmen istemişti.¹⁰⁵ 1833 yılından itibaren Ankara, Sivas, Aydın gibi Anadolu şehirlerinde muhtarlıklar oluşturuldu.¹⁰⁶ Buna göre, her mahallede denenmiş, iyi huylu ve becerikli oldukları anlaşılmış, mahalle halkından iki kişi oybirliği ile muhtar seçilecekti. Seçilenlerin adları kadı tarafından sicile geçirilecek ve “Defter Nazırı”na bildirilecekti. Her sancak merkezinde Nazırlar kendilerine bildirilen muhtarların listesini yapıp hükümet merkezindeki “Ceride Nezareti”ne sunacaklar, muhtarlar için Darphane’de mühürler kazılıp yollanmasını isteyeceklerdi.¹⁰⁷

Yukarıda da belirtildiği gibi muhtarlık teşkilatı ilk ortaya çıktığında muhtarlar atama ile tayin edilmişlerdi. Ancak daha sonraki dönemlerde atama usulünden vazgeçilmiş ve seçim usulü ile muhtarların belirlenmesi sağlanmıştır.

¹⁰³ Çadırcı, *a.g.e.*, s.38.

¹⁰⁴ Akyıldız, *a.g.m.*, s.52.

¹⁰⁵ Çadırcı, *a.g.e.*, s.38.

¹⁰⁶ Akyıldız, *a.g.m.*, s.52.

¹⁰⁷ Çadırcı, *a.g.e.*, s.38.

Gayrimüslimlerin yaşadığı yerlere ise kâhyalar atanmıştır. Gayrimüslim köy ve mahallelerin kocabaşılar tarafından yönetildiği ifade edilmekte ise de bu bölgelere kısa bir dönem için de olsa kâhyalar tayin edilmiştir. Nitekim kahyaların bazı yolsuzluklara karışması gibi problemler sebebi ile gayrimüslim mahalle ve köylerin eskiden olduğu gibi kocabaşılarca yönetilmesi sürdürüldü ve ancak 1860'da Rumeli'de bulunan muhbir ve kocabaşılıklar muhtarlığa dönüştürüldü. ¹⁰⁸Rumeli'de gayrimüslim köy ve kasabaların yönetimindeki bu değişikliğin aynen Anadolu'da da uygulandığı elimizdeki belgeden anlaşılmaktadır. "2 Ağustos 1892 tarihinde Medine-i Burdur mahallatından Rum Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefat eden teba-i devlet-i aliyyenin Rum milletinden bahçıvan oğlu Fetnadi veledi Suvanın veraseti dolayısı ile mahkeme-i şer'iyye baş katibi Osman Efendi ibn-i Hüseyin Efendi mahalle-i merkumede vaki müteveffayı merkumenin hayatında sakin olduğu haneye varup milleti merkume muhtaranı Hacı Nikola veledi Hacı Kırbaku ... hazırun oldukları halde akd meclisi şer-i şerif olundukda" ¹⁰⁹denilmektedir. Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı gibi Rum Mahallesi'nde vefaat eden Fetnadi oğlu Suva'nın veraseti nedeniyle oluşturulan akd meclisine Rum milleti muhtarı Hacı Nikola oğlu Hacı Kırbaku katılmıştır.

Muhtarların veraset davalarında mahkemelere yardımcı olma görevleri ile ilgili olarak genellikle veraset dolayısı ile oluşturulan akd meclislerine katıldıklarını görmekteyiz. Örneğin 16 Aralık 1891 tarihinde "Helvacı Ferit oğlu Osman Ağa ibn-i Hacı Mehmet bin Abdullahın veraseti dolayısı ile Mahkeme-i Şer'iyye başkatibi Osman Nuri Efendi ibn-i Hüseyin Efendi müteveffa-i merkumenin hayatında sakin olduğu Hacı İbrahim Mahallesi'ndeki elli dört numrolu haneye varup mahalle-i merkum imamı İmamzade İsmail Efendi ibn-i Mehmet Efendi ve muhtarı evveli Ali Efendi ibn-i Hasan Efendi, Derslik Mahallesi ahalisinden Aşçızade Hasan bin Mehmet Efendi ibn-i İlyas Efendi nam kimesneler hazırun oldukları halde akd meclisi şer'i şerif eyledik ..." ¹¹⁰ şeklindeki belgeden de anlaşılacağı gibi muhtarlar mahalle halkını çok iyi tanımalarından dolayı, oluşturulan veraset davaları ile ilgili mahkemelere katılarak görevlerini yerine getirmektedirler

¹⁰⁸ Akyıldız, *a.g.m.*, s.52.

¹⁰⁹ B.Ş.S.,220/143/2.

¹¹⁰ B.Ş.S., 220/121/1.

Günümüzde olduğu gibi XIX. yüzyılda da mahalle, şehrin en küçük yönetim birimi idi. Halkın devlete karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmede hanenin yanı sıra mahalle bir değer ölçüsü kabul edilmişti. Şehirlerin hemen her mahallesinde bir cami ile mescidin ve buralarda görevli imamlarla yardımcılarının bulunduğu görülüyor.¹¹¹ Osmanlı Devleti'nde imamlar müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri işgal eder ve hizmet sahaları itibariyle de çeşitlilik gösterir. Toplum örgütlenmesinde mahalle imamları ayrı bir konuma sahip olmakla beraber sivil ve askerî kesimlerde hizmet vermek üzere özel ve resmî kimlikleri içinde de geniş bir kitle oluştururlar. İmamlar, padişah beratı ile hizmete alındıklarından Osmanlı Devlet'i sisteminde "askerî"den sayılmaktaydılar.¹¹²

XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar, mahalleleri yönetenler imamlardı. İmam padişah beratı ile tayin edilip aynı zamanda mülki ve beledi bir amir olan kadının mahalle düzeyindeki temsilcilerindendi. (Gayrimüslim mahallelerinde bu görev ruhanireis ve cemaatin kocabaşısına aittir.)¹¹³ İmamlar, görecekları hizmet karşılığında "vazife" adı verilen bir ücret alırlardı. Gündelik olarak hesaplanan bu ücret, çoğunlukla vakıflardan sağlanmakta idi.¹¹⁴ Tayinleri genelde vakıf mütevellisinin teklifiyle gerçekleşirdi. Vakıfların zamanla yalnız kâğıt üzerinde görünür olması ve gerçek gelirlerini kaybetmesi neticesinde vazifelerin maddî yükünün karşılanması için başka kaynaklar aranmaya başlanmış ve giderek merkezî idarenin maaş tahsisi zarureti hâsıl olmuştur. İmam tayinlerinde, genelde bu hizmeti yerine getirmek için yeterli dinî bilgilerle mücehhez ve iyi ahlâk sahibi olma şartları aranmakta, ancak eğitim durumları her zaman söz konusu olmamaktaydı. Dolayısıyla imamlık, özellikle küçük yerleşim birimlerinde ve kırsal kesimlerde babadan oğula veya aile fertlerinden birine geçebilmekte, büyük yerleşim birimlerinde bu tayinlerde ortaya çıkan diğer adaylar arasında yapılan imtihanlar belirleyici rol oynamakta ve mevrûs adaya göre dinî bilgide daha üstün olanların tercih edilmesi söz konusu olabilmekteydi.¹¹⁵

¹¹¹ Çadırcı, *a.g.e.*, s.40.

¹¹² Kemal Beydilli, "İmam", *DİA.*, C.XXII, s.181.

¹¹³ Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tar.*, s.306.

¹¹⁴ Çadırcı, *a.g.e.*, s.40.

¹¹⁵ Beydilli, *a.g.m.*, s.181.

İncelediğimiz döneme(1889-1893) ait belgelerde, mahalle imamlarının miras meselelerinden dolayı oluşturulan akd meclislerinde hazır bulunduğu görülmektedir. Bu meclislerde dikkati çeken önemli bir özellik genellikle mahalle muhtarı ile birlikte katıldıkları bu meclislerde önce meclisi toplayan Mahkeme-i Şer'iyeye baş katibi zikr edilmiş daha sonra mahalle imamı akabinde mahalle muhtarı ve diğer kişilerin adları sıralanmıştır. Belgelerdeki bu sıralama imamların, her ne kadar muhtarlık kurumunun ihdas olması ile birlikte bir çok beledi görevini muhtarlara devretmesiyle, önemlerinin azaldığı düşüncesinin aksinehala toplum içerisinde önemlerini koruduklarının göstergesi olarak yorumlanmıştır.¹¹⁶ Mahalle imamlarının önemlerini koruduklarının bir başka göstergeside şudur; “Muhtar seçilenlere mahalle imamları kefil ediliyordu. Mahalle halkına da muhtarlar kefil oluyorlar, ayrıca ileri gelenler birbirine kefil edilerek mahkeme defterine kaydediliyordu. Böylece mahallede güvenliğin sağlanması, istenen kamu hizmetlerinin eksiksiz yerine getirilmesi sağlanmak isteniyordu.”¹¹⁷ Böylece mahalle imamının, mahalle muhtarına kefil olarak devlet halk ilişkisini mahalle düzeyinde sağlayacak olan muhtarların üzerinde bir toplumsal statüye sahip oldukları görülmektedir.

---

¹¹⁶ B.Ş.S.,220/121/1, B.Ş.S.,220/124/1, B.Ş.S.,220/146/1,B.Ş.S.,220/154/2,B.Ş.S.,220/156/2

¹¹⁷ Çadırcı,*a.g.e.*,s.39

İKİNCİ BÖLÜM

BURDUR'UN DİNİ VE ETNİK YAPISI

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu dönemden itibaren müslüman halkla gayrimüslim halk hep iç içe yaşamışlardır. Bu birliktelikte İslam dininin hoşgörü anlayışı hukuki sınırları belirlemiş ve bu sınırlar birlikte ve huzur içinde yaşamının teminatı olmuştur. Müslüman halk ve devlet gayrimüslim vatandaşlarının dillerine, dinlerine, örf ve adetlerine müdahale etmemişler ve onlara bu konuda sınırsız bir hareket alanı sağlamışlardır. Bunun sonucu olarakda aynı köyde, aynı nahiyede, kazada veya sancakta farklı dinsel guruplar bir arada yaşayabilmişlerdir.

Bu birlikte yaşamda devlet İslam hukukunun ilkeleri doğrultusunda ve örf-adetleride dikkate alarak bazı kurallar ortaya koymuştur. Bu kurallardan en önemlileri ve en çok dikkat çekenleri, “kılık kıyafet ayırımı ve ayrı mahallelerde oturma gibi zorunluluklardır. Bu uygulamaları gayrimüslimlerde benimsemiştir. Gayrimüslimler için de müslümanla karışmama, dinini ve ananesini bu yolla devam ettirme gibi keyfiyet söz konusuydu. Bu nokta önemlidir. İslam devletindeki ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki millet biçiminde teşkilatlanma ve ferdin dini kompartımanına aidiyeti modern dünyadaki azınlık statüsü ve psikolojisinden hem objektif hem de subjektif esasları itibariyle farklıdır.”¹¹⁸Farklılığın doğal sonucu olarak herkes sahip olduğu şartları muhafaza etmek için elinden gelen çabayı sarf etmiştir. Bu konudaki çabaları Tanzimat Fermanı'na gösterilen toplumsal tepkilerden rahatlıkla anlayabiliriz.

Osmanlı Devleti'nin İslam hukukuna göre belirlediği ilkeler çerçevesinde Konya vilayetine bağlı Burdur Kazası'nda da müslüman ve gayrimüslim halk birlikte yaşayabilmişlerdir.

I-MÜSLÜMANLAR

Burdur'da yaşayan müslüman halk klasik Osmanlı toplum yapısını aynen buldukları sancakta devam ettirmişlerdi. Burdur'da bizim tespitimize göre toplam

¹¹⁸ Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tar.*, s.454.

19 mahallede müslüman halk yaşamını sürdürmüştür. Burada dikkat çekici özellik müslümanların yaşadığı mahallelerde konak ile sıradan bir evin yan yana bulunabilmesidir. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz gibi çok zengin miras bırakan ailelerle, bunların yanında daha mütevazı sayılacak bir miras bırakan ailelerin aynı mahallenin sakinleri olmalarıdır. Bu anlamı ile Burdur'da yaşayan müslüman halk hala daha klasik Osmanlı toplum yapısını muhafaza etmektedir. Çünkü mahalle Osmanlı toplumunda acıyı ve sevinci birlikte paylaşan ve birbirlerine karşı güveni ayakta tutan bir sosyal müessese idi. “Düğün dernek bütün mahallelinindir, düğün hizmetlerine herkes katılır, cenazeyi mahalleli kaldırır, komşular cenaze evine üç gün yemek taşır.”¹¹⁹ Bu anlamı ile mahalle gösterdiği dayanışma örneği ile büyük bir ailenin sahip olduğu özellikleri sergilemektedir.

Müslümanların yaşadığı mahallelerde sosyal ihtiyaçların karşılanması için İslam toplumlarında klasik bir kurum olan vakıflar mutlaka bulunurdu. “Burdur'da XIX. yüzyılda 43 cami ve mescit, 47 eğitim kurumu, 17 tekke ve zaviye, 51 sosyal amaçlı ve 17 adet avarız ve tekalif vakfi bulunmaktadır.”¹²⁰

Bunun dışında müslüman halk gündelik yaşam içerisinde mal alıp satmışlar, esnafıklarını devam ettirmişler, evlenmişler boşanmışlar, miras bırakmışlar ancak tüm bu sosyal ilişkileri sırasında diğer etnik guruplardaki ilişkilerini kesmemişlerdir. Bunun en bariz örneklerinden biri müslüman halkla gayrimüslim halk arasında hukuki alanda yaşanan vekillik, müvekkillik ilişkisidir. Özellikle Tanzimat fermanının ilanından sonra tesis edilmeye çalışılan müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki eşitlik, incelediğimiz dönemde hukuki alanda büyük oranda gerçekleşmiş gibi görünmektedir.

II-GAYRİMÜSLİMLER

Her siyasi ve sosyal sistem gibi, islamda da, kendine inananlarla inanmayanlar arasında bir ayrım vardır. İslam dini, dil ve ırk esasına dayanan milliyet anlayışını reddetmiş; bunun yerine toplumun temel bağlantı ve birleşme faktörü olarak yalnız

¹¹⁹ Ortaylı, *Osm. Top. Aile*, s.29.

¹²⁰ Akdemir, *XIX. Yüzyıl Burdur Vakıfları*, s.91.

“düşünce birliğini” seçmiştir. Bu çerçevede İslam hukukçuları, insan topluluklarını, esas itibariyle müslüman ve gayrimüslim olmak üzere ikiye ayırır. Müslümanlarla olan siyasi ilişkileri bakımından gayrimüslimler ehl-i harb ve ehli ahd olarak iki gurupta toplanır. Ehl-i harb, müslümanlarla savaş halinde olan gayrimüslimleri; ehl-i ahd da, müslümanlarla antlaşma yapmış gayrimüslimleri ifade eder. Ehl-i ahd olanlar, İslam devletindeki statüleri bakımından “zimmiler”, “muahedler” ve “müsteminler” şeklinde üçe ayrılır. Zimmiler, bir İslam devletinin himayesini kabul ederek orada sürekli yaşayanlar; muahedler, kendileri ile barış yapılmış olanlar; müsteminler ise ticaret yapmak yada başka bir amaç için İslam ülkesine gelen ve kendilerine bir yıldan az olmak üzere geçici oturma izni verilen yabancılarıdır.¹²¹

Burdur’da bu dönemde zimmi statüsünde iki gayrimüslim halkyaşamaktadır. Bunlar Rumlar ve Ermenilerdir. Bu iki gayrimüslim halk aynı dine inanmalarına karşılık farklı kiliselere bağlı oldukları için aynı mahallelerde değil farklı mahallelerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Gayrimüslimler, Türklerden farklı etnik ve dil özelliklerine sahip olmalarına rağmen Burdur’da yaşayan Rumlar’ın ve Ermeniler’in yaşadıkları mahallerde kendi milli dillerini değilde Türkçeyi kullandıklarını, Şemseddin Sami şu şekilde ifade ediyor; “merkez livada bulunan ve yine lisan-ı Türki ile müteteklim olan birkaç yüz Ermeni ve Rum’dan başka cümlesi müslimdir.”¹²² Bölgede yaşayan gayrimüslimlerin kendi milli dillerini değilde müslüman halkın kullandığı Türkçeyi kullanması oldukça ilgi çekicidir. Çünkü incelediğimiz zaman dilimi Osmanlı topraklarında yaşayan bir çok farklı etnik topluluğun milliyetçilik düşüncesinin etkisi ile kendi milli öğelerine daha fazla önem verdikleri bir süreçti. Bu sürece rağmen Burdur’da yaşayan gayrimüslim halkın Türkçeyi kullanmasında, bölgedeki sayılarının az olması etkili olmuştur diye düşünmekteyiz.

a-Rumlar:

Osmanlı tebası olan gayrimüslimler hukuken zimmi sayılırlar. Zimmiler din ve etnik kökenleri ile tanımlanarak genel bir kimlik ile devlete bağlıdırlar. Osmanlı Devleti’nde zimmilerin hukuki statüleri İslam hukuku çerçevesinde belirlenmiştir.

¹²¹ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, İstanbul 1996, s. 19.

¹²² Sami, a.g.e., s.1375.

Hız. Muhammed zamanında ana hatlarıyla ortaya konan ve ondan sonra gelen halifeler tarafından büyük ölçüde uygulanan zımmet kurumu, İslam devleti ile Ehl-i kitap olan Hıristiyan ve Yahudiler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre, zımmiler, kendi dinlerini değiştirmeye zorlanmaksızın İslam devletinin vatandaşı olarak kabul edilmekte, can ve mal emniyetleri ile vicdan ve ibadet hürriyetleri teminat altına alınmış olmaktadır. Bu korunma karşılığında zımmilerin İslâm devletine karşı yükümlülükleri cizye ödemektir. Zımmilerle olan ilişkilerin hukuki düzenlemeleri ilk defa Hz. Ömer tarafından Suriyeli Hıristiyanlarla yaptığı anlaşma ile başlamış ve bu daha sonraki düzenlemelere kaynaklık etmiştir¹²³

Zımmilere verilen yukarıdaki haklara karşılık unutulmaması gereken en önemli şey İslam devletinde hakim olan sınıfın müslümanlar olduğu idi. Bu üstünlük konulan bazı kısıtlamalarla özellikle hissettirilmiştir. Örneğin “kılık kıyafette müslümanlara benzememek, ata binmemek, lüks giysiler kullanmamak, kaldırımdan yürümek gibi kurallardır. Nitekim IV. Murat 1630 tarihinde İstanbul kadısına gönderdiği fermanında bunu açıkça belirtmiştir. Sultan fermanında, kefere taifesi ata binmeyüp ve samur kürk ve kalpak ve firengi kemha ve atlas giymeyüp mahasal libaslarında tarz ve üsluplarında tahkir ve tezlil olunmak şer’an ve kanunen mühimmatı diniyeden iken bir nice zamandan beru ihmal .... edildiğinden söz ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: kefere taifesinin bihasbel beşeri velkanun donda ve libasta ve tarzı üslupta tahkir ve tezlil eyliyüp binbaad ata bindirmeyüp ve samur kürk ve samur kalpak ve atlas ve kemha giydirmeyüp ve avretleridahi yüksek arakiyye ve parus çuka giyinmeyüp müslüman tarzında ve libasında gezmiyeler. Olmakuleleri men ve ref eyliyüp bu babda sadırolan emrimin icrasında dakika fevt eylemiyesin ” görüldüğü gibi burada amaç “tahkir ve tezlil” eylemektir.¹²⁴

Ancak bu uygulamalar özellikle Tanzimat fermanının ilanından sonra müslümanlarla gayrimüslimler arasında eşitliğin sağlanmaya çalışılması ile birlikte genel bir devlet uygulaması özelliğini kaybetmiş ve zaman içinde de halk arasında da ehemmiyetsizleşmiştir. Bu anlamı ile Şer’iyye Sicilleri’ne bakıldığında Rumlar için kullanılan ifadelerin dönemin koşullarına göre değiştiği görülecektir. Örneğin 4

¹²³ Celal Erdönmez, *Şer’iyye Sicillerine Göre Kıbrıs’ta Toplum Yapısı, (1839-1856)*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2004, s. 36.

¹²⁴ Eryılmaz, *a.g.e.*, s. 55.

Haziran 1891 tarihli bir belgede “Burdur’un Rum Mahallesi’nde sakin iken bundan akdem vefat iden teba-idevleti aliyyenin Rum milletinden..”¹²⁵ şeklindeki ifade de herhangi bir küçük düşürücü veya tahkir edici ifade kullanılmamıştır.

İncelediğimiz dönemden Burdur’da Rumlar nüfus itibariyle müslümanlardan sonra ikinci sırada yer almaktadır. 1893 yılına ait nüfus dağılımında Burdur’da yaşayan Rum nüfusun sayısı 874 kadın ve 880 erkek olmak üzere toplam 1754 kişi olarak tespit edilmiştir.¹²⁶

Bu kadar nüfusa sahip olan Rumların Burdur’da çocuklarını eğitmek için eğitim kurumlarının olmadığını düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak incelediğimiz dönemde Rumlara ait Şer’iyye Sicilleri’ne yansımış bir eğitim kurumu bulunmamaktadır. Fakat M.Ali Uysal’a göre “1892 tarihinde Burdur’da Rumlara ait iki adet mektep bulunmaktadır.”¹²⁷

b-Ermeniler

Osmanlı Devleti’nin Hristiyan tebasında olan Ermeniler, Ortodoks ve Katolik mezheplerinden ayrı bağımsız bir kiliseye ve dini düşünceye sahiptirler. İstanbul’un fethinden sonra, Ortodoks ve Museviler gibi Ermeniler de, bağımsız bir cemaat olarak tanınmış; bir takım haklar ve imtiyazlardan yararlanmışlardır.¹²⁸ Verilen haklar ve imtiyazlar çerçevesinde Ermeniler Osmanlı Devleti’nin sınırları içerisinde değişik yerlerde herhangi bir baskı ve müdahaleye maruz kalmadan yaşamlarını sürdürebilmişlerdir. Bu yerlerden biriside Burdur’dur.

Burdur toplum yapısında müslüman ve Rum halktan sonra üçüncü sırada Ermeni nüfus yer almaktadır. Ermeni nüfus Burdur’da bir çoğunluk oluşturmaktan uzaktır. Buna rağmen Ermeni milleti Burdur’da bir mahalle oluşturarak belli bir nüfus yoğunluğuna da sahip olduklarını göstermişlerdir.“1893 yılına ait bir nüfus bilgisine göre Burdur’da yaşayan Ermenilerin toplam nüfusu 810 kişidir. Bu sayının 409’u kadın, 401’i de erkektir.”¹²⁹

¹²⁵ B.Ş.S., 220/89/2.

¹²⁶ Karpat, *a.g.e.*, s.182.

¹²⁷ Uysal, *a.g.e.*, s.107.

¹²⁸ Eryılmaz, *a.g.e.*, s.63.

¹²⁹ Karpat, *a.g.e.*, s.182.

XIX. yüzyılda yoğunlaşan ABD kökenli Protestan misyonerlik faaliyetleri özellikle Ermenileri hedef almakta idi. “Protestanlığı yaymak isteyen misyonerler, müslüman ve ortodoks Rumlar arasında şanslarının olmadığını çabuk anlamışlardı. Bundan sonra yöneldikleri asıl cemaat Ermeni Gregoryenler oldu.”¹³⁰ Bu nedenle “Amerikan misyonerlerinin faaliyet alanının Suriye, Lübnan, Filistin, Doğu Anadolu, Yukarı Mezopotamya, Çukurova ve kısmende Orta Anadolu olduğu görülmektedir. Selanik, Manastır, İşkodra, Kosova ve Yanya gibi önemli Rumeli eyaletlerindeki faaliyetleri yok denecek kadar azdır. Şarkta ise bunun tersine, bazen küçük kasabalar ve kimsenin ayak basmadığı vilayetlerde Amerikan misyonerlerinin yoğun bir şekilde bulunduğu görülüyor.”¹³¹ Konu ile ilgili Osmanlı topraklarında açılan misyoner okullarının verildiği listeye baktığımızda dikkatimizi çeken önemli noktalarda biride Konya vilayetine bağlı birsancak olan Burdur’da da bir Amerikan misyoner okulunun bulunmasıdır.¹³²

“Burdur’daki okul 27 Ağustos 1889 tarihinde Rum Mahallesi’nde açılmıştır. Okulun ruhsatı olmayıp müdürlüğünü Mr. Barnet isimli kişi üslenmiştir. Okulda 10 kız öğrenci ve 6-7 kadarda erkek öğrenci vardırve eğitim bir erkek ve bir kadın öğretmen tarafından verilmektedir. Okul eğitim öğretim faaliyetini 1 Ocak 1889 tarihinde Mr. Barnet tarafından satın alınan evde sürdürmektedir. Okulda Artin efendi ve kızı tarafından Ermenice İngilizce ve dini kitaplar okutulmaktadır. Okulun maddi kaynağını Amerikalı, Alman ve İsviçreli Protestan şirketler sağlamaktadır.”¹³³ İlber Ortaylı’nın verdiği Amerikan misyoner okulları listesinde Burdur’daki kurum “Kilise ve Okul” olarak geçmektedir.¹³⁴ Ancak bu okulla ilgili incelediğimiz döneme ait Şer’iyye Sicilleri’nde bir kayda rastlamadık.

Tanzimattan sonra başlayan müslüman halk ile gayrimüslim halk arasında eşitliği sağlama düşüncesinden Rumlar gibi Ermenilerde faydalanmıştır. Bu kapsamda Ermenilerle ilgilide belgelerde tahkir edici ifadeler kullanılmamıştır. Şer’iyye Sicilleri’ne yansımış bir çok davada Ermeni milletinden “teba-i devlet-i

¹³⁰ İlber Ortaylı, *Osmanlı’da Milletler ve Diplomasi*, İstanbul 2008, s.73.

¹³¹ Ortaylı, *Osm. Milletler ve Diplomasi*, s.75; Uysal, *a.g.e.*, s.107.

¹³² İlber Ortaylı bu listenin 1318/ 1900 tarihli Osmanlı Maarif salnamesi ve American National Archives’de bulunan “Despatches of U.S. Ministers to Turkey” adlı serideki 25 Şubat 1903 tarihli bir listenin karşılaştırılması ile hazırlandığını belirtiyor. Bkz.Ortaylı, *Osm. Milletler ve Diplomasi*, s.75

¹³³ Şamil Mutlu, *Osmanlı Devleti’nde Misyoner Okulları*, İstanbul 2005, s.350.

¹³⁴ Ortaylı, *Osm. Milletler ve Diplomasi*, s.80.

aliyyenin Ermeni milletinden.....” şeklinde bahsedilmektedir.¹³⁵ Buda göstermektedir ki, Rumlarda olduğu gibi Ermenilerde de tahkir edici ifadeler kullanılmamaktadır.

III-BURDUR’DA MÜSLÜMANLARLA GAYRİMÜSLİMLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Aynı topraklarda yaşayan fakat dinleri ve mahalleleri birbirinden farklı olan insanların günlük yaşamda ticari, sosyal ve hukuki ilişki kurmalarından daha doğal bir şey olamaz. Ancak bu ilişkiler kurulurken ilişkilerde belirleyici olan devletin belirlemiş olduğu hukuki kurallardır. Bu anlamı ile ilişkilerin sağlıklı bir zemine oturmasının da teminatıdır bu kurallar.

Burdur yukarıda da belirttiğimiz gibi müslümanların, Rumların, Ermenilerin bir arada yaşadığı kozmopolit Osmanlı kentlerinden biri idi. İncelediğimiz dönemde Burdur’da bu etnik gruplar arasındaki ilişkilerden Şer’iyye Sicilleri’ne yansıyan en önemli ilişki müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki müvekkillik – vekillik ilişkisidir.

İslam hukukunda davaları “şahısların yerine vekilleride yürütebilir. Davacı veya davalının, bir şahsı kendi adına davada taraf olmak üzere vekil tayin etmesine, husumete, yani murafaaya vekalet denir. Özellikle kadınlar veya küçüklere ait davaların husumete vekil olan şahıslar tarafından yürütüldüğünü Şer’iyye Sicilleri’nde çokça görmekteyiz.”¹³⁶ Ancak İslam hukukunda tek yargıç ilkesi geçerlidir ve mahkeme aynı zamanda noterlik görevini yerine getirmektedir. Adaletin tecellisi için savcı ve avukat yoktur. Bunlar aslında hukukun olmazsa olmaz prensipleri değildi, sadece bir sistemin parçasıdır ve o sisteme girince de bu kurumların ve usulün kabulü gereklidir.¹³⁷ Osmanlı Devleti’nde profesyonel bir

¹³⁵ B.Ş.S., 220/4/1 nolu belgede “Burdur’un Ermeni mahallesinde sakin iken tarihi zabıttan bir sene mukaddem vefaata iden teba-i devlet-i aliyyenin Ermeni milletinden...” şeklinde bahsedilmektedir Ermeni milletinden.

¹³⁶ Cin, Akgündüz, *a.g.e.*, C.I, s.394.

¹³⁷ Ortaylı, *Osm. Top. Aile*, s.141.

avukatlık kurumunun olmadığı dönemlerde bu ihtiyaç, fetva kurumu ve müftülerle karşılanmıştır.¹³⁸

İslam hukukundaki dava vekilliği Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nde profesyonel Avukatlık kurumu olarak yeni bir kalıp içerisinde varlığını devam ettirmiştir.¹³⁹

Dava vekilleri ile ilgili ilk nizamname 13 Ocak 1876 tarihli Mehakim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname'dir. Bu nizamnameyle Nizamiye Mahkemeleri'nde dava vekilliği yapabilmek için, hukuk mektebi mezunu olmanın yanı sıra, "resmi ruhsatname" alınması şartı getirilmiştir. Resmi ruhsatnamesi olmayanlar Nizamiye Mahkemeleri'nde dava vekilliği yapamayacaklardır. Dava vekilleri nizamnamesi uygulamaya girmeden önce dava vekilliği yapanlar ile Hukuk mektebi mezun vermeden dava vekilliği yapmak isteyenler ise ayrıca yapılacak olan imtihan usulünün Hukuk mektebi mezun verene kadar geçerli olacağı belirtilmesine rağmen Hukuk mektebi mezunları ihtiyacı karşılayamadığı için mektep mezunu olmayanlar için imtihan usulü devam etmiştir. Ruhsatnameli dava vekilliği önce İstanbul'da uygulandı. Taşrada ehliyetsiz kişilerin davalarda vekillik yapmaları sebebiyle ortaya çıkan sorunlardan dolayı şikayetlerin artması üzerine İstanbul'da uygulanan ruhsatnameli dava vekilliği 27 Haziran 1879 tarihinden itibaren taşrada da uygulanmaya başlandı.¹⁴⁰

Dava vekillerinin çalışma şartlarını, görev ve sorumluluklarını, ücretlerini, Baro'yu, yani Dava Vekilleri Cemiyetini düzenleyen Nizamname ise, aynı yıl Hukuk Mektebi Nizamnamesi'nden iki ay önce, "Mehakimi Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname" adıyla çıkarılmıştır. Bu nizamname ile ilk kez davalarda

¹³⁸ M.Akif Aydın, "Osmanlı Hukuku", *Osmanlı Medeniyeti*, İstanbul 2005, s.193-194.

¹³⁹ " Avukatlık kurumu Osmanlı hukukuna kesin olarak 1875 yılında girdi. 1861 tarihli Usul-ü Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesi'nin 28. ve 30. maddeleri arasında, tarafların mahkemeye bizzat gelmeleri veya muteber bir vekaletname vererek vekil tayin etmeleri istenmiştir. 1875 yılında açılan Mekteb-i Hukuk'un 19 Ocak 1876 tarihli Nizamnamesi'ne mektebi lisans rütbesi ile bitirenlerin ülkenin her tarafında dava vekaletine mezun olacakları hükmü (mad.16) konularak, avukatlık mesleğini ancak hukuk fakültesi mezunlarının yapabileceği belirtilmiştir. Nizamnamenin 12. maddesinde yer alan Avrupa mekatibinin müddet-i tedrisiyeleri yedi aydan ibaret ise de cümlesi, bu Nizamname hazırlanırken Batı Hukuk Okullarının düzenleme biçimlerinden yararlandığını bize açıkça göstermektedir." Gül Nihal Bozkurt, *a.g.e.*, s.126,127.

¹⁴⁰ Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri(1876-1914)*, İstanbul 2008, s.277-278.

vekalet işlemlerini alanlar için, Dava Vekili ünvanı kullanılmıştır. İstanbul için çıkarılan bu nizamname 27 Haziran 1879 tarihli bir irade ile tüm ülkede uygulanmaya başlanmıştır.¹⁴¹

Nizamiye Mahkemeleri'nde ruhsatnameli dava vekili olabilmek için Hukuk Mektebi mezunu olmak, yirmi yaşını doldurmuş olmak ve devlet memuriyetinde bulunmamak, herhangi bir sebepten dolayı ceza almamış olmak ilk etapta aranan şartlardı. Ayrıca dava vekilliği ruhsatnamesi alabilmek için Türkçe bilmek esas olduğu için, yabancıların ruhsatname taleplerinde de Türkçe bilmeleri esası aranırdı.¹⁴²

Yukarıdaki açıklamalarımızdan da anlaşıldığı üzere dava vekilliği uygulaması kapsam itibariyle Nizamiye Mahkemeleri için düşünülmüş bir uygulamadır. Dava vekillerinin Şer'iyye Mahkemeleri'nde dava vekilliği uygulamasından hiç bahsedilmemektedir. Ancak incelediğimiz dönemde bir çok davada dava vekilleri Şer'iyye Mahkemesi'nde görev yapmıştır. Bu durum, ilk ortaya çıkışında Nizamiye Mahkemeleri'nde uygulanan dava vekilliğinin zaman içerisinde Şer'iyye Mahkemeleri'nde de uygulandığını göstermektedir.

Dava vekilliği ile ilgili olarak yukarıda belirttiğimiz 1861 tarihli Usul-ü Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesine göre tarafların mahkemeye bizzat gelmeleri veya muteber bir vekaletname vererek vekil tayin etmeleri gerekmekteydi. Bu kuralın 1889-1893 tarihleri arasındaki bir çok davada uygulandığı görülmektedir. Örneğin, 11 Ocak 1893 tarihli bir belgede “Burdur Sancağı'na bağlı Çeltikçi çiftliği müstecirlerinden Halil ağa ibn-i İbrahim ağa meclis-i şer'i huzurunda Rum Mahallesi'nde mukim dava vekili Vastiyansiriye Efendi ibn-i Kırbaku'yu sahih-i şer'iyye ile vekil ve naib münasib nasb ve tayin eyledim didikde olduğu ....”¹⁴³ denilmektedir. Yani Halil ağa oğlu İbrahim davasına vekalet için Rum milletinden Kırbaku'yu mahkeme huzurunda vekil tayin etmiştir. Belgede de ifade edildiği gibi artık dava vekilliği tabiri ve vekalet verme usulü nizamnamede belirtildiği şekliyle Burdur'da da uygulanmaktadır.

¹⁴¹ Bozkurt, *a.g.e.*, s.127.

¹⁴² Demirel, *a.g.e.*, s.279.

¹⁴³ B.Ş.S., 220/158/1.

Fakat burada dikkati çeken önemli birşeyde bir müslümanın bir alacak davası için şer’i mahkemede açacağı davada bir gayrimüslimi kendisine vekil tayin etmesi ve bunu da Şer’iyye Mahkemesi’nin kabul etmesidir. Bu konuda yukarıdaki aktardığımız örnek incelediğimiz dönem için istisnai bir örnek değildir.¹⁴⁴ Bu uygulamanın hukuki zeminini yabancıların Türkçe bilmek kaydı ile diğer şartları taşıdıkları zaman dava vekilliği ruhsatnamesi alabilmeleri oluşturmaktadır. Yukarıda açıkladığımız gibi Burdur’da yaşayan gayrimüslimler zaten Türkçe konuşuyorlardı. Bu nedenle dava vekilliği yapmalarının önünde hukuki bir engel bulunmamaktaydı.

Örneğin 20 Mayıs 1892 tarihli bir belgede Rum dava vekili olan Kaleyusi oğlu Hacı Agob Efendi Burdur’a tabi Büğdüz Köyü’nde bulunan cami-i şerif vakfı ile ilgili bir davada vekil olarak tayin edilmiştir.¹⁴⁵ Bu oldukça önemli bir durumdur. Çünkü İslami bir kurum olan vakıfla ilgili tüm hukuki zemin şeriat kurallarına göre oluşturulmuştur. İçeriği tamamen dini kurallarla ilgili bir davada gayrimüslim bir Osmanlı vatandaşının dava vekilliğine getirilmesi bu konuda, o kişinin yetkin birisi olduğunun kabul edildiği anlamına gelmektedir.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz Osmanlı Devleti’nin Ermeni milletinden Kırbaku oğlu İstansiriye ve Rum milletinden Kaleyusi oğlu Hacı Agob efendi bu dönemdeki bir çok davada dava vekilliği yapmıştır.

Örneklerde de görüldüğü gibi müslüman halkla gayrimüslim halk arasında dava vekilliği en belirgin ilişkilerden bir idi. Sadece müslümanlar gayrimüslim vekil tayin etmiyor, bazende gayrimüslim vatandaşlar hukuki dava süreçlerini takip etmeleri için şer’i mahkemelerde müslüman dava vekillerini tayin ediyorlardı. 21 Şubat 1891 tarihli bir belgede “Rum milletinden Agob oğlu Nikola bin Adame’nin sülbiye-i kebire kızı MariyaBint-i Nikola’nın pederi müteveffa Nikola’dan mevrus menkul ve gayrimenkul ve emlak vesair terekesinden hisse-i irsiyesini talep için Divan Baba Mahallesi’nden Çiftçizade Mehmed efendi ibn-iHasan ağayı vekil ve naib münasib nasb ve tayin eyledim didikde ....”¹⁴⁶denilerek Adame oğlu Nikola’nın

¹⁴⁴ B.Ş.S., 220/145/1 nolu belgede de Yusuf oğlu Mehmed ağa ibn-i İbrahim ağa dava vekili olarak Hacı Agob efendi ibn-i Kaleyusi’yi vekil tayin ediyor.

¹⁴⁵ B.Ş.S., 220/128/1.

¹⁴⁶ B.Ş.S., 220/89/2.

kızı Mariya babasından kalan mirastan hissesini talep için Çiftçizade Mehmet Efendiyi vekil tayin ediyordu. Yine bir gayrimüslimin, müslüman bir kişiyi dava vekili tayin etmesi ile ilgili 21 Şubat 1889 tarihli bir belgede “Müteveffa Hacı Kırbaku veledi Kirkor’un terekesinden dolayı zevce-i metrukesi Hacı Yantas Bint-i Bezayod’un aleyhince evladları tarafından ikame olunmuş ve olunacak bağ ve tereke-i saire davasına tarafımdan hazırı merhum Derslik Mahallesi’nden Yörükzade Mustafa Efendi ibn-i Ahmet Efendiyi vekalet-i amme-i sahih-i şer’iyye ile vekil ve naib münasib nasb ve tayin eyledim didikde...”¹⁴⁷ demektedir. Belgeden de anlaşılacağı gibi vefat eden hacı Kırbaku oğlu Kirkor’un mirası için eşi Bezayod kızı Yantas aleyhinde çocuklarının açtığı miras davasında Yörükzade Mustafa Efendi vekil tayin edilmiştir.

Örneklerde de görüldüğü gibi dava vekilliği müslüman halkla gayrimüslim halk arasında önemli bir yere sahiptir. Şer’iyye Mahkemeleri’nin İslam hukuku çerçevesinde hareket eden ve kararlarını verirken de islama uygun vermeye özen gösteren merciler olduğu dikkate alındığında gayrimüslim Osmanlı Devleti vatandaşlarının dava vekillikleri daha da dikkat çekici hale gelmektedir. Çünkü gayrimüslim vekillerin müvekkillerinin haklarını savunabilmeleri için İslam hukukunu iyi bilmeleri gerekmektedir. Çünkü İslam hukuku ile ilgili bilgilerindeki bir eksiklikleri temsil ettikleri müvekkillerinin haklarını zarara uğratabilirdi. Burdur’daki bir çok müslüman halkın özellikle Kırbaku oğlu İstansiriye ve Kaleyusi oğlu Hacı Agob Efendiyi vekil atamaları bu kişilerin İslam hukukunu yeteri kadar iyi bildiklerini göstermektedir

Burdur’da dava vekillikleri incelendiğinde karşımıza en çok çıkan isimler şunlardır: Osmanlı Devleti’nin Ermeni milletinden Kırbaku oğlu İstansiriye ve Rum milletinden Kaleyusi oğlu Hacı Agob, Hacı İbrahim Mahallesi’nden Hacı İbrahim oğlu Aşçızade Ali Efendi, Derslik Mahallesi’nden Ahmet Efendi oğlu Yörükzade Mustafa, Divan Baba Mahallesi’nden Hasan ağa oğlu Çiftçizade Mehmed’dir. Dava vekili olarak yukarıda saydığımız isimlerin sürekli karşımıza çıkması bu konuda artık ihtisaslaşmanın dikkate alındığını göstermektedir. Ayrıca birde Mekteb-i Hukuk’un 19 Ocak 1876 tarihli Nizamnamesi’ne göre avukatlık mesleğini ancak hukuk

---

¹⁴⁷ B.Ş.S., 220/68/2.

fakültesi mezunlarının yapabileceği kuralının dikkate alındığını göstermektedir. Eğer bu kural dikkate alınmasa idi sadece bu isimlerin Burdur’da bir çok davaya vekalet etmelerinin sebebi kolay bir şekilde açıklanamazdı.

Ancak bazı davalarda dava vekilliğini davalı veya davacının oğlu veya eşi gibi birinci dereceden yakınlarının da yaptıkları görülmektedir. Örneğin 10Mart 1891 tarihli bir belgede “Şevkiye hanım Bint-i Abdülbaki bey’in müteveffa pederinden miras talebi için zevci Ali begi vekalet-i amme-i sahih-i şer’iyye ile vekil ve naib münasib nasb ve tayin eyledim didikde...”¹⁴⁸denilerek Abdülbakibeyin kızı Şevkiye babasından kalan mirastan hakkını talep için eşi Ali’yi vekil tayin etmiştir. Bu durumda göstermektedir ki, her zaman davalı veya davacı kendisi adına vekil tayin ederken bu işte uzmanlaşmış birisini tayin etmek zorunda değildi. 5 Mart 1892 tarihli başka bir belgede de “Tuti hatun Bint-i Mustafa Efendi’nin kardeşinden hisse-i irsiyesini talep için oğlu Zühdi Efendi ibn-i Ali ağayı vekalet-i amme-i sahih-i şer’iyye ile vekil ve naib münasib nasb ve tayin eyledim didikde...”¹⁴⁹ bu miras davasında da Tuti hatun, kardeşine miras talebi davası açmış ve bu davada vekil olarak oğlu Zühdi Efendi’yi tayin etmiştir.

Bu belgelerde bize göstermektedir ki, mahkemeye başvuran davalı veya davacılar kendilerini ya doğrudan veya yakınları vasıtası ile savunabildikleri gibi dava vekilliğinde uzmanlaşmış kişiler vasıtası ile de haklarını arayabilmekteydiler

---

¹⁴⁸ B.Ş.S., 220/83/2.

¹⁴⁹ B.Ş.S., 220/84/2

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL HAYAT

I-BURDUR'DA AİLE

Osmanlı aile yapısı Türk adet ve gelenekleri ile İslam'ın şekillendirdiği sosyal bir kurumdur. Bu sosyal kurumun hukuki yapısını hem toplumun örf, adet ve gelenekleri hem de din oluşturmuştur.

Osmanlı'nın şer'i ve örfi hukuktan oluşan iki kanatlı hukuk sistemi içerisinde aile hukuku alanında ağırlıklı olarak İslam hukuku kuralları uygulanmaktadır. Devletin resmi mezhebi hanefi mezhebi olduğu için de genellikle problemler Hanefi içtihadlarına göre çözümlenmiştir.¹⁵⁰ Ancak bu tercih her zaman katı bir şekilde uygulanmamıştır.

Aile ismini verdiğimiz sosyal kurum, tarih boyunca değişme ve gelişmeler geçirmiştir, totem vasıtası ile birbirine bağlanan binlerce üyeli aileler zamanla karı, koca ve küçük çocuklardan ibaret olarak küçülmüştür. İslamda aile bağı “neseb” dir. Baba ve anne ile çocukları arasındaki bağı ifade eden nesebin kaynağı ise meşru evliliktir; neseb ancak meşru evlilik içinde meydana gelen doğum ile gerçekleşir. Evlenme manileri ile miras ilişkisini de göz önüne alırsak aileyi, “doğum, evlilik ve süt bağı ile birbirine bağlı bulunan fertlerin meydana getirdiği sosyal kurum” olarak tarif edebiliriz.¹⁵¹

Osmanlı toplumundaki aile yapısı ile ilgili uygulamaları Şer'iyeye Sicilleri'nde yer alana tereke kayıtlarından rahat bir şekilde takip edebilmekteyiz. Bu kayıtlar Osmanlı ailesi hakkında bir çok önemli konuyu cevaplamaktadır.

Osmanlı ailesini geniş bir aile tipi olarak tanımlamak doğru değildir. Sanılanın aksine Osmanlı Devleti'nde geniş aile tipinin yaygın olmadığı görüşü hâkim durumdadır. Bu görüşün en önemli delilleri herhalde ölen kişilerin terekelerinden çıkarılan bilgiler olmalıdır. Şer'iyeye Sicilleri'ndeki kayıtlar, Osmanlı devrindeki

¹⁵⁰ Gül Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda Kadın”, *Türkler*, C. X, Ankara 2002, s. 365.

¹⁵¹ Hayrettin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul 2008, s.59.

Türk aile kurumu ile bunun genişliği ve büyüklüğü hakkında bize önemli fikirler vermektedir.¹⁵²

Tereke kayıtlarında ölen kişinin kanuni mirasçılarının tespit edilmektedir. İlk mirasçı şayet kişi evli ise eşi olmaktadır. İleride de temas edileceği üzere, erkeklerin evliliklerinde tek veya birden fazla eşe sahip olup olmadıkları da bu kayıtlardan takip edilebilmektedir. Zira nikahlı olduğu her eşine kanuni miras hakkı doğduğu için bunun kaydedilmesi zorunludur.¹⁵³ Eşlerden sonra ölen kişinin mirastan hak sahibi çocukları ve eğer varsa anne ve babası gibi diğer kanuni mirasçıları da belirtilir. Ayrıca çocuklar küçük yaşta ise kendilerine vasi tayini de yine mahkemede yapılır ve kayıt altına alınır.

Bunların dışında tereke kayıtlarından ailelerin mirasa konu olan mallarına bakarak günün ekonomik koşulları hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bu anlamı ile tereke kayıtları Osmanlı aile yapısını kavramak için vazgeçilemez değerde bir kaynaktır.

a-Evlenme

Evlilik toplum hayatının zaruri kıldığı medeni bir akit ve sosyal bir kurumdur, her evlilik akdi cemiyet peteğine bir göz daha ekler, evlilik kurumu devam ettiği müddetçe toplumun geleceği güven altındadır.¹⁵⁴

İslam hukukuna göre evlenmenin vücuda gelmesi için üç şarttan bahsedilmiştir. Bunlar “evlenme manilerinin bulunmaması, velinin bulunması, şahitler veya ilan. Evliliği zinadan ayıran objektif ölçü açıklıktır, evlilik ise açık bir olaydır. Bu açıklık ya şahitlerle, yahut da usulüne göre evliliğin ilan edilmesi, etrafa duyurulması ile gerçekleşmektedir. Şahitlerin bir başka faydası da gerektiğinde evliliğin ispatında oynadıkları roldür.¹⁵⁵ Bu anlamı ile bir evliliğin muteber olmasında şahitlerin olması ve yapılan evliliğin halka ilanı yeterli şarttı. Yani illaki evliliklerin kadı huzurunda yapılıp sicile kaydedilmesi gerekmiyordu. Bu konuda İlber Ortaylı şunları ifade

¹⁵² İbrahim Güler, “XVIII. Yüzyılda Aile:Sinop Örneği”, *Türkler*, C.XIV, Ankara 2002, s.28.

¹⁵³ Erdönmez, *a.g.e.*, s.163.

¹⁵⁴ Karaman, *a.g.e.*, s.64.

¹⁵⁵ Karaman, *a.g.e.*, s.86.

ediyor: “Evlenme için çoğunlukla nikahın mahkeme siciline kaydedilmesi gerekiyordu. Ama bu tip kayıtlara her sicilde bolca rastlanmaz. Sicile kayıt edilmeyen nikah da sözlü rıza ile cemaat nezdinde meşruiyet kazanmış demektir. Umumi uygulama da böyle olmalıydı. Bütün milletin nikahının sicillerde kayıtlı olduğunu hiçbir tarihçi iddia edemez.”¹⁵⁶

Günümüzde başlık parası adı altında evlenecek olan kızın ailesinin erkek tarafından bir miktar para alma uygulaması her yerde olmasa da bazı yerlerde azda olsa uygulanmaktadır. Bu uygulamanın “Osmanlı döneminde namzedlik akçesi,kalın ve hatta yanlış bir adlandırma ile mehir olarak adlandırıldığında söylemek gerekir.”¹⁵⁷“16 Nisan 1891 tarihli bir kayıтта “Burdur’a tabi Yassıgözü Karyesi ahalisinden Mestan bin Ahmet karye-i merkumede sakin Hacı Bekir oğlu Hüseyin nam kimesnenin kızı Vesileyle, oğlum Hasan’ın tevzicine hilaf-ı şer’i olarak 735 kuruş ağalık namıyla merkum Hüseyin benden ahz itmiş ise de meblağı mezkurun istirdadına ve ahz ve kabz ve makbuzatını bizlere eda ve teslim ve hükmü ilamı icraya...”¹⁵⁸ şeklinde mahkemeye başvurmuştur. Yani Ahmet oğlu Mestan, Hacı Bekir oğlu Hüseyin’in kızı Vesileyle oğlu Hasan’ı evermişler fakat kızın ailesi ağalık adı altında şeriata aykırı olarak 735 kuruş parayı erkek tarafından almış, düğün öncesi parayı ödeyen aile düğün sonrası paranın mahkeme tarafından geri alınmasını talep etmektedir. Bu da göstermektedir ki, evlilikte başlık parası uygulaması toplum tarafından kabul edilen bir uygulama değildir.

Nikâh ile ilgili bir diğer önemli unsur ise nikâh izinnamesidir. “Mahkemeye gelip bizzat kadının huzurunda nikah kıydırmayanlar da bunu bir din adamına yaptırmakta idiler. Ancak din adamlarının önlerine her gelen kimsenin nikahını kıydıklarını düşünmemek gerekir. Din adamları ancak daha önce mahkemeye başvurup evlenmelerinde hukuki bir mahzur bulunmadığını ortaya koyarak gerekli izni alan ve bir izin kağıdı (izinname) getiren kimselerin nikahlarını kıymakta idiler. Osmanlılarda kadıdan başka nikah memuru hiçbir zaman olmamış,din adamlarına umumi bir nikah kıyma izin ve yetkisi verilmek yerine her münferit nikahta izin ve izinname verilme yoluna gidilmiştir. Bu tür uygulamanın her nikah esnasında gerekli

¹⁵⁶ Ortaylı, *Osm.Top. Aile*, s.67.

¹⁵⁷ Ortaylı, *Osm.Top. Aile*, s.60.

¹⁵⁸ B.Ş.S., 220/50/1.

hukuki şartların oluştuğunun kadı tarafından kontrolü gibi hukuki, izinname verilirken taliplerden harç alınması gibi mali sebepleri olmalıdır.”¹⁵⁹

Osmanlı Devleti’nde ilk defa Kanuni Sultan Süleyman zamanında resmen izinname alma usulünden bahsedilmektedir.¹⁶⁰ Ebussuud Efendi’nin fetvalarından anlaşıldığına göre, padişah evlenme akdi için kadıdan izinname alınmasını emretmiştir. Ancak kadının izinnamesi nikâhın hukuki geçerliliği bakımından şart değildir. Osmanlı Devleti’nde bir kısım nikâhların öncesinde çiftlerden kadı veya naiblerinden izinname getirmeleri istenmektedir. Burada talep edilen izinnamenin nedeni evlenecek çiftler arasında herhangi bir mani olmadığının yetkili bir organ tarafından tespit ve teftiş edilmesi içindir. Tanzimat öncesi dönemde evlenecek kişiler ya mahkemede kadı huzurunda ya da kadı izni ile imama nikah akdettirme yolunu tercih etmişlerdir.¹⁶¹

Osmanlı Devleti’nde belirli bir titizlikle uygulandığı kabul edilmesi gereken nikahların mahkemelerde veya mahkemelerin kontrolü altında din adamlarınca kısılması geleneğinin Tanzimat’tan sonra Sicil-i Nüfus Nizamnamesi ve kanunlarıyla devam ettirildiği görülmektedir. 2 Eylül 1881 tarihli Sicil-i Nüfus Nizamnamesi müslümanlar arasında meydana gelen evlenmelerin Şer’iyye Mahkemesi, gayrimüslimler arasındaki evlenmelerinde ruhani reisleri tarafından verilecek izinnameler üzerine yapılabileceğini ve nikahları kıyan imam ve ruhani reislerin en fazla sekiz gün içerisinde sicil-i nüfus memuruna ilmuhaber verecekleri hükmünü getirmektedir. Bu nizamname bazı hukukçuların iddia ettikleri gibi devletin evlenme işlerine müdahalesi değil, Osmanlı Devleti’nin başlangıç dönemlerinden itibaren

¹⁵⁹ M.Akif Aydın, Osmanlılarda Ailenin Tarihi Tekamülü, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992, C.II., s.438.

¹⁶⁰ Alaaddin Aköz “*Bir İmam’ın Nikah Defteri*” isimli kitabında nikah işlemlerinde izinname uygulamasının ilk olarak Kanuni Sultan Süleyman döneminde uygulanmaya başladığını belirtmesine rağmen, M.Akif Aydın “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü” isimli makalesinde “Din adamlarının ancak kadıdan alınan izin üzerine nikah kıymaları uygulamasının Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinden itibaren başladığını ifade ediyor. Ebussuud Efendi fetvalarında kadıdan izin alınmadan nikah kısılmasının yasaklandığı belirtilmekte ise de bu yasağın hangi tarihten itibaren başladığına dair bir kayıt yoktur. İbn-i Kemal’in fetvalarında da nikahlarda ki kadı izninden bahsedilmektedir. Nikahlarda kadı izninden bahseden çok daha önceki tarihli kaynaklar da vardır. Muahhar bazı kaynaklar Yıldırım Bayezid devrinde tespit edilen mahkeme harçları listesini verirken on iki akçelik nikah harcını izinname harcı olarak belirtmektedirler.” diyerek uygulamanın ne zaman başladığı ile ilgili bir netliğin olmadığını ancak Kanuni Sultan Süleyman döneminde önce başladığı ile ilgili kayıtlarında bulunduğunu belirtmektedir.

¹⁶¹ Alaaddin Aköz, *Bir İmamın Nikâh Defteri*, Konya 2006, s.3-4.

evlenmelerin devlet kontrolü altında yapılması yolundaki gelişmelerin Tanzimat döneminde ulaştığı tabii sonucudur.¹⁶²

3 Mart 1891 tarihli bir kayıta “Burdur Sancağı’na tabii Kemer Nahiyesi’nin Yaka Karyesi’nde sakin Aişe Bint-i İsmail yirmi yaşını mütecaviz akıl ve baliğ olduğuma binaen nefsim, Kayalı Çiftliği ahalisinden Kara Mustafa oğlu nam kimesneye akd-i nikah olunmasını talep ve merkum dahi tezvic ve tenkih bulunmağla lazım gelen izinnamenin tahsiline havi olan şahadetnameyi karyemiz ahalisinden Köçek oğlu Süleyman ile karye imamı ve muhtaranı mani olmakta olduklarından .....”¹⁶³ denilmektedir. Belgeye göre İsmail kızı Ayşe büyük bir ihtimalle bir yakını olmadığı için önce 20 yaşında akıl baliğ olduğunu belirtip Kara Mustafa adlı biri ile evlenmelerinde mani olmadığını gösterir izinnamenin gereği olarak evlenmek istemişler ancak Yaka Köyü imamı, muhtarı ve Süleyman adlı bir şahıs onlara mani olmuşlar ve bunun üzerine İsmail kızı Ayşe mahkemeye başvurarak hakkını aramak istemiştir. Buradanda anlıyoruz ki, iziname nikahlarda dikkate alınan bir zorunluluktadır.

Osmanlı aile yapısının İslam kuralları çerçevesinde şekillendiğini daha önce söylemiştik. Bu anlamı ile İslam erkeğe birden fazla eşle (taaddüd-i zevcat) evlenme ruhsatı vermiştir. Ancak bunu bazı kriterlere bağlamış ve ancak o zaman taaddüd-i zevcata izin vermiştir. Bu konudaki ayetlerde ¹⁶⁴ karşımıza çıkan en önemli kriter “eşler arasında adaletle riayet etmek” şeklindedir. Birden fazla eşle evlenme ruhsatına rağmen “tek kadınla evlenmenin daha uygun olduğu” da belirtilmiştir. Bunun dışında “kadın evlenirken üzerine bir başka kadınla evlenilmemesi şartını ileri sürebilir, bu takdirde kocası mezkur şarta riayet edecektir.”¹⁶⁵

Osmanlılarda evlilik konusunda şu ana kadar yapılmış araştırmaların ortaya çıkardığı en önemli sonuç, çok kadınla evliliğin yaygınlığını iyice abartmış olduğumuzdur. Elimizde bir kentte, hatta kentin bir mahallesinde oturanların bile tam bir listesi bulunmadığı için sayı belirtmemiz çok zorsa da, sayfalar dolusu zabıtların tutulduğu miras davalarına bakıldığı zaman çok kadınla evlenenlerin hiç de fazla

¹⁶² Aydın, *Osm. Ailenin Tarihi Tekamülü*, s.440.

¹⁶³ B.Ş.S., 220/82/2.

¹⁶⁴ Nisa, 4/3, 4/129.

¹⁶⁵ Karaman, *a.g.e.*, s.67.

olmadığı görülmektedir. Bu belgelerde kayıtlı, eksiksiz veraset listelerinde eş olarak çok ender iki kadının adı geçmektedir; oysa ölenin dul eşlerinin her durumda mirastan pay alma hakları vardır. Gerek yer, gerek zaman bakımından bu durumun saptandığı örnek o kadar çoktur ki, bir Anadolu kentinde yaşayan normal bir ailede tek eşli evliliğin geçerli olduğunu kabul etmemiz kaçınılmazdır.¹⁶⁶

Yukarıdaki tespitleri bazı seyyahlarda gözlemlemiştir. “XVI.yüzyıl sonunda Türkiye’den geçen Alman Protestan papazı Salomon Schweigger; Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezen, eğlenen yoktur. Çok karılılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu anlayıp vazgeçmişlerdir.”¹⁶⁷ İstanbul’da İsveç elçiliğinde uzun süre çalışan D’Ohsson’a göre “pek az müslümanın iki karısı vardır. Dörde kadar evlenen zenginlere ise çok seyrek rastlanır. Bütün kadınlara birden bakma güçlüğü ev huzurunu bozma endişesi, hepsini birden geçindirmenin zorluğu ve nihayet ana, babaların, evli erkeklere kız verme konusunda titiz davranmaları, şer’an caiz olmasına rağmen çok karılı hayatı önler. Çok defa erkek, evli kaldıkları müddetçe, eşinin üzerine evlenmemek şartıyla kız alabilir. Çok karılı olanlar, karılarını bir arada oturmaya asla mecbur edemezler. Fazlaca varlıklı olmayan vatandaşların ise asla birden fazla karısı olamaz.”¹⁶⁸

Bu gözlemsel tespitlerin dışında Osmanlı Devleti aile yapısında çok eşliliğin yaygın bir uygulama olmadığını bir çok araştırma sonucu rakamsal olarak da ortaya koymuştur. Buna göre; “XVI. yüzyılda Bursa’da 939 evli erkekten 22 kişi (%2.3) iki kadınla evli, 2 kişi (%0.2) üç kadınla evlidir. Dört kadınla evli yoktur. Dolayısı ile geriye kalan 915 kişi bir kadınla evlidir (%97.5). XVII. yüzyılda ise bu oran yine Bursa için şöyledir; 1092 evli erkekten 49’u 2 evli (%4.4), 2’si 3 evli (%0.1). Tanzimat dönemini kapsayan Bursa ve civarına ait bir araştırmada birden fazla kadınla evlilik yapanların oranının önceki dönemlerden farklı olmadığını işaret etmektedir. 1839-1864 yılları arasında Bursa’da ölen 361 evli erkeğin mirasçıları üzerinde yapılan bu araştırma sonucuna göre; 361 evli erkekten 353’ü tek(%97.8), 7’si 2 (%0.5); bir tanesinde 4 eşli evlilik gerçekleştirmiştir. Bu araştırmaya göre poligami oranı(%2.2) oldukça düşüktür. Osmanlı demografi araştırmalarından

¹⁶⁶ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, İstanbul 2009, s.130.

¹⁶⁷ Ortaylı, *Osm. Top. Aile*, s.67.

¹⁶⁸ Akyılmaz, *a.g.m.*, s. 367.

tanıdığımız Cem Behar ile Alan Duben'in 1880-1940 yıllarını kapsayan çalışmalarında bu istisnai özelliğin devam ettiği görülmektedir. Bu araştırma sonucuna göre İstanbul'da 1885'de çok eşle evlilik oranı %2.51'dir."¹⁶⁹

İncelediğimiz 1889-1893 döneminde Burdur Şer'iyye sicillerine yansıyan toplam 97 adet tereke kaydına baktığımızda bunlar içerisinde sadece 4 kişi iki eşli (%4.12) geriye kalan 93 kişi ise tek eşlidir. Bunun dışında üç veya dört eşli kimse yoktur. Ayrıca birden fazla eşi olan kişilerden birisi Burdur'un Hacı Ömer Mahallesi'nde, üç kişi ise köylerde yaşamaktadır. Bu yerler, Ağlasun Nahiyeliköylerinden Kışla Köyü'nde vefat eden Hüseyin oğlu Mustafa'nın Osman kızı Hatice ve diğer zevcesi Velieddin kızı Fatma¹⁷⁰ olmak üzere iki eşi, Lengüme Köyü'nde vefat eden ayan oğlu Hacı Halil'in Mehmed kızı Keziban ve diğeri Mehmet kızı Ümmühan¹⁷¹ olmak üzere iki eşi ve Akviran Köyü'nde vefat eden Salih oğlu Mehmed'in Hasan kızı Kezban ve diğer zevcesi Yusuf kızı Şehriban olmak üzere iki eşi vardır.¹⁷² Bu dört kişinin tereke değerlerine baktığımızda sırası ile 1.866,20 kuruş, 17.546,10 kuruş, 7.886 kuruş ve 3.447,30 kuruştur. Bu miktarlar bize Osmanlı toplumunda taaddüd-i zevcat uygulamasının dar gelirli ailelerde değil de, ekonomik olarak ortalamanın üzerinde bir gelire sahip olan ailelerde uygulandığı sonucuna ulaştırmaktadır. Said Öztürk'te aynı konuda "Osmanlı ailesi üzerine yapılan pek çok çalışmada çok eşlilerle ilgili analizlerde, belirli statü ve unvanlara sahip varlıklı kimselerde, toplumun üst kesimlerinde birden fazla evliliğin diğerlerine göre daha fazla olduğu, refah seviyesi yüksek kesimlerde bu eğilimin arttığı daima vurgulanır."¹⁷³ demektedir.

Tüm bu rakamsal sonuçlarda bize Osmanlı toplumunda taaddüd-i zevcat uygulamasının toplumun geneli tarafından itibar edilen bir uygulama olmadığını, toplumda asıl olanın tek eşle evlilik olduğunu göstermektedir. Bu anlamı ile Osmanlı aile yapısında taaddüd-i zevcat uygulamasının çok yaygın bir uygulama olduğunun söylenmesi rakamsal gerçeklere pek de uymamaktadır.

¹⁶⁹ Said Öztürk, "Osmanlı'da Çok Evlilik", *Türkler*, C. X, s.379-380.

¹⁷⁰ B.Ş.S., 221/35/1.

¹⁷¹ B.Ş.S., 221/100/3.

¹⁷² B.Ş.S., 221/102/3.

¹⁷³ Öztürk, *a.g.m.*, s.382.

İslam hukukuna göre evliliğin mali hükümleri büyük önem arz etmektedir. Şer'i hukuka göre kadın mülkiyet hakkına sahiptir ve eğer tam eda ehliyeti varsa kimsenin rızasına ihtiyaç olmaksızın malları üzerinde karşılıklı ve karşılıksız her türlü tasarrufta bulunabilir. Evlenme bu konuda hiçbir değişiklik yapmaz. İslam hukuku eşler arasında tam bir mal ayrılığı rejimi kabul etmiştir. Karı kocasının rızası olmadan kendi malları üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Mal varlığı rejimi çerçevesinde kocanın eşine verdiği mehir de kadının mal varlığına dahil olur ve ne koca ne de baba mehirde hak iddia edemezler.¹⁷⁴

Sözlükte mehir (mehr) "ücret" mânasına gelir. Bir fıkıh terimi olarak evlilik esnasında ödenen para veya malı ifade etmesi bu uygulamanın evlilik kurumunun Sâmi kültüründeki ilk şekilleriyle irtibatlı olmalıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de mehir anlamında ecrin çoğulu olarak ücût, fariza ve saduka kelimeleri geçmektedir. Hadislerde bu mânada daha çok mehir ve sadak terimlerine rastlanmaktadır. Bazı durumlarda "misil mehir" anlamında ukr kelimesi de kullanılmıştır. Türkçe'de ise daha çok mihr şeklinde kullanılır. İslâm hukukunda nikâh kıyılması esnasında genelde taraflar kadına ödenecek mehirin miktarı ve ödeme şekli hususunda anlaşılır; bu anlaşma nikâh akdinin yazı ile tesbit edildiği durumlarda nikâh belgesinde de yer alır. Kitap ve Sünnette mehir ödemenin gerekliliği üzerinde durulmasına rağmen mehir hukukçuların çoğuna göre evliliğin şartlarındandegil sonuçlarından biridir.¹⁷⁵

İslam hukukuna göre mehir'in muhakkak verilmesi gerekir. Herhangi bir müslüman ile evlenen kadın zimmide olsa mehir adı ile bir mala müstehak olur. Mal ile mübadelesi kabil olan bir menfaat de mehir olabilir. Mehirin miktarı tespit edilmediği veya üzerinde şüpheye düşüldüğü takdirde kızın emsal ve akranına bakarak mehirin miktarının tespiti gerekir. Mehirin asgari miktarı 10 dirhem gümüşe tekabül eden meblağdır. Mamafih bu dört Sünni mezhepte farklılık göstermiştir.¹⁷⁶

Taraflarca tayin edilen mehir-i müsemmanın tamamının defaten ödenmesi şart değildir. Bir kısmını hemen, kalan miktarını da ileride ödemek, tamamı peşin ödemek veya tamamı ileride ödemek üzere anlaşma yapılabilir. Peşin ödenen kısma "mehiri muaccel", ileride ödenmesi kararlaştırılmış olan kısmına da "mehiri müeccel"

¹⁷⁴ Akyılmaz, *a.g.m.* s. 368.

¹⁷⁵ M.Akif Aydın, "Mehir", *DİA.*, C.XXII, Ankara 2003, s.389.

¹⁷⁶ Ortaylı, *Osm. Top. Aile*, s.64-65.

adı verilmiştir.¹⁷⁷

Eğer boşanma sırasında kadına mehri müeccelden olan alacağı verilmez ise kadın mahkemeye başvurarak bu hakkını talep edebilir. Bu konuda incelediğimiz dönem içerisinde bir çok mahkeme başvurusu vardır. Örneğin; 8 Mayıs 1893 tarihli bir kayıta “Şehri hatun Bint-i Mehmet zevci dahli merkurum Abdil ağaya 25 kuruşmehiri müeccel ile zevci dahli olmuş iken merkurum Abdil beni validem hanesinde ikamet iddirüp diğer zevcesi kendi hanesinde mukim olduğundan Abdil ağa zimmetinde mehiri müeccelimi talep ve dava....”¹⁷⁸ denilmektedir. Yani Mehmet kızı Şehri Hatun evlenmeden önce alacağı mehri sonradan almayı kabul etmiş fakat kocası diğer eşi ile yaşarken kendisini annesinin evine gönderince kadın mehri müeccelini alarak boşanmak istemiştir. Yine 11 Aralık 1891 tarihli bir kayıta “Şefika Bint-i yağcı Mehmet nam hatun zevci dahli Mehmet oğlu Hasan Hüseyin bin İlyas’dan mehiri müeccelinden 25 kuruş ve yine merkurum zimmetinde mehiri muaccel ve mal-ı cehazından 500 kuruş muadili eşyaları talep ve dava....”¹⁷⁹ şeklinde yansıyan başvuruda Şefika hatun hem mehiri muaccel hem de mehiri müeccel ile çehizinden olan malının bedelini talep etmektedir. Dava taleplerinden de anlaşıldığı üzere kadınlar İslam hukukunun kendilerine vermiş olduğu haklar çerçevesi içerisinde mehri muaccel veya mehri müeccelden dolayı alacaklarını kanuni yollardan elde etmek için mahkemeye rahatça başvurabilmektedirler.

Müeccel mehirin vadesi nikahın ayrılık veya ölümle sona erdiği tarihe kadar uzayabilir. Evlilik ayrılıkla sona erdiği takdirde mehir muacceliyet kesbeder ve hemen ödenmesi gerekir. Ölüm de mehirin hemen ödenmesini gerektirir. Koca öldüğünde kadın isterse ödenmemiş mehir miktarını alacaklı sıfatı ile terekeden alır, ayrıca mirasçı olur. Eğer kadın ölürse ölen kadının mirasçıları kadının kocasından ödenmemiş mehiri talep edebileceklerdir.¹⁸⁰

9 Eylül 1889 tarihli bir kayıta “Burdur Sancağı’nın Karaçalı çiftliğinde sakin iken vefaat eden Osman kızı Elif’in veraseti eşi İbrahim oğlu Yusuf ve validesi Ali

¹⁷⁷ Hamza Aktan, İslam Aile Hukuku, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992, s.406.

¹⁷⁸ B.Ş.S., 220/172/2.

¹⁷⁹ B.Ş.S., 220/111/1.

¹⁸⁰ Aktan, *a.g.m.*, s.406.

kızı Ayşe ile büyük oğlu İbrahim ve küçük oğulları Osman ve Ali ve büyük kızı Esmâ'ya intikal” etmiştir. Miras paylaşımı için oluşturulan tereke kaydına bakıldığında Osman kızı Elif’in kocasından alacağı olan mehri müeccel 200 kuruş terekeye dahil edilerek mirasçılar arasında taksim edilmiştir.¹⁸¹ Bu kayıttanda anlaşıldığı üzere kadın kocasından önce vefaat etmesine rağmen mehirinden olan alacağı terekesine dahil edilmiş ve mirasçılarına hakları verilmiştir.

b-Boşanma

Osmanlı aile yapısının özellikle şer’i kurallar çerçevesinde oluştuğunu belirtmiştik. İslam bireyleri evliliğe teşvik ederek aile kurumunun oluşmasına destek olmaktadır. Ancak oluşturulan ailede eşlerin çeşitli nedenlerden dolayı aralarında geçimsizliğin başlaması durumunda da evliliğin illa sürdürülmesi gibi bir zorunluluğu getirmemiş aksine böyle ayrılıkları kolaylaştırmıştır. Çünkü birbirlerine karşı sevgisi, saygısı kalmamış çiftleri bir arada tutmakta ısrarcı olmak telafisi güç olumsuzluklar ortaya çıkarabilir.

İslam hukukunda üç türlü boşanma vardır. Tek taraflı irade beyanıyla boşama, tarafların anlaşarak boşanmaları. Bu ikisinde mahkemelerin devreye girmesi sözkonusu değildir. Bu çok basit bir boşama şeklidir. Aile hayatının mahremiyetinin dışı yansımaması bakımından da aslında bazı avantajları olan bir sistemdir. Üçüncüsü ise, belli sebeplerin varlığı durumunda mahkemeye başvurarak mahkeme tarafından boşanmadır. Bu boşanma şekline daha çok kadınlar başvururlar. Çünkü kocanın zaten tek taraflı irade beyanıyla boşanması mümkündür.¹⁸² Bu konuda 14 Eylül 1889 tarihli bir kayıta “Burdur’a tabi Ağlasun Nahiyesinin Kışla Karyesi sakinlerinden Hatice Bint-i Ali Hacı İbrahim Mahallesi ahalisinden Aşçızade Ali Efendi ibn-i Hacı İbrahim mahzarında zevcim olup tarihten on mah mukaddem tatlik iden Derslik Mahallesi ahalisinden Yaşlıoğlu Hasan bin İbrahim zimmetinde alacak hakkım olan mehirimle kendi malım olan elbise ve eşya-i sairemi taleb ve dava...”¹⁸³ şeklinde ifade yer almaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Ali kızı

¹⁸¹ B.Ş.S., 221/7/3.

¹⁸² Aydın, “Osmanlı Hukuku”, s.196-197.

¹⁸³ B.Ş.S., 220/5/3.

Hatice kocası tarafından tek taraflı olarak boşanmış fakat kocası boşama işleminin akabinde karısının mehri müeccel hakkını ve özel eşyasını vermemiştir. Bunun üzerine Ali kız Hatice kanuni alacağını talep etmek için mahkemeye başvurmuştur.

Tarih kaydı yapılmamış 47 numaralı bir kayıta “Hecin Mahallesi ahalisinden Emine Bint-i Abdullah zevci dahil Derslik Mahallesi’nde sakin berber Hacı Ali tarihten bir mah evvel tadlik itmekle zimmetinde mehri müeccelemeden ve cehazımdan olan elbise ve eşya-i saire ve akçemi taleb ve dava...”¹⁸⁴ şeklinde mahkemeye başvurmuştur. Burada da Abdullah kızı Emine kocası tarafından boşandıktan sonra mahkemeye başvurarak boşanmanın sonucu mehri müeccel ve çehizinden olan haklarının almak istemiştir.

Bu iki örnek bize açıkça göstermektedir ki, koca tek taraflı olarak istediği anda eşinden boşanabilmektedir. Bunun için illa mahkemeye başvurması gerekmemektedir. Ancak bu boşamaya karşılık kadın ise boşanma sonucunda kanuni hakkını eğer alamamışsa mahkeme kanalı ile bu hakkını talep edebilmektedir. Kadının bu hakkını aramasını engelleyici ve kısıtlayıcı bir hüküm veya uygulama görülmemektedir.

Osmanlı Devleti’nde Anadolu ve Rumeli’de hanefi mezhebinden başka bir mezhebin görüşü ile amel edilmemesi görüşü vardı. Bu nedenle Anadolu ve Rumeli’de sadece hanefi mezhebi esas alınmıştır. Hanefi mezhebine göre kadının boşanma hakkı sınırlıdır. Onlara sadece bir iki sebep dolayısı ile boşanmaya imkan tanınır, başka sebeple tanınmazdı. Mesela koca seyahate gitse ve dönme, kadının, kocasının evini terk etmesi sebebi ile bir boşanma hakkı yoktur. Kocasını dönünceye veya şartları gerçekleşip ölümüne hükmedilinceye kadar onu beklemek zorundadır. Aynı şekilde evinin nafakasını sağlamayan kocalara karşı da bu mezhepte kadın boşanma talebinde bulunamaz. Böyle durumlarda bazı mezhepler ise kadınlara boşanma hakkı tanırlar. Mahkemeye başvuran kadın, kocasının uzun süreli evini terk ettiğini, nafakasını temin etmediğini ispat ederse boşanma hakkına sahip olur.¹⁸⁵

Bununla ilgili olarak 2 Kasım 1889 tarihli bir kayıta “Hecin Mahallesi’nde sakin Aişe Bint-i Ali Hacı İbrahim Mahallesinde sakin zevce-i dahil dülger oğlu

¹⁸⁴ B.Ş.S., 220/36/2.

¹⁸⁵ Aydın, “Osmanlı Hukuku”, s.197.

İbrahim bin Hacı Hüseyin beni altı mahdan beri pederim hanesinde bila nafaka ikamet itdirmekte olduğundan nafaka ve kisveye muhtac olduğumdan zevci dahli üzerinde kadri maruf meblağ farz ve taktiriyle mehri müeccelemden mahdud 1473 kuruşluk elbise ve eşya ve sairemi zabt itmekde olduğundanmerkumdan talep ve dava...”¹⁸⁶denilmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere Ali kızı Ayşe kocasının 6 aydır kendisini nafakasız olarak babasının evine gönderdiğini belirterek muhtaç bir durumda olduğu gerekçesi ile toplam 1473 kuruşluk eşyasını talep etmektedir. Davacının 6 aydır nafakasız bırakıldığını belirtmesi oldukça önemlidir. Çünkü Hanefî fıkına göre bu durum bir boşanma sebebi değildir, ancak diğer mezheplere göre boşanmada bir sebep olarak kabul edilmektedir. Kadın bu nedenle özellikle bu sorunu vurgulamaktadır.

27 Ağustos 1891 tarihli bir belgede de “Ağlasun nahiyesine muzafı Kışla Karyesi’nde sakin sarıgeçili aşiretinden Öksüz oğlu Ali bin Mustafa zevce-i menkuesi Aişe Bint-i Mustafanın aleyhinde ikame eylediği tadlik davasının murafaasına ve itaatle talep ve tenbihine .....”¹⁸⁷ denilmektedir. Buna göre Ali bin Mustafa kendisi hakkında boşanma davası açan eşinin mahkemesinin görülerek itaat etmesi için tenbih edilmesi şeklinde davanın sonuçlandırılmasının istemektedir. Burada da görüldüğü üzere Hanefî mezhebine aykırı olmasına rağmen uygulamada diğer mezheplerin tanıdığı haklar çerçevesinde kadına boşanma için mahkemeye başvurma hakkı verilmiştir.

İslam aile hukukundaki talak çeşitlerinden birisi de “muhalaa” ya da “hul” denilen tarafların anlaşarak evlilik birliğine son vermeleridir. Bu tür boşanmada İslam hukuku eşi ile anlaşamayan kadına, kocasının boşama yoluna gitmemesi halinde kendisi için çekilmez hale gelen evlilikten kurtulma imkanı vermiştir. Muhalaada sıklıkla kullanılan yöntem, kadının müeccel mehir ve iddet nafakası hakkından vazgeçme karşılığında kocasından boşanmasıdır.¹⁸⁸ Ancak incelediğimiz dönemde muhalaa denilen boşanma şekli ile ilgili bir kayda rastlanmamıştır.

Bu boşanma örneklerine rağmen Osmanlı toplumunda boşanma pekte hoş karşılanmayan bir durumdu. Osmanlı toplumunun boşanmaya bakışını İlber Ortaylı

¹⁸⁶ B.Ş.S., 220/16/2.

¹⁸⁷ B.Ş.S., 210/53/4

¹⁸⁸ Akyılmaz, *a.g.m.*, s.369.

şu şekilde ifade ediyor; “Osmanlı toplumunda eşlerden birinin dul kalması ölümle olurdu; talak ve boşanma her dinden cemaat içinde nadiren cereyan eder ve hoş karşılanmazdı. Müslüman Osmanlı erkekleri zevcelerini hukuken kolayca boşayabilirlerdi, sebep gerekmezdi; sadece mutallakanın (boşadığı kadının) mehirini ve nafakasını verirdi. Ama bu işlem, yani sebepsiz yere kadın boşamak dinen uygunsuz bir davranıştı ve cemaat tarafından tasvip edilmezdi.”¹⁸⁹

c-Ölüm - Veraset

Ölüm toplumlarda acı veren bir olay olarak algılansa da sosyal hayatta ölümün miras dolayısı ile ekonomik hayata doğrudan bir etkisi vardır. Çünkü ölen kişinin geride bıraktığı mallar mirasa konu olarak dağıtılır ve böylece ölen kişinin yakınları ekonomik bir fayda sağlarlardı.

Osmanlı toplumunda aile üyelerinden birinin ölümü halinde hayatta kalanların onun bıraktıklarını hukuken paylaşmaları gerekiyordu. Ölen kişinin bıraktıklarına Osmanlı belgelerinde “*tereke*” veya aynı kökten gelen “*metrukat*” tabirleri kullanılıyordu. Ayrıca buna miras denildiği de görülmektedir.¹⁹⁰ Kişilerin mal varlığını gösteren tereke defterleri, tek kaynak olmaları bir yana, bu defterler adı üstünde “cansız” dırlar. Bize, mal sahibinin öldüğü andaki varlık ve borçlarını gösteren listelerden ibarettirler. Şeriat’a göre tüm alacak ve borçlar alacaklı/borçlunun vefatında ifa edilmek zorunda olduğundan, tereke defterlerinin sunduğu “dondurulmuş” görüntünün, biraz şiirsel bir biçimde dile getirecek olursak, ölümün soğuk esintisinin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Daha dünyevi ve tamamen maddi bir açıdan bakacak olursak, tereke defteri ölünün yetişkinlik döneminin bilançosudur.¹⁹¹

Tereke taksimleri kadınların en büyük gelir kaynaklarından birisidir. Çünkü birisi öldüğü zaman onun terekesini taksim etme işi işlem olarak çok basittir. Ama

¹⁸⁹ Ortaylı, *Osm. Top. Aile*, s.85.

¹⁹⁰ Güler, *a.g.m.*, s.33-34.

¹⁹¹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, İstanbul 2008, s.199.

tereke taksiminden kadı belli bir harç alır.¹⁹² Eğer ölenler zengin bir kimse ise alınan pay büyük yekün tutar. Kanunnamelerde açıkça hüküm var. Bir kimse öldüğü zaman mirasçılar kendiliklerinden mahkemeye başvuramazlarsa, kadı, “terekenizi ben taksim edeceğim” diye olaya müdahale etmeyecek denilmektedir. Miras taksiminin tarafları da esasen çoğu kere mahkemeye gelmezler. Niye gelmezler? Çünkü tereke büyük bir yekun tutuyor ve mirasçılar arasında da taksim konusunda bir ihtilaf yoksa mahkemeye başvurup külliyetli miktarda harç ödemenin pek bir anlamı yok. Bu yüzden mahkemeye başvurup vurmama tarafların iradesine bırakılmıştır.¹⁹³

İncelediğimiz döneme ait tereke taksimlerinde mahkeme tarafından alınan harçlar şunlardır: Dellaliyye, Kaydiyye, Resmi Kısmet-i Adi, Hayvaniyye ve Hamaliyye'dir. Örneğin; Konya vilayetine tabi Burdur Sancağı'na bağlı Ağlasun nahiyesi köylerinden Kışla Köyü'nde vafaat eden Hüseyin oğlu Mustafa'nın veraseti iki eşi , üç oğlu ve üç kızı arasında taksim edilmiştir. Terekenin yekünü 17.546 kuruş 10 paradır. Bu bedel üzerinden mahkeme dellaliye bedeli olarak 350 kuruş 90 para, kaydiye olarak 38 kuruş, üç adet icratı hayvaniye olarak 95 kuruş ve resmi kısmet-i adiyeye olarak da 426 kuruş 20 para olmak üzere toplam 910 kuruş 10 para alınmıştır.¹⁹⁴ Toplamda alınan mahkeme ücreti, tereke toplamının %5.18'ine tekabül etmektedir.

Bir başka örnekte ise Askeriye Köyü'nde sakin iken vefat eden Süleyman oğlu Hacı Halil'in veraseti eşi, iki oğlu ve dört kızı arasında taksim edilmiştir. Terekenin yekunu 644.10 kuruştur. Taksim sonucunda dellaliyye olarak 13.20 kuruş, kaydiyye olarak 3 kuruş ve resmi kısmet-i adi olarak 14 kuruş harçların dışında techiz-i tekfin (ölünün kefenlenmesi) adı altında 44 kuruş olmak üzere dört kalem de 74.20 kuruş harç alınmıştır. Bu alınan oran ise terekenin %11.51'lik kısmına tekabül etmektedir.¹⁹⁵ Burada ilginç olan ölen kişinin kefenlenmesi masrafının da mahkeme tarafından alınmasıdır. Eğer kefenleme ücretini çıkarırsak mahkemenin aldığı oran %4.68 olacaktır. Bu oran terekenin yekününden techiz-i kefen masrafları çıkarıldıktan sonra mahkeme masrafları alınsa idi daha düşük olacaktı. Bu nedenle

¹⁹² Halil İnalçık, Kadılar miras taksiminden binde 15 veya 20 resim alamaya yetkili olduklarını ifade ediyor. İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, s.327.

¹⁹³ Aydın, “*Osmanlı Hukuku*”, s.201.

¹⁹⁴ B.Ş.S., 221/35/1.

¹⁹⁵ B.Ş.S., 221/65/2.

mahkemeler herhangi bir kayba uğramamak için masraflarla beraber techiz-i kefen masraflarını da almışlardır. Böylece mahkemenin alacağı vergi miktarı artmıştır.

31 Aralık 1892 tarihli bir kayıta Burdur'un Üç Dibek Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Hekim oğlu Hafız İsmail Efendi'nin terekesinin toplam değeri 2.239 kuruştur. Mahkeme bu terekenin mirasçılara dağıtımına karşılı olarak dellaliye, kaydiye ve resmi kısmeti adi adı altında toplam üç kalem olarak 106.30 kuruş harç almıştır.¹⁹⁶ Bu meblağ terekenin tamamının % 4.74'lük kısmına tekabül etmektedir.

Yukarıda aktardığımız üç kayıt dikkate alındığında Şer'iyeye Mahkemeleri'nden tereke taksimi dolayısı ile % 5 civarında bir oranın mahkeme harcı olarak alındığı anlaşılmaktadır. İşte bu oran dolayısı ile her zaman mirasçıların mahkemeye başvurarak tereke taksimi yaptırmadıkları anlaşılmaktadır. Çünkü % 5'lik bir oran yekünü yüksek olan terekelerde çok ciddi meblağlar tutmakta idi. Bu nedenle aile içi bir anlaşmazlık olmadığı sürece varisler miras paylaşımını kendi aralarında yaparak sorunu çözmekteydiler.

Osmanlı cemiyetinde ve ailesinde miras dini farklara göre taksim edilir. Müslüman ailede kız çocuğa verilen hisse erkek evladının yarısı kadardır. Buna karşılık ananın hissesi de daha azdır. Zevcenin mehiri ve nafakası hesabı terekeden ayrılarak taksim edilir. Esas olarak fûru(yani çocuk ve torunlar) varsa usul (müteveffanın annesi babası) ve diğer akraba miras şirketine dahil edilmez. Gene İslam miras hukukunda mecburiyet prensibi vardır. Muris olmak veya varis olmak serbest iradeye bağlı değildir. Kanuni mirasçıların mahfuz hisseleri vardır. Çocuk ve torunlar varken ana babasına miras düşmediğine değindik, ana baba ancak nafaka alacaklısı olarak (muhtaç iseler) mirasçılardan nafaka alabilirler.¹⁹⁷

İncelediğimiz döneme ait 97 adet tereke kaydı içerisinde 44 tereke Burdur'un mahallelerine 53 tanesi de nahiye ve köylerine aittir. Bunlar içerisinde 37 terekeden çocuk ve torunlar dışında ana ve babada faydalanmıştır.¹⁹⁸ Anne ve baba içerisinde vefa eden kişinin annesi ilk sırada yer almakta, ikinci sırada da babası gelmektedir.

¹⁹⁶ B.Ş.S., 221/87/1.

¹⁹⁷ Ortaylı, *Osm. Top. Aile*, s.80-81.

¹⁹⁸ B.Ş.S., 221/15/1, 18/1, 42/2, 43/1, 65/1, 68/2, 72/1, 76/2, 82/2, 90/2, 90/3, 111/2, 117/1, 117/4, 120/2 .

Bunların dışında vefa eden kişinin erkek kardeşi ve kız kardeşi de mirastan pay almıştır.

İslam hukukunda mirastan tüm varisler eşit bir şekilde pay almazlardı. Bunun miras dağılımındaki ihtiyaç prensibi ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Bu konuda Hayrettin Karaman; “İslam hukukunda ihtiyaç prensibinin en fazla kendini gösterdiği saha, kadın varisler ile erkek varisler arasındaki pay farkıdır. Çünkü İslam hukukuna bir bütün olarak bakıldığında kadın ile erkeğin mali yükümlülüklerinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Kadın mehir, cihad, nafaka ve diyet gibi giderlerden muaftır. Bekar veya dul olduğunda ise masraflarını sırasıyla babası, oğlu, erkek kardeşi, gibi akrabası karşılayacaktır. Evlenirken masrafları kocaya aittir. Evlendikten sonrada nafakası kocaya aittir. Oğul ise evlenirken masraf edecek, eşine mehir verecek, evlendikten sonra evin masraflarını karşılayacak, askerlik yapacak, diyet ödeyecek, akrabasından muhtaç olanların nafakasını verecektir.”¹⁹⁹ diyerek Osmanlı miras hukukundaki bu uygulamanın nedenini açıklamıştır. Örneğin Burdur’a tabi Lengüme Karyesi’nde sakin iken vefat iden Süleyman oğlu Hacı Ali’nin veraseti mahkeme masrafları çıkarıldıktan sonra 5.087,20 kuruş olarak tespit edilmiştir. Bu meblağ müteveffanın bir eşi, iki erkek çocuğu ve beş kız çocuğu arasında şu şekilde taksim edilmiştir;²⁰⁰

Tablo:3.1 Süleyman Oğlu Hacı Ali’nin Miras Dağılımı

HİSSE SAHİBİ	HİSSE BEDELİ	ORAN
Eşi Fatma	635.18	% 12.48
Büyük oğlu Hacı Bekir	989.8	% 19.45
Küçük oğlu Ali	989.8	% 19.45
Büyük kızı Esmâ	494.24	%9.71
Büyük kızı Zeynep	494.24	%9.71

¹⁹⁹Karaman, *a.g.e.*,144-145.

²⁰⁰ B.Ş.S., 221/118/2.

Büyük kızı Zehra	494.24	%9.71
Büyük kızı Fatma	494.24	%9.71
Büyük kızı Hacer	494.24	%9.71

4 Mart 1893 tarihli bir kayıta Burdur'un Yassıgözü karyesinde vefat eden Hacı Mustafa oğlu Osman'ın veraseti masraflar çıkarıldıktan sonra 2.503,10 kuruş olarak hesaplanmış ve bu meblağ bir eş, bir erkek evlat ve iki kız evlat arasında şu şekilde taksim edilmiştir.²⁰¹

Tablo:3.2Hacı Mustafa Oğlu Osman'ınMirasının Dağılımı

HİSSE SAHİBİ	HİSSE BEDELİ	ORAN
Eşi Fatma	312.38	%12.47
Küçük oğlu Mehmet	1095.9	%43.78
Büyük kızı Azime	547.41	%21.86
Büyük kızı Fatma	547.41	%21.86

Ölen kişinin mirasından çocuk ve torunları doğrudan hak sahibi olduğunu ancak anne ve babanın ise muhtaçlık şartı ile yani nafaka boyutunda mirastan pay sahibi olabileceğini söylemiştik. Bunların dışında “ana rahmindeki çocuk hayatta sayılacağından sağ olarak dünyaya gelmesi durumunda”ölen kişiye mirasçı olur.²⁰²

İslam hukukunda doğumundan önce babasını kaybeden çocukların miras hukuku da düzenlenmiştir. Bu düzenleme sırasında da anne karnındaki çocuğun miras dağılımından sonra doğumu ile birlikte herhangi bir kayba uğramaması içinde çok titiz davranılmıştır. Şöyle ki;hayata yetim olarak gözlerini açan çocuğun cinsiyetinin günün şartları içerisinde bilinmesi mümkün olmadığı için çocuğun erkek olduğu farz edilerek mirastan payı ayrılırdı. Çünkü doğmamış çocuğun cinsiyeti kız

²⁰¹ B.Ş.S., 221/137/2.

²⁰² Aktan , *a.g.m.*, s.430.

olarak takdir edilip mirası ayrılır ve çocuk erkek olarak doğar ise o zaman çocuğun hakkı kaybolacak ve bu nedenle de mağdur duruma düşecektir. İşte bu mağdurluğa yol açmaması için anne karnındaki çocuk erkek olarak değerlendirilmiş ve mirastan payı ona göre ayrılmıştır. İncelediğimiz dönemde doğmamış çocuklardan “hisse-i haml-i mevkuf Abdullah” yani anne karnındaki Abdullah şeklinde bahsedilmektedir. 97 tereke kaydı içerisinde bu şekilde 6 adet tereke bulunmaktadır.²⁰³

Ölen kişinin mal ve eşyası tespit edildikten sonra, eğer varsa varisine teslim edilirdi. Görünürde bir varisi yok ise vasi ya da vekâlet verilerek terekesi varislerine ulaştırılırdı. Eğer hiçbir varisi yok ise bu durumda terekesindeki malları satılarak hazineye aktarılmaktadır.²⁰⁴ İncelediğimiz dönemde 2 Temmuz 1892 tarihli bir kayıta “ Anasl Adana vilayeti ahalisinden ve talebe-i ulumdan olup berayı tahsiluluma Medine-i Burdur mahallatında Hacı Ahmet Mahallesi’nde Burgulzade Necib Efendi medresesinde sakin iken bundan iki sene mukaddem Aydın vilayetine gidip orada vefat eylediği Burdur Sancağı Beytülmal Mutasarrıfı canibinden ba tahrir ihbar ve işar olunan Hacı Rıza efendi ibn-i Abdullahın zahirde varis-i ma’ruf ve ma’rufesi olmayup kaffe-i terekesi canibi beytülmalda aid ve rayi’ olmakla mezkur beytülmal mutasarrıfı ma’rifetive ma’rifet-işşer’ ile tahrir ve bilmüzayedebey’ eytam sandığında istirbah olunup beş sene zarfında varisi zuhur itmediği halde dahli cedvel olmak üzere beytül mal sandığına vazı’ ve teslimi ....”denilmektedir.²⁰⁵ Kayıttan anlaşıldığı üzere varisi tespit edilemeyen veya olmadığı konusunda kesin emin olunamayan bir durumda vefa eden kişinin malının açık arttırma ile satılması ve daha sonrada eytam sandığında istirbah (faize yatırma) edilmesi istenmekte ve beş sene içinde de varisi ortaya çıkmaz ise vefa eden kişinin mal varlığının beytülmalda geçmesi karara bağlanmıştır. Eytam sandığına devredilen terekenin değeri 314.30 kuruştur. Eytam sandığında istirbah etmenin amacında vefa eden kişinin malının değerinin beş sene içerisinde kayba uğramasını engellemektir. Böylece eğer dahasonra ortaya bir varis çıkarsa, miras kalan para herhangi bir kayba uğramamış olacaktır. Bunun dışında dikkati çeken bir husus da varislerin ortaya çıkmasının bir süreyle sınırlandırılmış olmasıdır. Zamanın ulaşım koşulları ve haberleşme olanakları

²⁰³ B.Ş.S., 221/8/1, 10/1, 20/3, 92/2, 102/3, 106/2.

²⁰⁴ Kür, *a.g.e.*, s.34.

²⁰⁵ B.Ş.S., 221/126/3.

dikkate alındığında bu sürenin makul bir zaman aralığı olması gerekirdi. İşte şer’i mahkeme bu süreyi 5 sene olarak belirleyerek dönemin koşullarını dikkate aldığını göstermiştir.

Osmanlı Devleti yönetimi altındaki gayrimüslimlere bir seçim hakkı tanımış, kendi dini hukukunun uygulanmasını istiyorsan, kendi cemaat mahkemene gidebilirsin demiştir. Cemaat mahkemeleri mecburi kaza mercii değildir. Bir başka ifade ile ancak gayrimüslim olan iki taraf anlaşmaları takdirde cemaat mahkemeleri yargı yetkisine sahiptir. Bu mahkemelerin vermiş olduğu hükümlerde tarafların rızası ile uygulanabiliyordu. Osmanlı Devleti bunları bir yaptırımla desteklemiyordu. Bu nokta önemlidir. Taraflar cemaat mahkemesine gitmekte anlaşamadıkları takdirde başvuracakları kaza mercii Osmanlı mahkemesidir. Şahsi meselelerle ilgili davaların cemaat mahkemelerinde görülmesi kilise hukukunun bu konularda hükümler içermesinden kaynaklanıyordu. İslam hukukçuları bu konularda müdahale etmenin, onlara tanınan din ve vicdan hürriyetini ihlal edebileceğini düşünmüşlerdir.²⁰⁶

Bazen gayrimüslimler kendilerine medeni hukukla ilgili tanınan bu ayrıcalığa rağmen davalarının çözümü için Şer’iyye Mahkemeleri’ne başvurmuşlardır. Bu gayrimüslimlerin miraslarını İslam hukuku çerçevesi içerisinde halledilmesine razı oldukları anlamına gelmektedir. İncelediğimiz dönemde biri Rum diğeri de Ermeni olmak üzere iki gayrimüslim, tereke taksimi için Şer’iyye Mahkemesi’ne başvurmuşlardır. 2 Temmuz 1892 tarihli kayıta “Burdur’un Ermeni mahallesinde teba-i devlet-i aliyyenin Ermeni milletinden kuyumcu oğlu Ohannes veledi Magruç veledi Ohannesin veraseti” mahkeme masrafı 407 kuruş olarak çıkarıldıktan sonra 8302 kuruş olarak tespit edilmiş ve bu meblağ eşi, annesi, dört oğlu ve iki kızı arasında paylaştırılmıştır. Hisselerin değerine baktığımızda eşine 1.037,50 kuruş, annesine 1.382,10, dört erkek çocuğa 1.176.4’er kuruş ve iki kız kardeşe ise 588.4 kuruş miras düşmüştür.²⁰⁷

Yine 11 Ağustos 1891 tarihli bir kayıta da Burdur’un Rum Mahallesi’nde otururken vefat eden Osmanlı Devleti’nin Rum milletinden Nikola oğlu İstavrinin veraseti 70.30 kuruş mahkeme masrafları çıkarıldıktan sonra 1.286.30 kuruş olarak

²⁰⁶ Aydın, “*Osmanlı Hukuku*”, s.204.

²⁰⁷ B.Ş.S., 221/72/1.

hesaplanmış ve bu meblağ ölen kişinin eşi, bir erkek çocuğu ve üç kız çocuğu arasında paylaştırılmıştır. Buna göre eşine 160.30 kuruş, erkek çocuğa 450.12 kuruş, üç kız çocuğa da 225.6'şar kuruş paylaştırılmıştır.²⁰⁸

Dava sonuçlarından da anlaşıldığı üzere gayrimüslimlerin miras dağılımı da İslam hukukunun belirlediği hususlar ve ölçüler çerçevesi içerisinde halledilmiştir. İslam hukukundaki çocuklar arasındaki kız çocukların erkek çocukların aldığı mirasın yarısını almaları prensibi gayrimüslimler içinde aynen uygulanmıştır.

İlber Ortaylı bu konuyu “gelenek ve çevre ve maruz kalınan hayat şartları her dinden teba-i devleti aynı gelenek ve kanunu izlemeye sevk ediyordu”²⁰⁹ şeklinde yorumluyor.

Yukarıda izah ettiğimiz üzere miras taksimleri sırasında belirli bir miktar harç vermek istemeyen varisler mirası kendi aralarında paylaşabiliyorlardı ancak bu paylaşım sonrasında bazen taraflar anlaşmazlığa düşüp sorunun çözümü için Şer'iyye Mahkemesi'ne başvurmak zorunda kalabiliyorlardı. İncelediğimiz dönem içerisinde bu konuda bir çok örnek vardır.

22 Temmuz 1892 tarihli bir kayıta “Rum milletinden müteveffa Efhami Bint-i hacı Doma veledi Nikolanın veraseti kızları Eleni, Katerina, Kariya ve Mariya ile er karındaşları Yuvan mahzara 6 sehm olup 4 sehmi mezbure kızlara 2 sehmi Yuvana isabeti sabitolduktan sonra mezbure Kariya kendi hisesine adem-i kanaatle benim iki sehm hissemi fuzuli ve bigayri hak zapt itmekde,müteveffayı mezburenin tereke-i menkulesinden olup 2000 kuruşluk elbise ve eşyadan hisse-i irsiyemi talep ve dava'.....”²¹⁰ diyerek mahkemeye başvurmuştur. Davada ölen kişinin varislerinden Kariya kendisine isabet eden mirasın dışında Yuvan'ın mirasını da zapt ettiğinden, Yuvan hakkı olan mirasını alabilmek için mahkemeye başvurmuştur. Böylece mahkemeye tereke taksimi için ücret ödmeden aile içinde yapılan miras paylaşımı anlaşmazlıkla sonuçlandığı için durum mahkemeye intikal etmiştir.

Bazen de ölen kişinin mirasında hakları olduğunu iddia edenler bu haklarını varislerden alamadıkları durumda mahkemeye başvurarak almaya çalışmaktadırlar.

²⁰⁸ B.Ş.S., 221/18/2.

²⁰⁹ Ortaylı, *Osm. Top. Aile*, s.81.

²¹⁰ B.Ş.S., 220/140/1

Bu konudaki 1 Aralık 1889 tarihli bir belgede “müteveffa Hacı Ahmet oğlu Mustafa'nın kızı Habibenin müteveffa pederinden mevrus Uzunçarşı civarında vaki dükkan ile derslik mahallesindeki bir bab hanenin tefrik ve taksimi ile hisselerimizin alıverilmesini talep ve dava'...”²¹¹denilerek ölen kişinin kızı Habibe babasından kalan bir dükkan ve bir evden hissesine düşen miktarı almak için mahkemeye başvurmuştur.

Mirasla ilgili bir başka konuda ölen kişinin mallarının bir kısmının saklanarak varislerden mal kaçırılmasıdır. Bu konudaki 5 Haziran 1890 tarihli kayıta “Yazı karyesinden Aişe hatun Bint-i Mehmet, Hacı Süleyman oğlu Mustafa bin molla Mehmet hakkında tereke-i mektume idiasında ....”²¹² bulunarak terekeden gizlenen mallar üzerindeki hissesini almak amacıyla dava açmıştır.

İslam miras hukuku çerçevesi içerisinde ölen kişinin varisi olarak sadece zevcesi olduğu durumlarda eşe şer'i hukuk çerçevesi içerisinde hakkı verildikten sonra kalan miktar beytül mala devredilirdi. Bu konuda 22 Temmuz 1891 tarihli bir kayıta Burdur'un Üç Dibek Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Isparta redif taburu yüzbaşısı Hasan oğlu Recep ağanın eşi Abdullah kızı Habibe Hatun'a düşen mirası verilmiş ve kalan miktarda beytül mal sandığına aktarılmıştır.²¹³

Yukarıdaki örnekler İslam hukuku çerçevesi içerisinde miras hukukunda varislerin bir kayba uğramamaları ve adaletin temini için çok titiz davranıldığını açıkça göstermektedir.

d- Burdur Eytam Sandığı

İncelediğimiz dönem içerisinde tereke kayıtları ile ilgili önemli hususlardan biride bazı varislerin haklarının “eytam sandığına” teslim edilmesidir. “Osmanlı Devleti'nde yetim, deli,yaşlı, kayıp, bunak gibi kişilerin mal ve paralarını korumak ve değerlendirmek amacıyla “Yetim Malları İdari Meclisi”nin denetimi altında 1851'den itibaren her kazada birer Eytam Sandığı kurulması kararlaştırılmıştır. Bu

²¹¹ B.Ş.S., 220/35/1

²¹² B.Ş.S., 220/50/3

²¹³ B.Ş.S.,221/26/3

sandık yetimlerin mal ve paralarını koruduğu gibi yetimlerin nafakasını sağlamak ve yetimler adına parasını işletmekle de mükellefti.²¹⁴ Sandığın idaresinden Eytam müdürleri sorumlu idi.²¹⁵ İncelediğimiz dönemde Burdur Eytam müdürü Hacı Hasan Efendi ibn-i Abdullah ağadır.²¹⁶ Ayrıca sandıklara giren çıkan bütün paraların takibini sağlamak amacıyla sandık emini, yardımcısı, yevmiye katibi, iki idane katibi de bulunmaktadır.

“Taşradaki yetimlerin malları ile ilgili hukuki işlemlere bakan Taşra Eytam İdaresinin gerçek anlamda teşkilatlanması 1880’li yıllarda başlamıştır. Taşra teşkilatının ve meclislerinin yetki ve sorumlulukları da merkezdeki meclisle hemen hemen aynı idi.”²¹⁷

“Eytam Sandıklarının görevleri şunlardır:

- 1- Sandıklara verilen yetim para ve mallarını muhafaza etmek.
- 2-Yetimlerin gayri menkullerini idare etmek ve usulüne uygun olarak her türlü vergi, vesair masraflarını yapmak.
- 3-Devletçe kendilerine tahsis edilen maaşı tahsil etmek.
- 4-Yetimlerin iaşelerine karşılık nafakalarını sağlamak.
- 5- Veli ve vasilerin hesaplarını kontrol etmek.
- 6-Tereke yazımı ve işlemleri istemek ve mirasçı ile hazine hissesinin ödenmesinden sonra kayıp hisseleri muhafaza etmek.
- 7-Kesin ve kesin olmayan vade ile ödenecek parayı kabul etmek.”²¹⁸

“Eytam idaresinin 1851 yılında kurulmasından itibaren yetim hakları ile ilgili bir çok değişikliklerin yapıldığını görmekteyiz. Öncelikle köy ve kasabalarda Müslim ve Gayrimüslim Osmanlı tebasından biri öldüğünde, köyün muhtarı, imamı

²¹⁴ Veli İnanç, *Eytam İdaresi-Sandıkları ve Marmaris Örneği(1885-1911)*, (Muğla Ün.v.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2002,s.41.

²¹⁵ Nadir Özbek, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*, İstanbul 2006, s.51

²¹⁶ B.Ş.S.,221/76/2, 82/2, Eytam Müdürleri,1871 (H.1288)yılında çıkarılan nizamnameye göre iki yıllığına seçilirdi. Bkz.İnanç, *a.g.e.*,s.35

²¹⁷ Özbek, *a.g.e.*, s.49

²¹⁸ İnanç, *a.g.e.*, s.34.

veya papazı resmi makamlara ölen kişiyi bildirmekle yükümlüdür. Aynı zamanda ölenlerin varisleri içerisinde yetim, deli, kayıp ve yaşlı olup olmadığını da bildirmek zorundadırlar. Buna rağmen emirlere riayet edilmezse görevliler para cezası ile cezalandırılacaktır. Bununla birlikte tereke yazımları ile ilgili de bazı düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin tereke yazmaya giden mahalli mahkeme memurlarından başka, Eytam İdaresi memurlarının da mahkeme kassamları ile birlikte tereke yazmaya gitmesi zorunlu hale getirilmiştir. Bu iki kurumun memurları ayrı ayrı defterler tutacaklardır. Bunun nedeni ise yetim mallarının gerçek değerinden satılması ve hırsızlığın önlenmesi içindir. Varisler arasında kayıp olanlar var ise bunların hisselerine düşen paylar taşrada Eytam Sandıklarında saklanacaktır.”²¹⁹

Kayıp olan kişilerin malları Eytam Sandığı tarafından 5 sene saklanır. Bu sene içerisinde kayıp olan kişi ortaya çıkarsa mahkeme kararıyla mirası kendisine iade edilir, aksi halde mallar hazineye devredilirdi.²²⁰

Eytam Sandığında biriken paralar esnaf, tüccar, memur ve ziraatle uğraşan kişilere ihtiyaçlarını karşılamaları için nakit olarak borç para verilmesi yoluyla değerlendirilmekteydi. Eğer sandıktaki para bu şekilde değerlendirilemezse, yetimin mağdur olmaması için sarraflara başvurulmaktaydı. Gerekğinde yetim adına değerli kağıt veya devlet tahvili alındığı da oluyordu.²²¹ Borç talebinde bulunan kişiler alacakları borca karşılık, rehin göstermek zorundaydı. Rehin altın, mücevherat olabileceği gibi, tarla veya herhangi bir gayrimenkulde olabilmekteydi. Rehinin mutlaka borç alınacak paranın değerinde veya üzerinde olması gerekmektedir.²²²

“Sandıkta biriken paralar, yetim rüşünü ispat ettikten sonra nemalarıyla birlikte kendisine teslim edilmekteydi. Eğer rüşünü ispat eden kişi, yetimlik

²¹⁹ İnanç, *a.g.e.*, s.16-17.

²²⁰ B.Ş.S., 221/126/3 numaralı kayıtta “Anasl Adana vilayeti ahalisinden ve talebe-i ulumdan olup berayı tahsil-uluma Medine-i Burdur mahallatında Hacı Ahmet mahallesinde Burgulzade Necib Efendi medresesinde sakin iken bunda iki sene mukaddem Aydın vilayetine gidip orada vefat eylediği Burdur sancağı beytülmal mutasarrıfı canibinden ba tahrir ihbar ve işar olunan Hacı Rıza efendi ibn-i Abdullahın zahirde varis-i ma’ruf ve ma’rufesi olmayup kaffe-i terekesi canibi beytülmal aid ve rayi’ olmakla mezkur beytülmal mutasarrıfı ma’rifeti ve ma’rifet-işşer’ ile tahrir ve bilmüzayede bey’ eytam sandığında istirbah olunup beş sene zarfında varisi zuhur itmediği halde dahli cedvel olmak üzere beytül mal sandığına vazı’ ve teslimi ....”denilerek mirasın 5 sene muhafaza edileceği ve eğer varis çıkmazsa da beytül mala deveredileceği belirtiliyor.

²²¹ Özbek, *a.g.e.*, s.51.

²²² İnanç, *a.g.e.*, s.50-51.

döneminde sandıktan nafaka almış ise bu miktar hesaplanıp yine hissesinden düşürülmekteydi.”²²³

Tablo:3.3 Eytam Sandığına Bırakılan Para Miktarları

No	Kayıp	Doğmamış	Yetim(yaşıküçük)	Miktar(Kuruş)
1	1Anne 1 kız			2419.10
2			1kız	740.35
3			1kız	886.10
4			1kız+1 erkek	813.20
5			1 kız	217.38
6			2 kız+1 erkek	790.10
7			2 erkek	809.8
8		1doğmamış	2erkek +2kız	3039.30
9		1 doğmamış		1076.24
10	2 erkek			232
11			2 erkek	743.2
12			2erkek+1kız	2440.5
13			2 erkek	1320
14			1mecnun(deli) +2 erkek	2050.20
15	1kız			53.10
16			3erkek+ 1kız	1629
17			2 kız	405.4
18			1 erkek+1 kız	4852
19			1 erkek+ 1k	2193.30
20			2 erkek	188.16
21			1 erkek	284
22			1erkek+1kız	452.34
23			1anne	6648.2
24	1erkek.			124.26
25	1 erkek.			64.12
26			1kız	1290.8
27			1erkek +2 kız	764.32
28			1kız+ 1erkek.	2933.5
29			4erkek+2kız	5880.20
30			2erkek+1 kız	1107.30
31			1 erkek.	936.10
32			1erkek +1kız	6076.14
33			2erkek +2 kız	1284.6
34			2erkek.	1548.2
35			3erkek.	1399.11
36			1erkek.1kız	967.17

²²³ İnanç, a.g.e., s.45.

37	1erkek.			3133.
38			1kız	777.17
39			2kız	778.8
40		1 doğmamış	1erkek.	1269.8
41			1erkek+1kız	2968.20
42			3erkek+1kız	4090.4
43			5erkek+ 1 kız	3203
44	1erkek.			1028.4
45			2erkek+3kız	2248.8
46			1erkek.	754.32
47		1doğmamış	2erkek+1kız.	6909
48			1kız	692
49			1erkek+1kız	914.28
50			1erkek.	2119.7
51			1 kız	1114.30
52			1erkek +1 kız	949.10
53			1erkek+ 2 kız	978.16
54			2 kız	1060.06
55			1erkek 2 kız	752.04
56			1erkek 1 kız	843.24
57			2 kız	2717
58			1 kız	572.32
59			(Varisi yok 5 sene beklenecek)	314.30
60	1 erkek kardeş			585.38
61			1 erkek	1090.09
62			2 erkek kardeş	3188.07
63			1erkek+ 2kız	6972.8
64			1 erkek	4290
65	2 erkek(deralivede tahsil)		1 kız	1319.20
66			1 mecnun erkek	812.26
67			1 kız	629.10
68			1 kız	588.27
Top.	12kişi	4	124	118.348,35

Eytam Sandıkları Osmanlı Devleti'nde bir sosyal güvenlik kurumu olarak önemli hizmetler yerine getirmiştir. Eytam Sandıkları incelediğimiz dönemde 124 tane yetimin, 4 tane daha doğmamış çocuğun ve 12 tanede kayıp kişinin miras haklarının çeşitli şekillerde kaybolması ihtimaline karşı koruyucu bir kurum olarak faaliyet göstermiştir. Kurum kayıp, yetim, deli veya yetim kişilerin paralarını çeşitli şekillerde değerlendirerek paranın değerinin de korunmasını sağlayarak hak sahiplerinin değer anlamında uğrayacakları zararı da telafi etmeye çalışmıştır. Ayrıca tereke taksiminde yetim, deli veya kayıp kişiler aleyhine haksızlık yapıldığını

düşündüğü durumlarda da Eytam Sandığı konuyumahkemeye taşıyarak mağduriyetin giderilmesi içinde çalışmıştır.

e-Vasi Tayinleri

Yetim konusu, İslam öncesi ve sonrası Türk Devletlerinde üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Türklerin, dul ve yetimleri koruma konusunda, diğer milletlerden çok daha önce örgütlenmiş olduğuna dair yazılı belgeler mevcuttur. Bu belgelerden ilki Göktürk yazıtlarıdır. Bu yazıtlarda Türk ailesinin her türlü yaşam mücadelesinde birlikteliği muhafaza ettiği ifade edilmektedir. Ailelerin dağılmasında önemli bir etken olan ölüm hadisesi bile Türk aile yapısını olumsuz yönde etkilememektedir. Aile üyelerinde “ben ölürsem çocuklarım ve eşim ne olur” diye bir kuşku ve korku yoktur. Çünkü mevcut olan töre, ölen kişinin çocuklarına kimlerin bakacağını tayin etmektedir. Bu sebeple ölen bir şahsın eşi ve çocuklarının sahipsiz kalarak başka ailelere katılmaları ve soy adlarını değiştirmeleri önlenmiştir. Böylece mevcut olan Türk aile yapısı korunmuştur.²²⁴

Osmanlı Devleti’nde de diğer Türk devletlerinde olduğu gibi törenin yanında İslam hukukunun da etkisi ile yetimlere büyük önem verilmiştir. “Anneleri veya babaları ölmüş, korumaya muhtaç küçük çocuklara veya babaları öldüğünde henüz doğmamış olanlara kalan miraslar, bu durumdaki çocukların haklarını koruyabilmek için, mahkeme tarafından, yakınlarından biri vasi tayin ediliyordu. Ölen baba ise çoğunlukla anne, eğer ölen anne ise baba vasi olarak atanmaktadır.”²²⁵

Bu uygulama ile “ailesini kaybeden ve kimsesiz kalan çocukların belli bir aile terbiyesi içinde, diğer aile çocukları gibi sağlıklı yetiştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti’ndeki bu uygulama sayesinde bugünkü çocuk esirgeme kurumlarına ihtiyaç kalmamaktadır. Zira kimsesiz çocuklar, sokaklara terk edilmiyordu. Hatta anne ve babası ölüp yetim kalan çocuklar bile başıboş veya rastgele herhangi bir kimsenin veya akrabasından birinin insiyatifine de terk edilmiyorlardı. Devletin “şer’i mahkemeler” vasıtasıyla, yetim veya kimsesiz kalan

²²⁴ İnanç, *a.g.e.*, s.1.

²²⁵ Özkul, *a.g.e.*, s.172.

çocukların aile terbiyesi ve kültürü almaları istikballerinin temini için bir düzen kurduğu anlaşılıyor. Bu düzen “vasilik”ve “nazırlık” adıyla topluma ve tutanaklara yansımıştır. Bu düzen içerisinde dürüst, ehliyetli, dindar ve vasilik işlerini yapmaya muktedir kimseler, küçük kız veya oğlan çocuklarına “vasi” tayin ediliyorlardı.”²²⁶

İslam hukukunda vasilik iki şekilde olmaktadır. Bunlar “babanın tayin ettiği vasi (vasiyi muhtar) ve hakimın tayin edeceği (vasiyy-i mansub) vasidir.”²²⁷ Vasi olacak kişinin, vasilik görevini yerine getirebilecek fikri ve ahlaki vasıflara sahip olması, hür, akıllı, buluğa ermiş, reşit, emin, aynı dinden ve vesayet işlerine vakit ayırabilecek ve vasi olduğu kişi ile sıkı münasebette bulunabilecek birinin olması gerekmektedir. Osmanlı Devleti, toplumdaki bu uygulamayı sadece Müslim çocuklarına değil gayrimüslim çocuklarına da yapmakta, onlara da sahip çıkmaktaydı. Dolayısıyla Osmanlı hukuku, gayrimüslimler için de tatbik edilmekteydi. Mahkemeler bu çocukların himaye ve korunma işlemlerinin görülmesi ve miras mallarının korunması için, müslim ailelerde olduğu gibi en yakınlarından olan kimseleri onlara vasi tayin etmekteydi.²²⁸

Vasi tayini konusunda mahkeme öncelikle yakın akrabaları tercih ediyordu. Bu konuda 12 Kasım 1891 tarihli bir kayıta²²⁹ Derslik Mahallesi’nde sakin iken vefat eden Mehmet oğlu Süleyman’ın veraseti eşi Aişe, oğlu Zühdü ve diğer oğlu Mustafa arasında paylaştırılmış ancak iki çocuğunda küçük olmasından dolayı çocuklara vasi tayin edilmiştir. Burada dikkati çeken bir şey çocuklara vasi tayini konusunda mahkemenin iki çocuğa ayrı vasiler tayin etmesidir. Zühdü adlı çocuğa amcası ve Mustafa adlı çocuğa da annesi vasi tayin edilmiştir. Vasi tayini karşılığında çocuklara düşen 210.35’erkuruş vasilere teslim edilmiş ve bu paranın “sağır-i merkumun nafaka ve kisvesine sarf olunmak üzere” şeklinde bir ibare konularak çocuklara kalan mirasın nafaka ve elbise ihtiyaçları için harcanması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

²²⁶ Güler, *a.g.m.*, s.31.

²²⁷ Cin, Akgündüz, *a.g.e.*, C.II,s.46.

²²⁸ İnanç, *a.g.e.*, s.15.

²²⁹ B.Ş.S., 221/95/2.

Yine 14 Ekim 1891 tarihli bir başka kayıttaki²³⁰ babası vefat eden küçük kız Zeynep'e vasi olarak annesi tayin edilmiş ve Zeynep'in miras payı olarak düşen 152.30 kuruş annesine “nafaka ve kisvesine sarf edilmek üzere” teslim edilmiştir.

Ailede anne, baba bulunmadığı durumlarda aileden yakın bir akraba vasi tayin ediliyordu. 10 Haziran 1892 tarihli bir belgede Hecindere Mahallesi'nde vefat eden Hacı Mustafa kızı Zehra'nın vereseşi eşi Halil oğlu Mehmet ile üç kız kardeşlerine kalmıştı. Kız kardeşlerin küçük olmasından dolayı enişterisi Mustafa oğlu Ali Efendi vasi tayin edilmiştir.²³¹

Vasilik müessesesi çocuklar reşit²³² oluncaya kadar sürer ve çocukların reşit olmaları ile birlikte sona ererdi. Çocukların mirasından çocuklar reşit oluncaya kadar yapılan harcamalardan arta kalan paraları ise “çocuklar reşit olduklarında ebeveynlerinden miras kalan malların idaresini vasîlerinden talep edip almaktadırlar.”²³³

Vasi, yetimin menkul ve gayrimenkul malını muhafaza etmek ve onun yararına işletmekle yükümlüdür. Yetimin faydası için onun malı ile ticaret yapabilmekte , malını kendi malı ile birleştirip ortaklaşa çalıştırabilmekte, şirket kurabilmektedir. Yetimin yararı için ne gerekiyorsa yerine getirmekle mükelleftir. Fakat malında onun zararına olacak tasarruflarda bulunamaz ve yetimin malını kendi yararına kullanamaz.²³⁴ Emanet edilen miktara çocuk reşit oluncaya kadar geçen süre dikkate alınarak faiz uygulandığı ve vasiinin mevcut miktarı faiziyle birlikte reşit olduğunda çocuğa ödendiği görülmektedir.²³⁵

²³⁰ B.Ş.S., 221/100/2.

²³¹ B.Ş.S., 221/144/3.

²³² “Rüşd devresi, bülûğ genelde temyiz kudretinin işareti kabul edilmekte ve şahsın mallarını koruma ve idare etme açısından sahip olduğu akli ve fikri yeterliliğini, yani rüşdünü ise tam eda ehliyetinin ek bir şartı olarak görülmektedir. Dolayısıyla, bu hale, yani rüşd durumuna bülûğ ile ulaşmak mümkün olduğu gibi, sonra da ulaşmak mümkündür. Her şahsa göre rüşde erişme yaşı değişebilir.” Bkz. Cin, Akgündüz, *a.g.e.*, C.II, s.38.

“Hanefî fıkına göre erkek çocuklar 18, kız çocuklar ise 17 yaşını doldurduklarında reşit sayılırlardı. Eytam idaresinin kurulması ile birlikte reşit olma yaşı 20 olarak kabul edilmiştir. Eğer kişi malını idare edebileceği güveni bu dönemde veremezse bu sınır 25 yaşına kadar çıkabilmektedir.” Bkz. İnanç, *a.g.e.*, 19-20.

²³³ Erdönmez, *a.g.e.*, s.180.

²³⁴ İnanç, *a.g.e.*, s.15.

²³⁵ Kür, *a.g.e.*, s.40.

II-AİLENİN İKTİSADİ DURUMU

XIX.yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin iktisadi durumunun devlet düzeyinde tespitinin yapılması mümkündür ve bu konuda birçok farklı araştırma yapılmıştır. Ancak devletin genel refah seviyesinin aile düzeyinde yansımalarının nasıl olduğunun tespiti oldukça önemlidir. Çünkü bazen devletlerin sahip olduğu refah düzeyi merkez ve taşralarda farklı şekillerde yansıyor. İşte bu nedenle taşrada yaşayan ailelerin genel refah seviyelerini tespit etmeye çalışacağız.

a-Ailenin Refah Seviyesi

İncelediğimiz dönem içerisinde Burdur'da yaşayan ailelerin ekonomik seviyesini tespitte en önemli kaynağımız tereke kayıtlarıdır. Çünkü bu kayıtlarda ailelerin sahip oldukları malvarlığı tüm teferruatı ile ve o günkü ekonomik değeri ile kaydedilmekte idi. İşte bu nedenle ailelerin refah durumu hakkında terekelerin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle incelediğimiz döneme ait tereke kayıtlarının dağılım tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo:3.4Tereke kayıtlarının değerleri ve dağılım tablosu şu şekildedir.

SIRA NO	YER	TEREK E SAHİBİ	EŞ	ÇOCUK		TER. DEĞ. (kuruş)	KAY. (Şer'iyye Sicili)
				E	K		
1	Bayındır Köyü	Mehmet	1	4	1	4.130	221/4/4
2	Yazı Köyü	Elif	-	1	1	2918	221/5/1
3	Yassıgözü Köyü	Ahmet	1	1	2	4979	221/5/2
4	Hacı Ahmet Mahallesi	İbrahim	1	-	1	1858.45	221/6/1
5	Taşkapu Çiftliği	Abdullah	1	3	3	6849.40	221/6/3
6	Akyazı Köyü	Mehmet	1	1	1	872	221/7/1
7	Yazı Köyü	Ömer	1	1	3	1252	221/7/2
8	Karaçalı Çiftliği	Elif	1	3	1	2630	221/7/3
9	Döğür Köyü	Mehmet	1	3	3	2758	221/8/1
10	Sala Köyü	Ali	1	2	2	10389.10	221/10/1

11	Karaçalı Çiftliği	Hasan	1	2	2	1305	221/13/3
12	Şeyh Sinan Mahallesi	Abdullah	1	3	-	466	221/14/3
13	Şeyh Sinan Mahallesi	Abbas	1	2	-	1166.10	221/15/1
14	Cami Kebir Mahallesi	Abdullah	1	3	2	4992	221/15/3
15	Karaçalı Çiftliği	Abdullah	-	2	-	1447	221/16/2
16	Şeyh Sinan Mahallesi	Emine	1	2	-	1454.15	221/18/1
17	Rum Mahallesi	İstavri	1	1	3	1357.10	221/18/2
18	Hacı İbrahim Mahallesi	Abdullah	1	2	1	538	221/20/3
19	Karasenir Köyü	Abdullah	1	3	2	2490	221/22/2
20	Üçdibek Mahallesi	Receb	1	-	-	949	221/26/3
21	Şeyh Sinan Mahallesi	İbrahim	1	1	1	461	221/32/2
22	Kışla Köyü	Mustafa	1	1	4	1453	221/34/1
23	Ağlasun Nahiyesi	Mehmet	2	3	3	17546.10	221/35/1
24	Döğer Köyü	İsmail	1	1	-	3721	221/41/2
25	Derslik Mahallesi	Ahmet	1	1	1	3339.20	221/42/2
26	Cami Kebir Mahallesi	Hacer	1	2	1	434.30	221/43/1
27	Karasenir Mahallesi	Mehmet	1	2	-	742.20	221/43/2
28	Lengüme Köyü	Hüseyin	1	5	1	1919	221/44/1
29	Yoğurtçu Mahallesi	Mehmet	1	2	2	1100	221/44/2
30	Lengüme Köyü	Musa	1	-	-	41935	221/49/2
31	Kemer Nahiyesi	Fatma	-	-	-	589	221/59/3
32	Derslik Mahallesi	Sadık	1	1	3	1000	221/65/1
33	Askeriye Köyü	Halil	1	2	4	644.10	221/65/2
34	Şeyh Sinan	Ali	1	2	2	233	221/66/4

	Mahallesi						
35	Döğer Köyü	Mustafa	-	-	-	1792.30	221/67/1
36	Yazı Köyü	İsmail	1	1	-	610	221/67/2
37	Yazı Köyü	Ahmet	1	3	-	500	221/67/3
38	Kuruçay Karyesi	Velieddin	1	-	3	1021	221/68/1
39	Yoğurtçu Mahallesi	Abdullah	1	2	4	2832.30	221/68/2
40	Derslik Mahallesi	Fatma	-	1	-	1463	221/69/2
41	Pikar Paşa Çiftliği	Mehmet	1	3	1	6489	221/71/1
42	Büğdüz Köyü	Mustafa	1	1	-	503	221/71/2
43	Ermeni Mahallesi	Ohannes	1	4	2	8709	221/72/1
44	Döğer Köyü	Mehmet	1	2	1	1709	221/72/2
45	Büğdüz Köyü	Mehmet	1	2	-	2361	221/73/2
46	Cami Kebir Mahallesi	Zühdü	1	1	1	10686.16	221/76/2
47	Kışla Köyü	Eşref	1	2	2	1394	221/77/1
48	Kışla Köyü	Ömer	1	2	2	1864.50	221/81/1
49	Karasenir Mahallesi	Fatma	-	2	-	2691.50	221/82/2
50	Hacı Ömer Mahallesi	Mehmet	1	2	-	2293.50	221/82/2
51	Büğdüz Köyü	Ayşe	1	-	-	860	221/83/1
52	Karasenir Mahallesi	Mustafa	1	2	-	16914	221/84/1
53	Üçdibek Mahallesi	İsmail	1	4	-	2239	221/87/1
54	Çine Çiftliği	Ahmet	1	2	6	3955.20	221/88/2
55	Şeyh Sinan Mahallesi	Ali	1	3	1	13148.20	221/90/1
56	Hacı İbrahim Mahallesi	Zeynep	1	1	-	1768	221/90/2
57	Hacı Ömer Mahallesi	Hasan	2	4	-	1866.20	221/91/1
58	Çeltikçi Çiftliği	Mustafa	1	6	2	5709	221/91/2

59	Suludere Köyü	Yusuf	1	1	-	1601	221/92/2
60	Şeyh Sinan Mahallesi	Halil	1	1	2	680.20	221/94/4
61	Derslik Mahallesi	Hasan	1	2	-	916.20	221/95/2
62	Yassıgözü Köyü	Ahmet	1	2	1	7480.20	221/100/1
63	Yenice Mahallesi	Mehmet	1	-	1	321.20	221/100/2
64	Lengüme Köyü	Halil	2	4	3	7886	221/100/3
65	Kemer Nahiyesi	Mustafa	1	5	1	5831	221/101/1
66	Döğür Köyü	Şerife	1	1	-	255	221/102/1
67	Kemer Nahiyesi	Ahmet	1	3	3	6350	221/102/2
68	Akviran Köyü	Mehmet	2	2	5	3447.30	221/102/3
69	Kemer Nahiyesi	Ahmet	1	1	1	1612	221/103/1
70	Yazı Köyü	İbrahim	1	-	1	1348	221/103/2
71	Kemer Nahiyesi	Şerife	1	-	2	580	221/104/1
72	Kemer Nahiyesi	Hüseyin	1	2	1	10428	221/106/2
73	Suludere Köyü	Emine	1	-	1	1520.20	221/107/3
74	Bügdüz Köyü	Osman	1	3	3	4230	221/109/1
75	Üçdibek Mahallesi	Zeliha	1	1	-	5357	221/111/2
76	Döğür Köyü	Hasan	1	-	1	2429.20	221/114/3
77	Burç Mahallesi	Adile	1	1	1	1430.20	221/116/1
78	Yenice Mahallesi	Halil	1	1	3	3721.20	221/117/1
79	Receb Mahallesi	Ali	1	1	-	707.50	221/117/4
80	Lengüme Köyü	Ali	1	2	5	5571.50	221/118/2
81	Şeyh Sinan Mahallesi	Nebi	1	1	2	1674	221/119/1
82	Üçdibek Mahallesi	Hacer	1	2	2	1899.15	221/120/2
83	Şeyh Sinan Mahallesi	Ömer	1	1	1	1767.35	221/123/2
84	Üçdibek Mahallesi	Ayşe	1	-	2	6328.30	221/124/1
85	Yenice Mahallesi	Ethem	1	-	1	1211	221/126/1
86	Hacı Ahmet	Rıza	-	-	-	339.20	221/126/3

	Mahallesi						
87	Kuruçay Köyü	Hüseyin	1	1	-	933.30	221/132/3
88	Yazı Köyü	Mehmet	1	1	3	1681	221/132/4
89	Yassıgözü Köyü	Mustafa	1	1	2	3250.20	221/137/2
90	Divan Baba Mahallesi	Raşit	1	-	-	8214.10	221/138/1
91	Manastır Mahallesi	Rakiye	1	1	2	1753.20	221/139/2
92	Yoğurtçu Mahallesi	Nuri	1	1	1	6355	221/141/1
93	Hacı Ömer Mahallesi	Hasan	1	5	1	2901	221/141/2
94	Kışla Köyü	Hasan	1	1	3	2652.20	221/142/2
95	Hecindere Mahallesi	Zehra	1	-	-	764.15	221/144/3
96	Döğür Köyü	Zeynep	1	-	1	1790	221/146/3
97	Döğür Köyü	Mehmet	1	-	1	741	221/148/2
Toplam			94	170	132	198.217	

Terekelerden 18 tanesi kadınlara ve 79 tanesi de erkeklere aittir. Ayrıca terekelerden 2 tanesi gayrimüslimlere geriye kalan 95 terekede müslüman halka aittir. Terekelerin toplam değeri 198.217 kuruştur. Ailelerin ortalama tereke değeri ise 2.043,47 kuruştur. Ailelerin sahip oldukları erkek çocuk sayısı 170, kız çocuk sayısı ise 132'dir.

Burada öncelikle ekonomik değeri ortalamanın üzerinde olan bir tereke kaydı ile ekonomik değeri ortalamanın altında olan bir tereke kaydını vererek ailelerin sahip oldukları mal varlığı hakkında bir fikir sahibi olacağız.

Tablo:3.5 Koç Mustafa Oğlu Halil Bin Mustafa Bin Halil'in Terekesi

Sıra No	Eşya veya Mal İsmi	Değeri(Kuruş)
1	Yağız kısrak ve tay 2 adet	571
2	Doru kısrak 1 adet	440
3	Kır celeb 1 adet	440

4	Topal erkek tay 1 adet	50
5	Ayır 1 adet	500
6	Dişi koyun 11 adet	495
7	Ŗiřek koyun 4 adet	120
8	Keçi 2 adet	70
9	Toklu 1 adet	240
10	Öküz 1 adet	280
11	Erkek siyah merkep 1 adet	200
12	Kovan 2 adet	70
13	Kır celeb 1 adet	484
14	Küçük kazgan	30
15	Tencere 1 adet, sahan 1 adet, bir kulplu dığan 1 adet	40
16	Bakraç 1 adet	22
17	Çul 1 adet	20
18	Ŗilte 1 adet	20
19	Seccade 1 adet	11
20	Çift takımı 1 adet	80
21	Ekmek takımı 1 adet	15
22	Balta, Nacak, Tahra 3 adet	15
23	Harar çift 1 adet	11
24	Çuval tek	15
25	Bulgur İst.kilesi 5	100
26	Mısır İst. kilesi 24	205
27	Buğday İst. kilesi 24	400
28	Arpa İst. kilesi 19	170
29	Yulaf İst. kilesi 15	83
30	Sandık 1 adet	88
31	Tüfenk 1 adet	66
32	Hırdavat	30
	Toplam	5.381

Bu terekeden dellaliye olarak 107.20 kuruş, kaydiye olarak 15.20 kuruş, Üç adet hayvan kirası olarak 88 kuruş, hayvanlara verilen masraf bedeli 48 kuruş ve resmi kısmet-i adi olarak da 116 kuruş masraf alınmıştır.²³⁶ Tereke vefa eden kişinin bir eşi, annesi, beş erkek çocuğu ve bir kız çocuğu arasında paylaştırılmıştır.

Terekede anlaşılacağı üzere ticari değeri olan mallar şunlardır: Kısırak, Tay, celeb(İnek), Aygır, Koyun, Keçi, Toklu, Öküz, Merkep, Kovan, Bulgur, Buğday, Arpa ve Yulaf'dır. Ticari mallara baktığımızda bunların çok fazla çeşitlilik arz etmediği rahatlıkla söylenebilir. Bu mallar içerisinde ise tarım ürünleri oldukça az bir çeşitlilik göstererek dört çeşitten oluşmaktadır. Tarım ürünleri İstanbul kilesi ile ölçülmektedir. Bir İstanbul kilesi ortalama 25 kg. gelmektedir.²³⁷ Buna göre de ailenin elinde 600 kg. buğday, 475 kg. arpa ve 375 kg. yulaf bulunmaktadır.

Gündelik ev eşyası olarak da Tencere, Kazan, Sahan, Tek kulplu dığan, Bakraç, Çul, Şilte, Seccade, Ekmek takımı, Balta, Nacak, Tahra, Harar, Çuval sayılabilir. Gündelik eşyalardaki çeşitliliğe baktığımızda dönemin refah seviyesinin çokta yüksek olmadığını söylemek pek yanlış olmayacaktır. Çünkü ekonomik değere sahip bu mallar sadece asgari yaşam koşullarını temin edecektir.

Burdur'un Karasenir Mahallesi'nde vefat eden Ömer oğlu Karamanlı Hoca Mehmet Efendi'nin terekesinde bulunan malları ve değerleri şunlardır.²³⁸

Tablo:3.6 Ömer Oğlu Karamanlı Hoca Mehmet Efendi'nin Terekesi

Sıra No	Eşya veya Mal İsmi	Değeri(Kuruş)
1	Orta kazan 1 adet	81
2	Ufak kazan 1 adet	44
3	Sini 1 adet	30
4	Sini 1 adet	35
5	Çul 1 adet	27.20
6	Sahan 1 adet	11

²³⁶ B.Ş.S., 221/101/1.

²³⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul 1993, s.281

²³⁸ B.Ş.S.,221/43/2.

7	Tencere 1 adet	10
8	İbrık 1 adet	7.20
9	Büyük ibrık 1 adet	7.20
10	Sandık 4 adet	15
11	Yorgan1 adet, yastık 1 adet	22
12	Küp 3 adet	22
13	Tabak 1 adet	10
14	Dığan 1 adet	5.20
15	İki kulplu dığan 1 adet	11
16	Sandık 5 adet	5.20
17	Kitap cildi 10 adet	370
	TOPLAM	713

Terekede yer alan eşyaların nerede ise tamamını gündelik kullanılan ev eşyaları oluşturuyor. Bunun dışında Mehmet Efendi'nin terekesinde herhangi bir tarımsal ürün veya hayvancılıkla ilgili bir mal bulunmamaktadır. Ancak tereke değerinin toplamının yarısından fazlasını 10 ciltlik 370 kuruş değerinde kitapların oluşturması bu kişinin eğitim alınarak ulaşılabilecek bir mesleğe sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu açıdan bakıldığında da ailenin ekonomik seviyesinin çok yüksek olmadığı ve sahip olunan malların gündelik ihtiyaçları karşılayacak bir çeşitliliğe sahip olduğu söylenebilir

Tablo 3.5'de ki terekemiz Kemer Nahiyesi'nin bir köyüne ait idi. Tablo 3.6'da yer alan tereke ise Burdur'un mahallelerinden birine ait. İki terekedeki eşyaları mukayese ettiğimizde tablo 3.5'deki eşyalar içerisinde ev eşyalarının daha az çeşit içerdiği söylenebilir fakat ticari değere sahip olan mallar ise tablo 3.6'da nerede ise hiç yoktur. Ayrıca tablo 3.5'de hiç kitap yokken tablo 3.6'da yer alan 10 ciltlik kitap iki tereke arasındaki en büyük farklardandır. Bunun en önemli nedeni tereke sahiplerinin yaşadıkları yer ve geçimlerini sağladıkları mesleklerdir. Bu farkı tablo 3.7'de terekesini verdiğimiz Rum Mahallesi'nde ikamet eden bir gayrimüslimin sahip olduğu eşyalarda da rahat bir şekilde görmekteyiz.

Rum milletinden Nikola oğlu İstavrinin terekesinde bulunan mallar ve değerleri şunlardır.²³⁹

Tablo:3.7 Nikola Oğlu İstavrinin Terekesi

Sıra No	Eşya veya Mal İsmi	Değeri(Kuruş)
1	Kırmızı basma yorgan 2 adet	40
2	Kırmızı basma yün döşek 4 adet	144
3	Yüz yastığı 1 adet	6
4	Beyaz yastık 1 adet	7
5	Beyaz basma yorgan 1adet	47.20
6	Köhne yorgan	15.20
7	Yün döşek 2det	60
8	Kırmızı yün basma yastık 9 adet	44
9	Yün şilte 5 adet	82.20
10	Cedid fener 1 adet, kullanılmış fener 1 adet	71
11	Kullanılmış halı kilim 2 adet	144
12	Dazkırı kilimi kullanılmış 2 adet	100
13	Dazkırı kilimi yeni 1 adet	96.10
14	Köhne çul 1 adet	12
15	Tabak kase 7 adet	10.15
16	Çukur tabak kase 5 adet	13.30
17	Büyük tabak kase 1 adet	5
18	Kahve tepsisi iki kulplu 1adet	10.30
19	Büyük köhnesini 1 adet	88.20
20	Küçük ve büyük şamdan 2	5.25
21	Tabak 5 adet	19.30
22	Küçük kazan 1 adet ve Küçük sahan 1 adet	10.30
23	Alaca kırmızı yasdık 1 adet	8
24	Köhne kilim 1adet	7.10

²³⁹ B.Ş.S., 221/18/2.

25	Kullanılmış sağir seccade 1 adet	14.10
26	Büyük köhne kazan 1 adet	131
27	Büyük tencere 1adet	15
28	Büyük bakraç 1 adet, eski tencere 1 adet	30
29	İki kulplu dığan 2 adet	17.20
30	Bir kulplu dığan 1 adet	2
31	Küçük sini 1adet	33
32	Büyük küp 5 adet	55
33	Orta küp 2 adet	10
34	Küçük bakraç 1 adet	6.10
35	Küçük küp 1 adet	5.10
	TOPLAM	1357.10

Terekede bulunan eşyaların nerede ise tamamı gündelik kullanılan eşyalardır. Kişinin mesleki durumu ile ilgili bir tahminde bulunmamıza yardımcı olacak dikkati çeken bir mal varlığı yoktur. Terekedeki önemli bir nokta, gayrimüslim olan kişinin sahip oldu 14,10 kuruşluk küçük seccadedir. Kendisi müslüman olmadığına göre seccade büyük ihtimalle gelen müslüman misafirlerinin ibadet etmeleri için evde bulundurulmaktadır. Bu da göstermektedir ki, farklı inançlarda olsalar bile iki topluluk arasında saygı ve hoşgörü temeline dayalı toplumsal ilişkiler yaşanmaktadır Çünkü farklı dinden bir misafire, ev sahibi onun ibadeti için gerekli eşyayı evinde buldurmaya mecbur değildir. İncelediğimiz döneme ait 97 tereke içerisindeki eşyaları karşılaştırdığımızda aşağı yukarı aynı refah seviyesini göstermektedir. Terekeler içerisindeki mallar Burdur'un mahalleleri ile köyleri arasında özellikle tarımsal hayvanlar ve tarımsal ürünler olarak farklılık göstermekte ancak ev eşyaları olarak çok belirgin farklılıklar görülmemektedir. Sadece bazı belli ailelerde fener, şamdan, tüfek gibi ortalamanın üstünde ekonomik seviye gerektiren mallar vardır. Bunların varlığında ekonomik farklılık dikkate alındığında normaldir.

İncelediğimiz terekeler içerisinde ev eşyası olarak karşılaşılan en önemli eşyalar; tencere, kazan, dığan, sini, ekmek takımı, kahve takımı, kase, leğen, ibrık, tas, tahra, balta, nacak, döşek, yorgan, yastık, çul, kilim türü eşyalardır. Mutfak

eşyalarındaki azlığın en önemli sebebini (günümüz Anadolu köylerinde bile hala devam eden) ortak kaplardan yemek yeme kültür oluşturmaktadır diye düşünüyoruz.

İncelediğimiz dönemde terekelerde yer alan ev eşyalarının bazılarının ortalama değerleri şu şekildedir: Yorgan 23.68 kuruş, Çul 19.73 kuruş, Kilim 68.5 kuruş, Sandık 15.53 kuruş, Seccade 12.25 kuruş, Küp 8.76 kuruş, Yastık 6.5 kuruş, Tüfek 66 kuruş, Fener 35.5 kuruştur.²⁴⁰

1855-1857 yıllarında Isparta'da aynı eşyaların fiyatları ise ortalama olarak şu şekildedir: Yorgan 28.75 kuruş, Çul 23.75 kuruş, Kilim 65 kuruş, Sandık 25.5 kuruş, Seccade 43.75 kuruş, Küp 8.75 kuruş, Yastık 11.5 kuruş, Fener 12.5 kuruş²⁴¹, Tüfek 150 kuruştur.²⁴²

İki bölgede yer alan aynı tür eşyaları zaman aralıklarını da dikate alarak incelediğimizde fiyatlar arasında çok önemli bir değişiklik olmadığı dikkatimizi çekmektedir. Ancak sadece tüfekte önemli bir fiyat düşüşü var. Bu durum 1855-1856 yılları arasında Isparta'da da görülüyor. 1855 yılında 230-250 kuruş arasında olan tüfek fiyatı, 1856 yılında 150 kuruşa düşüyor. Tüfekteki fiyat düşüşünde eldeki tüfeklerin eski olması ve piyasada tüfeğin eskiye oranla her geçen gün sayısının etkili olduğunu düşünüyoruz.

Kahve takımı terekelerin çoğunda bulunan eşyalardandır. Bu durum kahveye gösterilen toplumsal ilginin bir kanıtı olarak kabul edilebilir. Bu konuda Faroqhi şunları belirtiyor; “ Kahve takımı XVIII. yüzyıl başlarında bile çok yoksul kimselerin terekesinde bulunurdu. Aynı dönemde, Bursa'da bir handa kalırken birdenbire hastalanıp ölen bazı tüccar yada zanaatkarların da yanlarında fincan ve cezve bulunmuştur.”²⁴³ İnsanların seyahat ederken bile kahve takımlarını yanlarında taşımaları kahvenin toplumsal öneminin bir başka göstergesidir. Bu önemden dolayı Burdur'da yaşayan insanların terekelerinde de kahve takımının bulunması kahvenin öneminin XIX. yüzyılda devam ettiğinin teyididir diye düşünmekteyiz.

²⁴⁰ Eşyaların ortalama fiyatları çıkarılırken eşyanın kullanılmış, eski veya yeni olması gibi özellikleri dikkate alınmamıştır.

²⁴¹ Nurhan Mıstanoğlu, 1855-1857 Yılları Arasında Isparta'da Fiyatlar ve Mal Varlığı Durumu(187 Numaralı Isparta Şer'iyeye Sicili'ne Göre), *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, Isparta 2008, s.31

²⁴² Mıstanoğlu, *a.g.m.*, s.33

²⁴³ Faroqhi, *Osm. Kült. ve Gündelik Yaşam*, s.193.

Bunların dışında bazı ailelerin kendilerini korumak için “tüfek”²⁴⁴ ve “tabanca”²⁴⁵ sahibi” oldukları da görülmektedir. Ancak bu çok fazla bir oran oluşturmamaktadır.

Ailelerle ilgili en önemli refah seviyesi göstergelerinden biride hiç kuşkusuz ailenin yaşamını sürdürdüğü mekanlar yani evlerdir. Evlerin fiziksel unsurları ailelerin sahip oldukları yaşam koşulları hakkında önemli bilgiler verecektir. Evlerin sahip olduğu oda sayısı ve odaların kullanım amacı ayrıca bunların dışında evin avlusunda bulunan diğer yapıların neler olduğu oldukça önemlidir.

Ailenin yaşadığı mekanın kaynaklarda çeşitli şekillerde tavsif edildiği görülmüştür: Bunlar, beyt, dam, menzil, konak, hane şeklinde sıkça ifade edilmiştir. Osmanlı ev geleneğinin çok geniş ve çeşitli olan kaynaklarının başlıcaları arasında Orta Asya, Orta Doğu, İslam ve Anadolu gelenekleri sayılabilir. Bunların Osmanlı ailesinin barındığı evüzerindeki etkileri çok fazla olmuştur. Ev kültüründe, bütün bunlar hakim unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların ötesinde, Osmanlı evini şekillendiren iklim, coğrafi mekan, malzeme, ekonomik güç, mimari bilgi ve ustalık gibi diğer öğelerde önemli rol oynamıştır.²⁴⁶

Osmanlı toplumunda evler konusunda Surayya Faroqhi şunları belirtiyor; “Genellikle evin tek odası olur, oda ocakla ısıtılırdı. Kışın yaza göre zorunlu olarak, çok daha sıkışık oturulurdu. Bazı yörelerde yaz sıcakları boyunca daha basit ve havadar olan üst katlara taşınılır ya da düz damın yaygın olduğu yerlerde gündüzleri burada oturulur, geceleri de yatılırdı. Evin çeşitli odaları daha çok bir sofanın çevresinde dizili olur, evde yaşam çoğunlukla bu sofada geçerdi. Bu yaşam düzeni kısmen, Osmanlı evinde oturma ve yatma mekanlarının birbirinden ayrı olması anlayışının bulunmamasından kaynaklanmaktaydı. Yataklar sabahları yüklüklere kaldırılır, oda oturmaya uygun hale getirilirdi. Oturma mekanından ayrı başlı başına bir mutfak, sadece büyük evlerde olurdu. Yani evlerin bütün odaları çokişlevliydi.”²⁴⁷ Odalar nadiren şahsa tahsis olunur, genellikle bütün ev ahalisinin

²⁴⁴ B.Ş.S., 221/100/3.

²⁴⁵ B.Ş.S., 221/126/1.

²⁴⁶ Ömer Demirel, Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992, C.II, s.703.

²⁴⁷ Faroqhi, *Osm. Kült. ve Gündelik Yaşam*, s.187.

gerektiğinde kullanabileceği tarzda çok amaçlı döşenmişlerdir. Yatak odası kavramı yenidir ve sabit karyola, yatak odası takımı gibi möbleler Türk evlerine yeni zamanlarda nüfuz edebilmiştir. Yataklar duvara gömülü dolaplarda saklandığı için odayı günün belli saatlerine göre, yemek, yatak, istirahat, toplantı gibi gayelere tahsis etmek mümkündür. Türk evinin bu mobilyasızlığı odalarına da çok amaçlı bir kullanım rahatlığı getirmiştir.²⁴⁸

Şer'iyye Sicilleri'ndeki çeşitli belgelerde hemen bütün evlerde varlığı ifade edilen ancak büyüklüğü belli olmayan avlu ve bahçe, Osmanlı ailesinin yoğun olarak kullandığı bir mekandır. Bulunduğu konuma göre avlu ve bahçenin değişik yerlerine bina olunan Osmanlı evi, ya tek katlı yada kaynaklardaki ifadesiyle “fevkani ve tahtani” olmak üzere iki katlı yapılmıştır.²⁴⁹

Bu özelliklere incelediğimiz dönemde, Burdur evlerinde de rastlamaktayız. Şer'iyye Sicilleri'ne yansıyan bir çok belgede Burdur'daki evler, tahtani ve fevkani odalar, avlu, samanlık, ahır, anbar gibi bölümlerden oluşmaktadır. Örneğin 12 Ocak 1892 tarihli bir belgede vefa eden Mehmet oğlu Hacı Hüseyin'in veraseti dolayısı ile ortaya çıkan miras davasında vefa eden kişinin evi şu şekilde belirtilmiştir; “ ... bir taraftan hacı Hüseyin bin Abdullah menzili ve bir taraftan Mehmet bin Mustafa bin Mehmet menzili ile mahdut fevkani bir oda ve tahtani bir oda ve avlu ve sokak kapusuna müştemil bir bab hane...”²⁵⁰ denilmektedir. Evlerin iki katlı olması veya oda sayısı ile sahip olduğu avlu içerisindeki diğer binalar ailenin ihtiyacı ve ekonomik durumla doğrudan ilgilidir. Bu nedenle Burdur'da iki katlı evler olduğu gibi tek katlı evler de vardır. Bunların örneklerinden biri kayıtlarda “Mehmet Ali ağa ibn-i Hasan'a müteveffa validesinden intikal eden “tahtani bir oda ve bir miktar avlu ve sokak kapusuna müştemil mülk menziline...”²⁵¹ denilerek evin fiziki yapısı tarif edilmiş ve ev sadece bir oda ve miktarı belli olmayan avludan müteşekkil bir yaşam alanı olarak karşımıza çıkmıştır. Bir ailenin tek odalı bir evde yaşamını ikame etmesi bize sahip olunan refah seviyesini oldukça yetersiz olduğunu düşündürmektedir.

²⁴⁸ Ahmet Turan Alkan, “Evler ve Ailenin Değişimi”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992, s.792.

²⁴⁹ Demirel, Tuş, Gürbüz, *a.g.m.*, s.704-705.

²⁵⁰ B.Ş.S., 220/120/1.

²⁵¹ B.Ş.S., 220/134/1.

Osmanlı toplumunda evlerin fiziksel yapısının dışında sahip oldukları en önemli yaşam alanı avlulardır. İncelediğimiz Şer’iyye Sicilleri’nde evin fiziksel yapısı ne kadar yetersiz olsa da her evin mutlaka miktarı bilinmemekle birlikte bir sokak kapısı ile girişi kontrol altına alınmış avluya sahip olmasıdır. Böylece aile kendi mahremiyetini koruyarak içinde rahatça hareket edebileceği bir alana kavuşmaktadır.

b-Müslüman ve Gayrimüslim Ailelerde Çocuk

Osmanlı toplumunda yapılan evlilik akitlerindeki amaçlardan en önemlisi neslin devamını sağlamaktır. Çünkü İslam neslin devamlılığına ve çokluğuna büyük önem vermekteydi. Bu konuda bir hadis şunu ifade ediyor; “Evlenin ve çoğalın, çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizinle iftihar edeceğim.”²⁵²

İncelediğimiz dönemde Burdur ve çevresinde yaşayan ailelerin çocuk sahibi olma oranlarını tespit için tereke kayıtlarını kullanacağız. Çünkü bu kayıtlar aile yapısı ile ilgili verdiği bilgiler açısından önemli bir kaynaktır. Ancak bu hesaplama yapılırken “tereke defterlerinde yaşayan çocukların yer aldığını, vefat eden çocukların yer almadığını”²⁵³ unutmamak gerekir. Ancak bazen ölen kişinin kendinden önce ölen çocuğu eğer evli ise bu durumda ölen çocuğun eşi ve varsa çocukları mirasçı oldukları için bunlar tereke kayıtlarında bulunmaktadır.

Anne veya babasından önce ölen çocuk ile ilgili 19 Ekim 1891 tarihli bir kayıta “Burdur’un Döğür Karyesi’nde sakin iken vefat eden Halil İbrahim bin İsmail bin Abdullah’ın veraseti zevce-i menkuhe-i metrukesi Fatma Bint-i Mehmet ile sülbi kebir oğlu Mehmet dahi vefaati idüp veraseti zevce-i menkuhe-i metrukesi Zeynep Bint-i Bekir ...”²⁵⁴ denilmektedir. Vefaati eden İsmail oğlu Halil İbrahim’in vefatından önce büyük oğlu ölmüş ve Mehmet’in babasının mirasından olan alacağı eşi Bekir kızı Zeynep’e intikal etmiştir. Bu durumda Mehmet’in eşi mirasçı olduğu için ölen evlat tereke kaydına işlenmiştir. Ancak miras hakkı ile ilgili hukuki bir

²⁵² Karaman, *a.g.e.*, s.63.

²⁵³ Öztürk, *a.g.m.*, s.379.

²⁵⁴ B.Ş.S., 221/41/2.

durum olmadığında ise ölen çocuklar yukarıda izah ettiğimiz gibi terekelere kaydedilmemektedir.

Osmanlı ailesinin büyüklüğü konusundaki en büyük yanlış ailelerin geniş aile olduğu şeklindeki genel kabuldür. Yanlış diyoruz, çünkü bir çok inceleme bunun tam tersi sonuçlar ortaya koymuştur. Bu konuda İlber Ortaylı “Osmanlı ailelerinin tıpkı Bizans’daki gibi temelde çekirdek aile özelliği gösterdiğini”²⁵⁵ ifade ediyor. “Osmanlı toplumunda aile anne, baba ve çocuklardan meydana gelmektedir. Zira ebeveyn, kardeşler ve diğer akrabaların ya sayı olarak çok az olması veya her aile biriminin farklı mekanlara sahip olmaları dolayısıyla bir arada bulunmadıkları göz önünde tutularak Osmanlı ailesinin geniş aile olmadığı sonucuna varılmıştır.”²⁵⁶ Çekirdek aile yapısına sahip Osmanlı toplumunda çocuk sayısında çok fazla değildir. Bu konuda XVII. yüzyıl Bursa sancağı Şer’iyye Sicilleri’ne göre ortaya çıkan sonuçlar şunlardır:

Tablo:3.8XVII. Yüzyıl Bursa Sancağı Şer’iyye Sicilleri’ne Göre Ailelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısı Dağılım Tablosu²⁵⁷

ÇOCUK SAYISI	ŞEHİR AİLELERİ	KÖY AİLELERİ
0	74	18
1	77	21
2	74	26
3	43	39
4	22	26
5	5	19
6	5	6
7	-	2
8	-	2
9	-	1

²⁵⁵ Ortaylı, *Osm. Top. Aile*, s.94.

²⁵⁶ Bekir Onur, *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, İstanbul 2005, s.103.

²⁵⁷ Ortaylı, *Osm. Top.Aile*, s.95.

Tabloyu incelediğimizde şehir ve köy aileleri olarak toplam 460 aile bulunmaktadır. Bunlardan 372 tane ailenin(%80.86) çocuk sayısı 0 ile 3 arasında değişmektedir. 6 ile 9 arasında çocuk sahibi olan ailelerin sayısı ise sadece 16'dır.(%3.47) Sonuçların da gösterdiği gibi daha XVII. yüzyılda dahi Osmanlı toplumunda çok çocuklu bir aile yapısı olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

1889 -1893 yılları arasında Burdur ve çevresinde 93ailenin sahip oldukları çocuk sayısı toplam 292'dir. Aile başına düşen ortalama çocuk sayısı da % 3.13'lük bir orandır. 292 çocuğun 132 tanesi kız, 160 tanesi de erkektir. Ailelerin çocuk sayısı dağılımı şu şekildedir;

Tablo:3.9 1889-1893 Yılları Arasında Burdur'da Ailelerin Çocuk Sahip Oldukları Çocuk Sayısı Dağılımı Tablosu²⁵⁸

Çocuk sayısı	Şehir Ailesi	Köy Ailesi	Oran
0	3	2	% 5.37
1	7	10	%18.27
2	14	6	%21.50
3	6	7	%13.97
4	9	9	%19.35
5	1	3	%4.30
6	3	8	%11.82
7	-	3	%3.22
8	-	2	%2.15

Tabloya baktığımızda 5, 6, 7, 8 çocuk sahibi olan ailelerin sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Ailelerin % 59.11'inin çocuk sayısı ise 0,1,2,3 arasındadır. Bunlar içerisinde de en büyük oran% 21.50 ile 2 çocuk sahibi olan aileler oluşturmaktadır. 5 ve üzerindeki çocuklar ise köy ailelerindedir. Bunların oranı % 21.49'dur. Bu oranın köylerde olması, özellikle emeğe dayalı tarım ve hayvancılık sektörlerinin etkisi olduğunu düşündürmektedir

²⁵⁸ Gayrimüslim iki ailede bu tabloya dahil edilmiştir. Bu iki ailenin toplam çocuk sayısı Rum ailede 1 erkek 3 kız, Ermeni ailede ise 4 erkek 2 kız olarak 10'dur.

Tüm bunlar dikkate alındığında Burdur ve çevresinde yaşayan ailelerin çok çocuklu bir aile yapısı yerine az sayıda çocuklu bir aile yapısına sahip oldukları görülmektedir. Aslında beklenen sonuç bunun tam tersidir. Çünkü içinde bulunulan dönemde insanların en önemli geçim kaynağı hala tarımdır ve tarımda dönemin koşulları içerisinde büyük bir oranda insan emeğine dayanmaktadır. Buna rağmen bölgede çocuk sahibi olma oranı çok yüksek değildir. Bu da bölgede refah seviyesinin çok yüksek olmadığını dolaylı yoldan bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ailelerin, çok çocuğun masraflarında çoğaltacağını kavradıkları için az sayıda çocuk sahibi olmayı tercih ettiklerini düşünmek yanlış olmayacaktır.

III-BURDUR'DA VAKIFLAR

Vakıf bir mülkü ammenin menfaatine ebedi olarak tahsis etmek yerinde kullanılan bir tabirdir.²⁵⁹ Vakıf, ekonomik yönden hali vakti yerinde olan kişiler tarafından kurulan geliri tamamen ihtiyaç sahiplerine tahsis edilen bir hayır müessesesidir. Vakıf V.K.F. maddesinden Arapça bir kelime olup, sözlükte hapsetmek, durdurmak, alıkoymak ve bağlamak anlamlarına gelmektedir. Menşei hakkında pek çok farklı görüş olmakla beraber, kurumsallaşma sürecini İslam kültür ve medeniyeti ile özdeşleştirmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Bu müessesenin Hz. Peygamber'in vefatından sonra, hicretin ilk asrında teşekkül ettiğini, ikinci asrın son yarısında da hukuki şeklini aldığını söyleyebiliriz.²⁶⁰

Vakıf müessesesi, asırlarca İslam devletlerinde büyük önem kazanmış, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin tesirler bırakmış dini hukuki bir müessesedir. Bütün Türk-İslam devletlerinde adeta bir yarış halinde gelişen vakıflar, bilhassa Osmanlı Devleti'nde tekamülünün zirvesine ulaşmış ve İslam hukukunun en zengin ve en etkili müesseselerinden biri, hatta birincisi haline gelmiştir. Zira dini ve sosyal hizmetlerin görülmesinin yanısıra, feth edilen ülkelerde Türk kültürünün yerleştirilmesi, ordunun techiz edilmesi, donanmaya yardım, öğrenci yurtları tesisi,

²⁵⁹ Pakalın, *a.g.e.*, C III, s.577.

²⁶⁰ M. Sadık Akdemir, Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Burdur'daki Vakıf Hizmetleri, *I.Burdur Sempozyumu*, C.I, Burdur 2007, s.66

Orta Asya'daki Türklerle münasebet sağlanması gibi hususlarda da önemli bir yer kazanmıştır.²⁶¹

Vakıflar başlangıçta, ferdi ve içtimai ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra cemiyet hayatında meydana gelen değişme ve gelişmelere uygun olarak, içinde bulunduğu toplumların sosyo-kültürel yapısı, ekonomik imkanları ve kabiliyetleri oranında değişmiş ve gelişmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde, serbest ekonomi kurallarına ve yerinden yönetim esaslarına göre faaliyet gösteren, herbiri ayrı hükmi şahsiyeti haiz, devletin yükselme ve duraklama hareketlerine paralel olarak hizmet alanları genişleyip daralan, toplum ve devlet hayatımızda sosyal, kültürel, ekonomik hatta sosyal siyaset açısından belirgin bir potansiyele sahip bir sektör haline gelmiştir.²⁶²

Askeri meselelerde varını yoğunu seferber eden Osmanlı Devleti, sosyal hayata yönelik hiçbir yatırıma girişmemiştir. Gerçi devlet birçok yol, köprü, kale, kışla vs. yaptırmıştır. Ancak bunlarda doğrudan doğruya askeri amaçlıdır. Devlet kendi bütçesinden medrese, imarethane, cami, mescid, hastane, zaviye, kervansaray, han, hamam, çeşme, sebil vb. gibi herhangi bir sosyal tesis yaptırmamıştır. Çünkü Osmanlıya göre bunlar devletin görevi değildir. Devletin görevi, vatandaşın can ve mal güvenliğini sağlamak, asayişini temin etmek, sınırları korumak ve devletin düzenini her şeyin üstünde tutmaktır.²⁶³ İşte devletin boş bıraktığı sosyal alanlardaki ihtiyaçları vakıflar karşılamaktaydılar. Vakıflar dini, sosyal, beledi ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için tesisler inşa ediyor daha sonra da bu inşa edilen binaların bakımı, tamiri, ve buralarda görev yapacak kişilerin ücretlerini de karşılıyordu. Bu anlamı ile devletin fiilen boş bıraktığı toplumsal ihtiyaç alanları zengin vatandaşlar tarafından dolduruluyordu. Ayrıca özellikle ülkeyi yöneten idareciler vakıf tesis etmede topluma öncülük yapmışlar, çıkarılan kanunlarla vakıf kurulması teşvik edilmiştir. “Daha devletin kuruluş dönemlerinde Orhan Gazi'nin

²⁶¹Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1996, s.155.

²⁶²Nazif Öztürk, “Osmanlı Döneminde Vakıflar”, *Türkler*, C.X, Ankara 2002, s.434.

²⁶³Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1997, s.245.

tarafından İznik'te medrese yaptırması ve buna zengin gelirler vakfetmesi bunun göstergesidir.”²⁶⁴

Vakfin nasıl yönetileceği, kimlere ne kadar ücret verileceği, ne amaçla kurulduğu ve nasıl kullanılacağı vakfin kurucusu tarafından belirlenir. Vakfin kuruluş amacını ve işleyişini ihtiva eden belgelere “vakfiye” denir. Vakıf tüzüğü de diyebileceğimiz bu vakfiyelerin kadıya onaylatılması zorunludur²⁶⁵

Vakfiyedeki şartlara ve şer’i hükümlere göre vakfin işlerini idare etmek üzere tayin olunan şahsa mütevellî denir. Mütevellî yönetimindeki vakıfları kadılar teftiş ve kontrol ediyorlardı. Bu uygulama 1826 yılında kurulan Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin bütün mazbut vakıfların idaresine el koyması ve mülhak vakıfların nezaret görevini de üstlenmesi ile sona erdi.²⁶⁶

Osmanlı yönetiminde bulunan yerleşim yerlerindeki vakıfsal gelişmişlik düzeyi incelediğimiz dönemde Burdur içinde geçerlidir. “XIX. yüzyılda Burdur’da 43 cami ve mescid, 47 eğitim kurumu, 17 tekke ve zaviye, 51 sosyal amaçlı ve 17 adet avarız ve tekalif vakfi bulunmaktadır.”²⁶⁷

Vakıf işletmelerine baktığımızda işletme şekli olarak vakıflar ikiye ayrılır. Birincisi, müsakkafattır. Üzerinde bina bulunan veya bina yapmak üzere hazırlanmış olan yerlere denir. İkincisi, müstegıllat’dır. Tarım, ağaç dikme ve benzeri tasarruflarla kendisinden istifade edilen araziye denir.

Burdur Şer’iyye Sicilleri’nde yer alan 18 Temmuz 1892 tarihli kayıta “Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun-ı Mülukane Evkafından Büğdüz Karyesi’nde vaki cami şerifin imameti Mustafa bin Mustafa ceman 12 kıtada 80 dönüm tarlaları camii mezkurun hatibi bulunan karındaşı Ömer Efendi ibn-i Mustafa fuzuli ve bigayrihak tasarruf ve müdahale itmekte olduğundan merkumun müdahale vakasının menini...”²⁶⁸ denilerek mahkemeye başvurulmuştur. Mustafa oğlu Mustafa caminin imamı, kardeşi Ömer Efendi’de hatibidir. Ancak Ömer Efendi camiye ait 80 dönüm

²⁶⁴ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)*, İstanbul 2006, s.175.

²⁶⁵ Ünal, *a.g.e.*, s.249.

²⁶⁶ Ahmet Akgündüz, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, *Türkler*, C. X, Ankara 2002, s.451-452.

²⁶⁷ Akdemir, *Burdur Vakıfları*, s.91.

²⁶⁸ B.Ş.S., 220/128/1.

tarlayı haksız yere tasarruf ettiği için kardeşi bu işe son verilmesi amacı ile mahkemeye başvurmuştur. Böylece müstegıllat yöntemi ile işletilen cami vakfının imamı ve hatibi arasında tarlaların işletilmesi sorunu mahkeme kanalı ile çözülmeye çalışılmıştır.

İncelediğimiz dönemde rastladığımız bir başka işletme sistemide müsakkafat yöntemidir. Bununla ilgili olarak 3 Ekim 1891 tarihli bir kayıta “Camii Kebire ait meşruta vakıf dükkanından”²⁶⁹ söz edilmektedir. Meşruta sözlükte vakfeden tarafından vakfin menfaatine, vakfi şart koşulmuş olan olarak ifade edilmiştir. Meşruta vakıf dükkanı da Camii Kebir’in ihtiyaçları için vakfedilmiş bir dükkandır.

Yararlananları itibariyle vakıf çeşitleri hayri ve zürri vakıflar olarak ikiye ayrılmaktadır. Hayri vakıflar doğrudan doğruya hayır amacıyla kurulan ve yararlananları bütün insanlar veya fakirler olan vakıflardır. Zürri vakıflar aile vakıflarıdır.²⁷⁰ Ailevi ve yarı ailevi vakıf tesis edenlerin vakfiyelerine bakıldığında, bu kişiler hal-i hayatlarında edindikleri mallarını ve mülklerini aileleri nam ve hesabına vakfetmekle bu mallarını ve mülklerini müsadereden, varisler arasında bölüşülüp parçalanmaktan ve alınıp satılmasından veya herhangi bir borç karşılığı hacz edilmesinden koruyabildikleri gibi, vakfiyelerine koymuş oldukları şartlarla kendilerinden sonra, nesilleri devam ettikçe vakfettikleri mal ve mülklerinin en iyi şekilde idare edilmesini, varislerinin ve diğer yakınlarının refah içinde güvenli bir hayat sürmelerini sağlamışlardır.²⁷¹ Aile vakıfları, vakfi kuran şahsın ölümünden sonra geriye kalan nesil için sağladığı büyük faydalardan dolayı Osmanlı toplumunda fazla rağbet edilen bir vakıf şekli idi. XVIII. yüzyılda tesis edilen Osmanlı vakıflarının %7’sinin ailevi, %75’inin yarı ailevi vakıflar olduğu görülmektedir. Bu demektir ki, bu yüzyılda tesis edilen vakıfların %82’si tamamen veya kısmen vakıfların aileleri yararına tesis edilen vakıflardır.²⁷² İncelediğimiz dönemde Burdur’da 1 Aralık 1889 tarihli bir belgede yarı ailevi bir vakıf hamamından bahsedilmektedir. Belgede “Nezreti Evkaf-ı Hümayun-ı Mülukane evkafından Burdur Kasabası’nın Yenice Mahallesi’nde Timur camii şerifi civarında vaki

²⁶⁹ B.Ş.S., 220/104/1.

²⁷⁰ Akgündüz, *Osm. Huk. Vakıf.*, s.454.

²⁷¹ Hasan Yüksel, “Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi”, *Türkler*, C.X, Ankara 2002, s.465.

²⁷² Yüksel, *a.g.m.*, s.462.

müteveffa elhac Ömer bin Selim'in vakf eylemiş olduğu bir bab kebir hamam camii şerifi mezkurun Cuma günleri vaziyesine on iki akçe ile tevliyet iden müteveffanın evlad ve ahfadı Ömer ve Ahmet ....”²⁷³ denilerek Selim oğlu Ömer tarafından vakf edilen hamamın yönetimi oğullarına bırakılmış ancak Timur camiinin Cuma günler vaazı için vakıf yevmiye olarak on iki akçe ödemeyi şart koşmuştur. Böylece vakfi oluşturan kişi kendinden sonraki nesline önemli ve daimi bir iş ve gelir kaynağı bırakmış bunu yaparkende gelirin bir kısmını bir camiye bırakarak hayır amacını da gerçekleştirmiştir. Fakat bir süre sonra vakfin tevliyeti meselesi çocuklar arasında sorun olmaya başlayacak ve bu sorunu çocuklar kendi aralarında çözemedikleri içinde iş mahkemeye intikal edecektir.

Vakıf kurumu toplumda ifa ettiği sosyal faydalara rağmen bazı nedenlerden dolayı çeşitli eleştirilere de uğramıştır. İçerisinde barındırdığı olumsuzluklara rağmen vakıf müessesesi Osmanlı toplumunda çok büyük faydalar sağlayarak toplumdaki yardımlaşma ve fakirleri koruyup gözetme anlayışının yüzyıllarca canlı kalmasını sağlamıştır. Sosyal müesseselerde ortaya çıkan olumsuzlukların vakıf gibi dini ve sosyal bir kurumda da ortaya çıkması vakıfları yöneten ve faydalananların insan olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat bu insan faktörünün ortaya çıkardığı olumsuzluklar ve yanlışlıklar büyük bir bütünün içinde küçük bir kısmı oluşturmaktadır diye düşünmekteyiz.

---

²⁷³ B.Ş.S., 220/34/1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BURDUR'DA EKONOMİK HAYAT

I-TARIM VE HAYVANCILIK

Tarımın mahiyeti ve önemi İmparatorluğun ömrü boyunca çok az değişti. XIX. yüzyılda da Osmanlı nüfusunun beşte dördü ziraatla meşguldü ve hayatlarını topraktan kazanıyorlardı.²⁷⁴ Osmanlı Devleti'nin bir tarım toplumu olmasından dolayı XIX. yüzyılda tarımı geliştirmek için yoğun bir çaba harcamıştır. “Tanzimat döneminde çiftçilerin üretim alanını genişletmek, ticari değeri yüksek olan ürünlerin üretimini arttırmak için bu ürünlere geçici vergi muafiyetleri sağlamış, üretimde modern araç kullanımını yaygınlaştırmak için yurt dışından getirilecek araç ve gereçlerin gümrüksüz ithal edilmesi gibi politikalar uygulanmıştır.”²⁷⁵ Bu çabaların dışında “yedi milyon kadar mültecinin Osmanlı topraklarına gelmesi, aşiretlerin yerleşmesi, asayişin ve dış taleplerin artması”²⁷⁶ gibi etkenlerde tarımın XIX. yüzyılda giderek önem kazanmasında etkili olmuştur.

“XIX. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı tarım kesiminde toprak faktörü nisbi olarak bol iken emek kıt bir faktör olarak görülmektedir. Nüfusun durağanlığından kaynaklanan bu durum yüksek ücretlere yol açıyor bu da üretimi olumsuz yönde etkiliyordu. Kafkas ve Balkan göçleri emek, özellikle kalifiye emek açığının kapatılması ve üretimin arttırılması yönlerinde çok olumlu olmuştur.”²⁷⁷ Buna birde Avrupa'nın ham madde talebi eklenince XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarımın önemi artmaya başladı. Tarımın öneminin artmasıyla birlikte “1876-1908 döneminde Osmanlı ihracatının %70'ini tarımsal ürünler”²⁷⁸ oluşturmaya başlamıştır.

Burdur'a ait 1889-1893 tarihli ve 220 ile 221 numaralı Şer'iyeye Sicilleri'nde de halkın en önemli geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu görülmektedir.

²⁷⁴ Halil İnalçık, Donald Quatoert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, İstanbul 2004, C.II, s.961.

²⁷⁵ İsmail Yıldırım, XIX.Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Fırat Üniv.Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XI, S. 2, s.314-315.

²⁷⁶ İnalçık, Quatoert, *a.g.e.*, C.II., s.962.

²⁷⁷ Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1994, s.212.

²⁷⁸ N.Evrin Önal, “Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarımsal Dönüşüm” *Anadolu International Conference in Economics*, Eşişehir 2009, s.10.

Çünkü bir çok terekede vefa eden kişilerin mal varlığı içerisinde tarımsal ürünler ve hayvanlar en önemli kalemi oluşturmaktadır.

Burdur'da üretilen tarımsal ürünlerle ilgili doğrudan bir belgenin incelediğimiz Şer'iyye Sicilleri'nde olmamasına rağmen tereke kayıtlarındaki tarımsal ürünler bize bu konuda önemli bir ipucu vermektedir. İncelediğimiz dönemde en önemli tarımsal ürünler olarak hububatları görmekteyiz. Hububatlar genel olarak buğday, arpa, burçak, mısırdır. Bunların dışında haşhaş, soğan, üzüm gibi ürünlerde yetiştirilmektedir.

Bu ürünler içerisinde buğday, arpa, mısır ve burçağın hem insanların en önemli besin kaynağı hem de hayvancılık için olmazsa olmaz ürünler olması nedeniyle önemli bir üretim alanına sahiptirler. Bu konuda Burdur'un geneline bakıldığında "arazisinin %44,1'inde zirai üretim yapılmaktadır. Arazinin %87'sinde hububat üretimi, %12'si bağ yeri, %1 oranında da bahçe ziraatı yapıldığı görülmektedir."²⁷⁹

Bu rakamsal verilerin Halil İncik ve Donalt Quatoert tarafından Osmanlı topraklarının değişik yerleri için verilen rakamsal değerlerle uyduğu görülmektedir. Buna göre Adana'da hububat ekimi ekilen arazinin % 64'ü, Ankara'da % 90'ı, Van'da % 95'i ve Burdur'un da bağlı bulunduğu Konya'da ise %91'dir.²⁸⁰

1889 tarihli salnamede de Burdur'da üretilen tarımsal ürünlerle ilgili olarak şunlar ifade edilmektedir: "Burdur'un mahsulatı arziyesihinta, şair ve sair hububat-ı mütenevviadır. A'la üzüm ve sair nev' meyve ve sebze dahi hasıl olur"²⁸¹ denilerek Burdur'da yetiştirilen ürünlerle ilgili genel bir bilgi verilmektedir. Buna göre buğday ve arpa gibi hububatın yetiştiğini ayrıca üzümlerinin kaliteli olduğunu bunların dışında başka meyve ve sebze yetiştiğini belirtiyor.

Ürün çeşitliliğinin az olmasındaki en önemli sebep ise ulaşım imkanlarındaki yetersizliktir. Çünkü ulaşım imkanları gelişmiş olsa idi insanlar para kazanmak için pazara yönelik olarak çok çeşitli ürünler yetiştireceklerdi. Fakat ulaşım imkanları az geliştiği için insanlar kısa sürede bozulan meyve ve sebze gibi ürünler yerine daha çok uzun süre dayanabilen tarımsal ürünleri yetiştirmeyi tercih etmektedirler. Meyve

²⁷⁹ Kür, *a.g.e.*, s.42.

²⁸⁰ İncik, Quatoert, *a.g.e.*, C.II, s.96.

²⁸¹ S.V.K., H.1308, s. 246.

ve sebze türü ürünleri ise sadece kendi tüketimlerine yetecek kadar yaptıkları ve ekonomik bir gelir getirecek boyutta üretmedikleri düşünülmektedir. Bu düşüncemizin en önemli dayanağında bölgede bulunan arazinin sadece % 13'ünün bağ ve bahçe ziraatına ayrılmış olmasıdır.

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılların sonlarına doğru tarımsal üretimin miktarını ve çeşitliliğini arttırmak için yeni ürünlerin ekimini teşvik etmeye çalıştı. Ürün çeşitliliği kapsamına gül yetiştiriciliği de dahil edildi. “Osmanlı Devleti Kezanlık’tan gelen Bulgar kökenli müslüman muhacirleri daha önceki ekonomik geçim yollarını Anadolu’da da sürdürmeleri için ikna etmeye çalışıyordu. Bu kapsamda devlet 200.000 Kezanlık gül fidesi satın aldı ve bunları Kezanlık muhacirlerine verdi. 1889 yılında devlet 100.000 daha gül ağacı satın alıp dağıttı. Konya vilayeti dahilindeki Burdur’da bir yandan daha küçük bir bahçe kurulurken Isparta’da on ila otuz dönümlük ekim yerleri kuruldu.”²⁸² 1889 yılında başlayan gül üretimi “Burdur’da gülyağı sanayisinin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Burdur’da gülyağcılığı yaklaşık olarak 1897 yılında başlamıştır.”²⁸³ Fakat incelediğimiz dönemde başlayan gül üretimi ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

Burdur’da tarımsal üretimle ilgili dikkati çeken en önemli hususlardan biri şahısların tasarrufundaki küçük arazilerle, büyük tarımsal üretim alanları olan çiftliklerdir.

Osmanlı Devleti’nde büyük tarımsal işletme birimleri olan “çiftliklerin” ortaya çıkması ile ilgili farklı görüşler vardır. “Çiftlik, koşum gücü olarak bir çift öküz; bu bir çift öküzle işlenebilir boyutlarda bir birim meydana getiren ve tahıl üretimine hasredilmiş bulunan tarlalardır. Bu unsurların ilki diyebileceğimiz çiftlik, hem bir aileyi besleyecek, hem de yeniden üretim masrafları çıktıktan sonra vergiyi de karşılamaya yeterli bir ürün fazlası bırakabilecek büyüklükte arazilerdir.”²⁸⁴ XIX. yüzyıl boyunca Anadolu’da küçük çiftlikler ekseriyetteydi. 1840’da ekilen toprakların beşte dördünden fazlası ortalama bir ailenin işçi kullanmadan işleyeceği bir büyüklükte olan 8 hektardan ufak parsellerden müteşekkildi. 1869’da ise

²⁸² Donald Quataert, *Anadolu’da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908*, İstanbul 2008, s.256-257.

²⁸³ Bütün, *a.g.e.*, s.134.

²⁸⁴ İnalçık, Quatoert, *a.g.e.*, C.I, s.190.

Anadolu’da ekilen toprakların % 82’si 6 ile 8 hektar arasındaydı ve bütün köylü ailelerin % 80’ini temsil ediyordu.²⁸⁵

Buradan da anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti’nde asıl olan küçük işletme idi, ancak devlet bazı durumlarda büyük çiftliklerin oluşmasında müsaade ediyordu. “Osmanlı İmparatorluğu’nda tek bir kişinin sahip olup yönettiği bir üretim birimi olarak düzenlenmiş, genellikle pazara yönelik üretim yapan büyük tarımsal işletmeler, çoğunlukla çift-hane sisteminin dışında kalan mevat arazide ortaya çıktı. XVIII. yüzyıl öncesinde bu tür büyük çiftlikler genelde yönetici sınıf mensupları tarafından mevat arazi üzerinde kurulmaktaydı ve gerekli emek daha çok köleler ve ortakçılar tarafından sağlanıyordu.”²⁸⁶ Erken dönemlerden itibaren devletin bu şekilde mevat olarak adlandırılan boş veya terk edilmiş arazilerin üretime açılmasını desteklemesinin en önemli nedeni vergi gelirlerini arttırmaktı.

Çiftliklerin oluşmasındaki bir başka nedende “ gerileme dönemindeki idari bozukluklar sonucunda, büyük miktarda miri kökenli arazinin, vakıflara veya özel şahıslara ait çiftliklere dönüşmesi idi. Borcu olan pek çok köylü, yerel kadının bir kararıyla topraklarını o bölgedeki ayana veya sipahiye vermek zorunda kaldı. Dolayısıyla çoğu kasabalarda yerleşik sipahi ya da ulema olan tefeciler, reyanın miri arazi üzerindeki tasarruf haklarını devraldılar. Zaman içinde, idari bozukluklar nedeniyle bu topraklar özel mülkiyete dönüştü.”²⁸⁷ Daha çok Balkanlar’da, bir ölçüde Anadolu’da da birden fazla reaya işletmesini bir araya getirerek, 500 ya da 1000 dönüme, hatta kimi yerlerde 10.000 dönüme kadar ulaşan büyük çiftlikler oluşturmaya başladılar.²⁸⁸

Devletin sahip olduğu toprakların mukataa edilmesi de miri arazinin büyük çiftliklere dönüşmesine yol açan diğer bir süreçti. Devlet, en eski dönemlerden beri, genellikle “mezra” yada “hali çiftlik” denen, ekilebilir durumda, ama terk edilmiş miri toprakları şahıslara kiralama uygulamasını benimsemişti. Bu topraklar gerileme

²⁸⁵ İncalcık, Quatoert, *a.g.e.*, C.II, s.980-981.

²⁸⁶ Çağlar Keyder, Faruk Tabak, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, İstanbul 1998, s.20.

²⁸⁷ Keyder, Tabak, *a.g.e.*, s.23.

²⁸⁸ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi (1500-1914)*, İstanbul 2007, s.156-157.

döneminde, idarenin kayıt tutmaktaki beceriksizliğine yada mukataa sisteminin istismar edilmesine bağlı olarak özel çiftliklerin parçası haline geldi.²⁸⁹

Çiftliklerin tasviri XIX. yüzyıl seyyahları tarafından yapılmıştı: Bir çiftlik, toprak sahibinin yada aracısının yaşadığı bir konak, işçilerin barınması için kulubeler, rakip ayanın saldırılarına karşı savunma için taştan bir kule, hayvanlar için ahır ve ağllar, ambar, bir fırın ve bir demirci atölyesinden oluşmaktaydı. Plantasyon benzeri çiftlik, bütün bir köyü kapsamaktaydı, bir başka deyişle büyük çiftlikler genel olarak çiftlik-köylerdi.²⁹⁰ İncelediğimiz dönemde yukarıda oluşum şekillerini ve fiziki yapılarını açıkladığımız çiftliklerden Burdur'da bulunanlar şunlardır;

Tablo:4.1 Burdur'daki Çiftlikler ve Buldukları Yerler

Numara	Çiftlik Adı	Bulunduğu Yer	Kaynak
1	Çeltikçi Çiftliği	Ağlasun Nahiyesi	220/20/1
2	Kuz Çiftliği	Burdur	220/20/1
3	Kayalı Çiftliği	Burdur	220/83/2
4	Bayındır Çiftliği	Burdur	220/103/1
5	Ovacık Çiftliği	Kemer Nahiyesi	220/129/1
6	Seydiler Çiftliği	Burdur	220/156/1
7	Karakünde Çiftliği	Burdur	220/129/1
8	Dağarcık Çiftliği	Burdur	220/158/1
9	Karaçalı Çiftliği	Burdur	221/7/3
10	Pınarbaşı Çiftliği	Kemer Nahiyesi	221/71/1
11	Çine Çiftliği	Burdur	221/88/2
13	Taşkapu Çiftliği	Burdur	221/6/3
14	Seydiler Çiftliği	Burdur	220/156/1

Çiftliklerde esas olarak üç farklı işletme biçimi görülür. Çiftliklerin sınırlı bir bölümünde üretim, hem yıl boyu, hem de gerektiğinde mevsimlik olarak kiralanan

²⁸⁹ Keyder, Tabak, *a.g.e.*, s.23.

²⁹⁰ Keyder, Tabak, *a.g.e.*, s.25.

ücretli işçiler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Bu çiftlikler kahyalar tarafından yönetiliyor ve ücretli işçiler topraksız veya az topraklı köylülerle göçerler arasından kiralanıyordu. Bir büyük birim olarak çalıştırılan bu işletmelerde her türlü tarım aletleri, çekim hayvanları ve tohumluk, çiftlik sahibi tarafından sağlanmaktaydı. İkinci işletme biçiminde ise çiftlik topraklarının bir bölümü büyük bir birim olarak işletiliyor ancak geri kalan bölümü ufak parçalara ayrılarak reaya ailelerine kiralanıyordu. Üçüncü işletme biriminde ise çiftlik olarak adlandırılan işletmelerin büyük çoğunluğu ise tümüyle köylü ailelerine kiralanmaktaydı. En yaygın olarak kullanılan kiracılık biçimi ortakçılıktı. Bu yöntemde vergiler ödendikten sonra, toplam ürün çiftlik sahibi ile üretici köylü arasında daha önceden kararlaştırılan oranlarda paylaşılıyordu.²⁹¹

Burdur’da bulunan çiftliklerin işletilmesi ile ilgili belgelerde karşımıza çıkan en önemli yöntem, arazilerin müstecirler tarafından işletilmesidir. Örneğin 9 Ocak 1893 tarihli bir belgede “Çiftlikat-ı Hümayundan Burdur Sancağı’na tabi Seydiler Çiftliği dinilmekle maruf çiftlik-i hümayun müstecirlerinden Hacı Mehmet oğlu Ali bin Mehmet nam kimesne...”²⁹² denilerek çiftlikte üretim için müstecirlerin²⁹³ kullanıldığı anlaşılmaktadır. Müstecirlerin tarlaları icar usulü ile işlettikleri anlaşılmaktadır. İcar (kiralama) usulünün muhtevasını “çiftlik ahalisinin zahire ile icar eylemiş olduğu ..”²⁹⁴ açıklamasından anlamaktayız.

Müstecirler tarafından işletilen bu çiftliklerin sahip oldukları toplam arazinin ne kadar olduğu ve sahip oldukları arazilerde ne kadar müstecir bulunduğu hakkında elimizdeki belgeler bilgi vermemektedir. Terekelerde çiftlik büyüklüklerinin verilmemesinin sebebi olarak Faroqhi şu tespitte bulunuyor; “Tereke defterlerinde çiftliğin ne büyüklükte olduğu belirtilmemiştir. Bunun nedeni, yüzyıllar öncesine dayanan bir gelenek: Kişilerin zilyetliğinde bulunan devlet arazileri o kişilerin mülkü

²⁹¹ Pamuk, *a.g.e.*, s.157-158.

²⁹² B.Ş.S., 220/156/1, 220/158/1 numaralı kayıttta da “Çeltikçi çiftliği müstecirlerinden Halil ağa ibn-i İbrahim ağa ...”denilmektedir.

²⁹³ Müste’cir sözlükte “isticar eden, kira ile tutan, kiracı” olarak tanımlanmaktadır.Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1996, s. 747

²⁹⁴ Bütün, *a.g.e.*, s.78.

sayılmadığından tereke defterlerine yazılmazdı. Anlaşılan o ki, Tanzimat bu uygulamada değişikliğe yol açmamıştı.²⁹⁵

Tarımla uğraşan toplumlarda hayvancılıkta önemli bir geçim kaynağı olarak tamamlayıcı bir işleve sahiptir. Çünkü tarımdan elde edilen artık ürün hayvanların beslenmesinde kullanılarak değerlendirilir. Ayrıca tarımla uğraşan dar gelirli köylünün elinde bulunan hayvan, paraya sıkıştığı dönemlerde nakte çevrilebilen önemli bir birikim olarak hizmet görür. Sahip olduğu bu ehemmiyetten dolayı hayvancılık tarımla uğraşan köylünün vazgeçemeyeceği bir uğraştır. Bu nedenle Burdur'da da tarımdan sonra hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmakta.

Hayvancılığın ekonomik faydasının dışında bazen sadece ailenin et, süt, süt ürünleri, yün ve deri ihtiyacını karşılayan bir fonksiyonuda vardır. Ancak incelediğimiz dönemde tereke kayıtlarında Burdur'un merkezine ait kayıtlarda hayvancılık çok nadiren karşımıza çıkarken, köylere ait terekelerde daha fazla miktarda karşımıza çıkmaktadır.

1889-1893 arasındaki dönemde 97 adet terekede ailelerin sahip oldukları hayvanlar, miktarları ve değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo:4.2 1889-1893 Yılları Arasında Tereke Kayıtlarına Yansıyan Hayvan Türleri, Miktarları ve Değerleri²⁹⁶

²⁹⁵ Faroqhi, *Osm. Düny. Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, s. 255.

²⁹⁶ Tablo oluşturulurken aynı tür hayvanların farklı özelliklerine göre ortaya çıkmış fiyat farkları dikkate alınmamıştır.

N o	Y E R	D E V E	K E Ç İ	Ç E B İ Ş	E. K O Y U N	D. K O Y U N	T O K L U K U Z U	C A M U Ş	İ N E K	Ö K Ü Z	D A N A	M E R K E B	T A Y	B E Y G İ R	K O V A N
1	Bayındır Köy.	6 adt 3100 krş	10 adt 300 krş	5 adt 125 krş	-	4 adt 200 krş	3 adt 125 krş -	-	1 adt 150 krş	-	-	-	-	-	-
2	Yazı Köy.	2 adt 1200 krş	10 adt 230k rş	8 adt 200k rş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Taşkapu Çift.	-	17 adt 340k rş	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 600 krş	1 adt 44 krş	-	-
4	Yassigözü Köy.	-	10 adt 250 krş	-	-	-	-	-	-	2 adt 600	-	4 adt 1050	-	-	-
5	Akyazı Karyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 100 krş	-	1 adt 160 krş	-	-	-
6	Karaçalı Çift.	3 adt 1650 krş	10 adt 300 krş	-	-	-	-	-	-	-	-	2 adt 380 krş	-	-	-
7	Döğer Köy	2 adt 600k rş	118 adt 2950 krş	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 66kr ş	-	-	-
8	Sala Karyesi	-	1 adt 33 krş	-	-	-	-	-	-	1 adt 423 krş	-	1 adt 781 krş	-	5 adt 2579 krş	-
9	Karaçalı Köy.	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 500 krş	-	2 adt 200 krş	-	-	-

10	Karaçalı Köy.	1 adt 750 krş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 150 krş	-	-	-
11	Karaçalı Köy.	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 700 krş	-	1 adt 160 krş	-	-	-	
12	Kaşla Köy.	1 adt 176 krş	75 adt 2250 krş	45 adt 686 krş	-	12 adt 396 krş	-	3 adt 1801 krş	-	3 adt 1550 krş	1 adt 152 krş	1 adt 50 krş	-	3 adt 1621 krş	-
13	Döğür Köy.	-	-	-	-	-	-	1 adt 527 krş	-	-	-	3 adt 445 krş	-	-	-
14	Lengüme Köy.	1 adt 191 krş	35 adt 1090 krş	-	3 adt 90 krş	-	-	-	3 adt 823 krş	2 adt 716 krş	1 adt 100 krş	3 adt 1375 krş	-	6 adt 2662 krş	4 adt 149 krş
15	Çine Çift.	-	19 adt 338k rş	-	-	-	-	2 adt 1276 krş	-	2 adt 350 krş	-	4 adt 605 krş	-	-	-
16	Çeltikçi Çift.	-	120 adt 2450 krş	-	-	-	-	1 adt 550 krş	1 adt 132 krş	-	-	1 adt 330 krş	-	2 adt 910 krş	-
17	Döğür Köy.	-	-	-	-	-	-	-	-	2 adt 830 krş	-	1 adt 330 krş	-	-	-
18	Yazı Köy.	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 220 krş	-	-	1 adt 132 krş	-	-	-
19	Yazı Köy.	-	-	-	-	-	-	1 adt 350 krş	-	-	-	1 adt 100 krş	-	-	-
20	Kuruçay Köy.	-	35 adt 865 krş	-	-	-	-	-	1 adt 240k rş	2 adt 875 krş	-	4 adt 1527 krş	-	-	-

21	Büğdüz Köy.	1 adt 150 krş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 88 krş	-	-	-
22	Büğdüz Köy.	-	30 adt 975 krş	-	-	4 adt 180 krş	-	-	-	1 adt 300 krş	-	1 adt 220 krş	-	-	-
23	Kışla Köy.	-	-	-	-	-	-	-	-	3 adt 1214 krş	-	1 adt 100k rş	-	-	-
24	Yassıgözü Köy.	-	3 adt 105 krş	3 adt 75 krş	-	-	-	-	1 adt 200 krş	4 adt 1030 krş	-	2 adt 450 krş	-	-	-
25	Lengüme Köy.	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 187 krş	4 adt 330 krş	-	-	-	4 adt 1393 krş	5 adt 145 krş
26	Kemer Nah.	-	-	-	3 adt 120 krş	11 adt 495 krş	10 adt 240 krş	-	-	1 adt 370 krş	-	1 adt 200 krş	1 adt 50 krş	2 adt 1001 krş	2 adt 70 krş
27	Kemer Nah.	-	14 adt 398 krş	-	-	10 adt 470 krş	3 adt 78 krş	1 adt 1300 krş	1 adt 288 krş	-	-	1 adt 358 krş	1 adt 365 krş	2 adt 900 krş	-
28	Akçıran Köy.	-	2 adt 41 krş	-	-	2 adt 75 krş	2 adt 61 krş	1 adt 418 krş	1 adt 160 krş	2 adt 484 krş	-	2 adt 297 krş	-	-	-
29	Kemer Nah.	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 220 krş	1 adt 400 krş	-	1 adt 160 krş	-	-	-
30	Yazı Köy.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 66 krş	-	-	-

31	Mürseller Köv.	-	-	-	-	30 adt 1500 krş	- 12 300 krş	-	-	2 adt 957 krş	-	-	10 adt 3180 krş	-	-
32	Bıgdlüz Köv.	-	39 adt 1384 krş	-	-	-	-	-	-	2 adt 770 krş	-	4 adt 370 krş	-	-	-
33	Döğer Köv.	-	-	-	-	-	-	1 adt 726 krş	2 adt 215 krş	-	-	2 adt 297 krş	-	-	-
34	Kuruçay Köv.	-	5 adt 72 krş	1 adt 13 krş	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 76 krş	-	-	-
35	Yazı Köv.	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 250 krş	1 adt 132 krş	-	1 adt 210 krş	-	1 adt 350 krş	-
36	Yassgözü Köv.	-	-	-	-	-	-	-	2 adt 698 krş	1 adt 209 krş	-	1 adt 287 krş	-	1 adt 440 krş	-
37	Döğer Köv.	-	13 adt 317 krş	-	-	-	-	-	1 adt 200k rş	-	1 adt 60 krş	-	-	-	-
38	Döğer Köv.	-	-	-	-	-	-	1 adt 350 krş	1 adt 301 krş	-	-	-	-	-	-
39	Şeyhsinan Mah.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 185 krş	-	-	-
40	Şeyhsinan Mah.	-	-	-	-	-	-	-	-	3 adt 1060 krş	-	2 adt 367 krş	-	-	-
41	Hacı Ömer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 adt 304 krş	-	-	-

42	Yenice Mah.	-	98 adt 2367 krş	-	-	-	-	-	1 adt 280 krş	3 adt 856 krş	-	1 adt 14 3krş	-	-	-
43	Yoğurtçu Mah.	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 490 krş	-	-	-	-	1 adt 1100 krş	-
44	HacıÖmer Mah.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 adt 110 krş	-	-	-
TOPLAM		17 adet 7817 krş	664 adet 17055 krş	62 adet 1099k rş	3 adet 210 krş	73 adet 3316 krş	30 adet 804 krş	12 adet 7298 krş	21 adet 5054 krş	45 adet 14756 krş	3 adet 312 krş	60 adet 12729 krş	13 adet 3639k rş	27 adet 12959 krş	11 adet 364 krş

“XIX.yüzyıl boyunca ülke nüfusunun%80’inin kırsal alanlarda yaşadığı kabul edilirse”²⁹⁷ hayvancılığın çokta gelişmemiş olduğu sahip olunan hayvan sayılarından anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılda hayvancılığın gelişme potansiyelinin gerisinde kalmasının nedenlerini Ahmet Tabakoğlu; “hayvan hastalıkları,hayvan ihracı, erken kesim, aşırı vergilendirme, bakımlı mera, çayır ve yaylakların bulunmayışı ve bunların tarla haline getirilişi”²⁹⁸ nedenlerine bağlıyor

Tabloyu incelediğimizde Burdur’un mahallelerine ait 44 adet tereke kaydı içerisinde sadece 6 terekede hayvanın bulunması Burdur’un mahallelerinde insanların geçim kaynağı olarak hayvancılıkla uğraşmadıkları sonucuna ulaştırmıştır. Ancak “ süt ve süt ürünleri halkın günlük tüketimlerinde önemli maddelerdi. Bunun için şehirlerde bile birçok aile sırf kendi ihtiyaçları için birkaç koyun, keçi, inek gibi sağmal hayvan beslemekteydi. Ulaştırma gerekleride deve, at, katır, eşek gibi hayvanlara talep oluşturmuştu.”²⁹⁹ Bu konuda tek istisna Yenice Mahallesi’ne ait bir terekede 98 adet keçi beslenmesidir. Bunun dışında insanlar sadece gündelik ihtiyaçlarını (özellikle ulaşım ve yük taşıma amaçlı) karşılamak için az sayıda hayvan beslemektedirler. (7 merkeb, 1 beygir, 6 öküz, 2 inek)

²⁹⁷ Tabakoğlu, a.g.e., s.218.

²⁹⁸ Tabakoğlu, a.g.e., s.217.

²⁹⁹ Tabakoğlu, a.g.e., s.217.

Tabloda Burdur'un köylerine ait 38 adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlarda 17 adet deve, 566 adet keçi, 62 adet çebiş, 3 adet erkek koyun, 73 adet dişi koyun, 30 toklu, 12 adet camuş, 21 adet inek, 45 adet öküz, 3 adet dana, 60 adet merkep, 13 adet tay, 27 adet beygir, 11 adet kovan vardır. Bu hayvan sayılarına bakıldığında insanların hayvancılığı büyük ölçekte bir kazanç kapısı olmaktan ziyade tarımı tamamlayıcı bir meşgale olarak gördükleri düşünülmektedir.

Hayvanların türlerine göre ortalama fiyatları ise şu şekildedir; deve 459.82 kuruş, keçi 25.68 kuruş, çebiş 17.72, erkek koyun 70 kuruş, dişi koyun 45.42 kuruş, toklu 26.8 kuruş, camuş 608 kuruş, inek 240.66, öküz 372.91 kuruş, dana 104 kuruş, merkep 212.15 kuruş, tay 279.92 kuruş, beygir 479.96 kuruş, kovan 33.09 kuruş'tur.

1855-1857 yıllarında Isparta'da hayvan fiyatları ile ilgili verilen ortalama fiyatlar şunlardır: deve 1000 kuruş, keçi 22.5 kuruş, oğlak 12 kuruş, koyun 32.5 kuruş, camuş 450 kuruş, inek 135 kuruş, öküz 287.5 kuruş, dana 65 kuruş, merkep 170 kuruş, beygir 625 kuruş, kovan 15 kuruş.³⁰⁰

İki bölge arasında hayvan fiyatlarının 40 yıllık bir sürede önemli bir artış yaşadığını söyleyebiliriz. Bu artışta zamanın, tüketim miktarının artmasının ve enflasyonun önemli etkenler olduğunu düşünmekteyiz.

Tabloda da görüleceği gibi 44 terekede 37 tereke sahibinin sahip olduğu ortak hayvan olarak merkepler ortaya çıkmaktadır. Çünkü dönemin koşulları içerisinde insanların ulaşımında vazgeçemeyecekleri hayvan merkeplerdir. Merkeplerin aşağı yukarı her ailede bulunmasındaki en önemli neden merkeplerin, yine ulaşımın vazgeçilmezleri olan at ve deve gibi hayvanlara göre daha uygun bir fiyata sahip olmalarıdır.

Terekelerde ailelerin kovan sahibi oldukları da görülmektedir. Ancak elimizdeki sicillerden bu işin ne kadar yapıldığı ve Burdur'daki durumu hakkında bir bilgi yoktur. Fakat elimizdeki terekelerden elde ettiğimiz 11 adetlik kovan sayısı bu işin ticari amaçlı olmaktan daha çok aile içi tüketimi karşılamak amacı ile yapıldığını düşündürmektedir.

---

³⁰⁰ Mıstanoğlu, *a.g.m.*, s.30

Hayvanların terekeye kaydı sırasında hayvanların tüyelerinin rengi, sakatlık durumları gibi tüm özellikleri belirtilmektedir. Buna göre de hayvanların değerlerinde değişiklikler olmaktadır. Bu durumda tereke kayıtlarında aynı tür hayvanlarda farklı fiyatların ortaya çıkması normaldir. Tüm bu açıklamaları dikkate aldığımızda Burdur’da hayvancılığın daha çok küçük miktarda ve tarımı tamamlayıcı olarak yapıldığını söylemek mümkündür.

II-ZANAATLAR

Nüfusun ezici çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşadığı, Pazar için üretimin sınırlı kaldığı tüm sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi Osmanlı imparatorluğunda da, tarım dışı üretim faaliyetlerinin büyük bir bölümü kırsal alanlarda, hane halkının kendi tüketimini karşılamak için yapılıyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu köylülerinin büyük çoğunluğu, giydikleri pamuklu yada yünlül elbiselerin ipliğini kendileri eğirirler, kumaşını kendileri dokurlardı. Tarımsal faaliyetler için gerekli el aletlerinin büyük bir bölümü yine köy ekonomisi çerçevesinde üretiliyordu. Tarım dışı faaliyetlerin gerektirdiği iş bölümü, uzmanlaşma ve işbirliği yine köy ekonomisi içerisinde çözüldü.³⁰¹

Kentlerde ise kır yerleşmelerinden farklı olarak mesleki uzmanlaşmanın olması önemli bir özelliktir. “Özellikle büyük kentlerde iş semtleri vardı;hanların,kapalı çarşıların, çoğu vakıflara ait dükkanlarla dolu sokakların bulunduğu”³⁰² mekanlar dikkati çekmektedir.

İncelediğimiz dönemde 1 Aralık 1889 tarihli belgede “Aişe Bint-i Salih Burdur’da Uzunçarşı civarı nam mahalde mahdud tüccar dükkanı zevcimin olup veraseti benimle sağır evlatlarımın...”³⁰³ diyerek Burdur’da esnafların dükkanlarının bulunduğu Uzunçarşı adlı bir mahalden bahsetmektedir. Ayrıca yine 4 Eylül 1889 tarihli bir belgede de bir tuzcu dükkanının yeri tarif edilirken, “Lonca civarında

³⁰¹ Pamuk, *a.g.e.*, s.159-160.

³⁰² Faroqhi, *Osm.Kült. ve Gündelik Yaşam*, s.183.

³⁰³ B.Ş.S., 220/34/2.

bulunan³⁰⁴ denilerek etkisi XIX.yüzyılda ehemmiyeti azalsa bile esnaf teşkilatının hala daha lonca etrafında teşkilatlandığını ve bu mahalın önemli bir yer olduğunu göstermektedir. Fakat elimizdeki belgelerde lonca teşkilatının ayrıntıları ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Dükkanların bu şekilde yerleşme alanlarının dışında ayrı mahallerde bulunmaları halkın mahalle içlerinde mahalleyi gereksiz kalabalığa boğacak ve mahallenin sükunetine zarar verecek teşkilatları mahalle dışına göndermesi şeklinde yorumlanmalıdır.

İncelediğimiz dönemde Burdur’da bulunan meslek dalları şunlardır;

Tablo:4.3 1889-1893 Yılları Arasında Burdur’da Bulunan Meslek Dalları

NO	ZANAATLAR	KAYNAK
1	Tuzcu	220/3/3
2	Duvarcı	220/44/1
3	Tenekeci	220/54/1
4	Keçeci	220/60/1
5	Dikici	220/61/2
6	Boyacı	220/71/2
7	Bakkal	220/75/2
8	Berber	220/81/1
9	Aşçı	220/87/1
10	Kasap	220/92/1
11	Kunduracı	220/104/1
12	Temurcu(demirci)	220/106/1
13	Bakırcı	220/120/2
14	Kalaycı	220/120/2
15	Debbağ	220/132/1
16	Semerci	220/148/1
17	Kömürcü	221/19/2

³⁰⁴ B.Ş.S., 220/3/3.

18	Dülger	221/32/2
19	Çulha	220/132/1

Yukarıda saydığımız mesleklere baktığımızda bu mesleklerin hemen hemen hepsinin halkın gündelik ihtiyaçlarını karşılayan faaliyetler olmalarıdır. Örneğin kalaycılık mesleği; “Eskiden kap kacağın hemen hepsi bakırdan olur, yemekten zehirlenmemek için kalaylatılırdı. Mahalleden mahalleye, köyden köye dolaşan kalaycılar vardı.”³⁰⁵ Yada kasap, berber, kunduracı tüm bu zanaatlar gündelik ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir fonksiyonu yerine getiriyordu.

Pamuklu dokumaların Osmanlı toplumunda giyim-kuşamda ve döşemelik olarak geniş bir kullanım alanı vardı. Sarıklarda ve kadın başlıklarında kullanılan tül ve tülbent çeşitlerinden, kaftan, iç çamaşırı, yorgan, hamam peştemalı ve havlulara, yastık ve minderlerden duvar ve kapı askı ve perdelerine kadar pek çeşitli eşya pamuklu bez ve kumaşlardan yapılırdı. Bu geniş talep, memleket içinde, köylerde ve kentlerde çok çeşitli ve çok yaygın bir el dokuma sanayi ile karşılanırdı. Özetle, pamuklu sanayi, üretim ve ticaret boyutları ile Türkiye ekonomisinin hububattan sonra en önemli sektörünü oluşturmaktaydı.³⁰⁶

Burdur’da yapılan ve yukarıda isimlerini zikrettiğimiz mesleklerden dikkat çekici olanlardan biri çulhacılık mesleğidir. Çulhacılık el tezgahında bez dokumakla geçimlerini sağlayan meslektir. Burdur’da dokumacılık mesleğinin ve çulhacılığın XV. yüzyıldan beri gelişen bir iş kolu olduğu tarihi belgelerden anlaşılmaktadır. Bogasi denilen ince astardan bez ve bürüncük XV. ve XVI. yüzyıllarda İstanbul’a ve yabancı ülkelere pazarlanırdı.³⁰⁷ Bu konuda Halil İnalçık şunları söylüyor: “ Bursa, İstanbul, hatta Ankara menşeli malların önemli bir kısmı Anadolu pamuklu sanayi merkezlerinden yerli tüccarın getirdiği mallardan ibarettir. Mesela biliyoruz ki büyük bir pamuklu yapım bölgesi olan Hamideli’nden (Isparta, Eğirdir, Borlu, Senirkent, Ağlasun) bogasi ve bürüncükleri Bursa’ya gelir ve burada boyanırdı. Bu noktada

³⁰⁵ Faroqhi, *Osm. Kült. ve Gündelik Yaşam*, s.193.

³⁰⁶ İnalçık, *Osm. İmp. Toplum ve Ekonomi*, s.259

³⁰⁷ Arıkan, *a.g.e.*, s.115

Hamideli ve Konya çevresi bogasi denilen iyi kalite pamuklarda şöhret kazanmışlardı.³⁰⁸

Burdur’da çulhacılık mesleğine rastlanması dokuma alanında faaliyet gösteren bir meslek gurubunun XIX. yüzyılda hala varlığını devam ettirdiğine işaret etmektedir. Bu oldukça önemlidir. Çünkü “XIX.yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren İngiliz sanayi tarafından üretilen ucuz ve sağlam pamuklu iplik yerel pazarlara girmeye başlayınca, kırsal nüfus ipliğini pazardan almaya başladı. Böylece yüzyılın son çeyreğine girilirken pamuk iplikçiliği ortadan kalkmaya başlamıştı. Ancak dokuma üretimi, büyük ölçüde bu ipliklerle varlığını ve önemini sürdürmüştür. İthal kumaş tüketimi sınırlı kalmıştır.”³⁰⁹ Bu anlamı ile Burdur’da XIX. yüzyılın sonunda hala daha halkın ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bir dokuma sektörünün varlığından söz edilebilir. Ancak elimizdeki Şer’iyye Sicilleri’nde sadece çulhacılık mesleğinin adına rastladık ve bunun dışında da meslekle ilgili bir bilgi bulamadık. Fakat 1889 tarihli Konya Vilayet Salnamesi’nde Burdur’daki çulhacılık mesleği ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre 1889 tarihinde Burdur’da her türlü ipek alacası ile hamam havluları ve masa örtüleri dokunurdu. Kalitesiz boyanmış ve hileli olan alacalar havlular sattırılmayıp hangi tezgahta dokunmuş ise o tezgah sahibi cezalandırılmakta bu nedenle tezgah sahipleri çıkardıkları malın halis ve sağlam olmasına fevkalade itina ve ihtimam ederlerdi. Çıkarılan alaca ve havlular ve masa örtüleri tüccar ve saire taraflarından çok rağbet görürdü. Satın alınan mallar İstanbul, İzmir, Konya, Antalya, Denizli, Akşehir, Iğın, Karahisar, Kütahya gib çevre şehirlere götürülür ve satılırdı. Burdur’da bu yüzden her hafta Pazar günleri bol miktarda mal satışa çıkarılırdı. Bölgede dokunan alacalar Şam ve Halep alacalarına, hamam havluları da Bursa hamam havlularına eşit özelliklerde bir kaliteye sahipti..³¹⁰

Salnameden elde ettiğimiz bilgiler Burdur’daki dokuma sektörünün çok önemli bir ticari kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir. Bu ticari önemde Burdur’da dokunan alaca ve havlularda kalitenin çok sıkı bir şekilde denetlenmesi ve kalite kurallarına uymayanların cezalandırılması nedeni ile tezgah sahipleri ve ustaların

³⁰⁸ İnalçık, *Osm. İmp. Toplum ve Ekonomi*, s.261-262

³⁰⁹ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s.226.

³¹⁰ S.V.K., H.1308 , s. 245.

kaliteye büyük önem vermesi etkili olmuştur. Üretilen malların kalitesinin aynı malları üreten Bursa, Şam ve Halep gibi meşhur yerlerdeki üretimle aynı kalitede olması Burdur'da üretilen mallara rağbeti fazla olmasının bir başka nedenini oluşturmaktadır.

1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi sonrası Anadolu'da Konya'ya konuşlandırılan İngiliz konsoloslarından Stewart Konya'ya gelmiş ve burada bir müddet kaldıktan sonra Konya vilayetine dair bir genel rapor yazmıştır. Bu raporda Burdur'da 30-40 kadar küçük keten dokuma fabrikası olduğunu ve herbirinde ise 15-20 kişi çalışmakta olduğunu belirtiyor.³¹¹ Aynı raporda İngiliz konsolosu Stewart Burdur'un pamuklu giysisinin kötü boyamadan dolayı pek kullanışlı olmadığını belirtiyor.³¹² Ancak bu bilgi 1308 tarihli salnamede yer alan bilgiler ile çelişmektedir.

Budur'daki el dokuması önemini XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar da devam ettirmiştir. 1910 ve 1913 yılları arasında Denizli'de 6.970 tezgah bulunurken aynı tarihlerde Burdur ve Isparta'da 4.950 tezgah bulunmaktaydı. Denizli'de işlenen iplik miktarı 3.840 ton iken Burdur ve Isparta'da ise 2.160 ton çivarındadır.³¹³ Bu miktar Ayntap, Urfa-Mardin şehirlerinin tezgah sayısından ve işlenen iplik miktarlarından oldukça fazladır. Bu istatistiki bilgide Isparta ve Burdur birlikte değerlendirilmiştir. Buna rağmen ortaya çıkan sonuç iki bölgede de el dokuması sektörünün oldukça ehemmiyetli bir konumda olduğunu göstermektedir.

Bir diğer önemli meslek dalı da dülgerliktir. Dülger "Binaların kapı ve pencere gibi doğrama kısımlarının gayri olan kuşaklama, çatı, döşeme, tavan, merdiven ve sair kaba ahşap kısımlarını yapan sanatkarlar hakkında kullanılır bir tabirdir. Farsça dürgerden bozmadır."³¹⁴ Burdur'da XIX. yüzyılın son çeyreğinde dülgerlik mesleğinin bulunması ev ve benzeri meskenlerin yapımında hala daha ağacın önemli bir yeri olduğunu göstermesi açısından önemli bir konudur. Ancak bu meslek dalı hakkında da sicillerde ayrıntılı bir bilgiye rastlanamamış sadece ismen zikredilmiştir.

³¹¹ Musa Şaşmaz, İngiliz Konsolosu Stewart'ın Konya Vilayetine Dair Genel Raporu, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.12, Konya 2002, s.62.

³¹² Şaşmaz, *a.g.m.*, s.69.

³¹³ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara 1994, s.88

³¹⁴ Pakalın, *a.g.e.*, C.I., s.485.

III-MÜLK SATIŞI

Şer’i hukuka göre mülkiyet kavramı, insanla mal arasında söz konusu olan ve müslümanların kullanmaları şer’an ve örfen yasaklanmamış belli bir malın, bir kişiye ait olmasıdır. Kanunun yararına ayrılan yol, köprü, nehir gibi taşınmazların mülk edinilmesi İslam hukukuna göre uygun değildir. Bunların dışında kalan her türlü taşınabilir ve taşınmaz malın mülk olarak sahiplenilmesine izin verilmiştir.³¹⁵ İslam hukukunun mülk sahibi olmaya verdiği bu cevaz insanların sahip oldukları mal ve mülkü istedikleri şekilde tasarruf etme veya satma haklarının olduğu sonucunu da ortaya koymaktadır.

1889-1893 tarihleri arasında Burdur’da yaşayan insanların mal satışları ile ilgili bilgilere rastlamaktayız. Mal satışları özellikle tarla ve evlerden oluşmaktadır. Satış işlemleri ile ilgili olarak elimizdeki belgelerin tamamı müslüman vatandaşlar arasındaki mal satışları ile ilgilidir. Satışlarla ilgili bir başka özellikte satışı yapılan ev ve tarlaların tamamının Burdur dışında olmasıdır. Şahıslar sahip oldukları malı istedikleri kişilere “takrir-i ferağ” adı altında malın özelliklerine göre değişen miktarlarda paraya satabilirlerdi.

Bu konudaki ilk belge 30 Ocak 1891 tarihlidir. Buna göre vefaat eden Zakir Efendi oğulları Ahmet, Mehmet ve Osman, Camii Kebir Mahallesi imamı ve muhtarı tarafından verilen bir kıta şehadetnameye göre pederimiz Zakir Efendi’nin tasarrufunda bulunan Denizli Sancağı’nda Karaağaç Kasabası’ndaki ³¹⁶ Akça Köyü’nde farklı mahallerde toplam 3 kıta 9 dönüm tarlamızı iki bin kuruş bedel ve makbuzu mukabilinde Akça Köyü ahalisinden Tuzcu Hacı Hasan oğlu Ahmet ağaya mahallinde memur huzurunda “takrir-i ferağ” ³¹⁷ denilerek malsatışı gerçekleştirilmektedir.

³¹⁵ Özkul, *a.g.e.*, s.304-305.

³¹⁶ İncelediğimiz döneme ait satış sözleşmesinde ilginç olan bir nokta Burdur’da yaşayan insanların Denizli sancağına bağlı Karaağaç kasabasında mal sahibi olmaları idi. Bu durumun en önemli sebebi Karaağaç kasabasının bir süre Burdur’a bağlı olduğu ancak daha sonra Karaağaç’ın İrle kasabası ile birlikte 1889 yılında Denizli sancağına bağlanmasıdır. Bkz. Uysal, *a.g.e.*, s.66.

³¹⁷ B.Ş.S., 220/75/1.

Burada dikkati çeken önemli bir nokta satış işlemi öncesinde satışı yapacak olan kişilerin oturduğu mahallenin imamı ve muhtarından aldıkları şehadetnamedir. Bunun en önemli sebebi satışı yapan kişilerin satışa konu olan tarlaların Burdur dışında olması nedeniyle bu işlemi vekaletle yaptırımlarından dolayı vekaletin hak sahipleri tarafından verildiğinin resmi makamlar tarafından onaylanması zorunluluğu olduğunu düşünüyoruz.

Bir başka satış işlemi de 8 Kasım 1892 tarihli ev satışındır. Buna göre “Medine-i merkumede 3. redif taburunun 4. bölümü asakir-i şahane yüzbaşlarından fütüvvetli Hacı Ali ağa ibn-i el hac Abidin ağa Medine-i Antalya’da müstakilen malı ve mülkü fevkani ve tahtani sekiz oda ve bir madbah ve bir ahur ve bir ambar bir buçuk dönüm miktarıbağçe ve avlu vesair müştemilatı malumesiyle bir bab mülk menzilimi lira-i osmani 119 ve sim-i meci diye 22 kuruş hesabıyla rayiç akçe olarak 11.000 kuruş mukabilinde Medine-i Antalya zabıta bölümü emini bulunan Abdullah ağaya memurive komisyonu huzurunda sahih-i şer’iyye takrir-i ferağ”³¹⁸ denilerek satış işleminin olmasını kabul etmiş ve bu iş içinde Antalya’da Balı Beğ Mahallesi’nde mukim Abdullah ağa oğlu Ali ağayı vekil ve naib tayin eyledim diyerek işlemin vekalet yolu ile halledilmesini istemiştir. Satışa konu olan evin 8 odası, mutfuğu, ahır, ambarı ve bir buçuk dönüm bahçesi ve diğer araç ve gereçleri ile 11.000 kuruş gibi yüksek bir meblağa satılması, evin çok iyi bir durumda ve değerli bir yapı olduğunu bizlere düşündürmektedir.

Yukarıdaki satışlardan her birinde satış işlemi satan kişilerin yaşadığı mahallin dışında bulunduğu için vekiller vasıtası ile gerçekleştirilmiştir. Bu usul incelediğimiz döneme ait dört adet satış işleminin hepsinde de uygulanmıştır. Bu uygulamadaki en önemli sebep satışa konu olan mülkün satışı yapan kişinin yaşadığı yerin uzağında olmasıdır. Ayrıca satışlar sırasında Meclis-i Şer’i’nin veya komisyonunda kurulduğunu yukarıda aktardığımız satış işlemlerinden de görmekteyiz.

³¹⁸ B.Ş.S., 220/153/2. Bu satış işlemlerini dışında da 10 Aralık 1890 tarihli bir belgede de Hacı İsmailzade Hacı Halil efendi ibn-i Mustafa ağa İzmir vilayeti dahilinde Denizli sancağına muzafı Gençali karyesinde 6 kıta tarlanın satışı B.Ş.S., 220/95/1.

Yine 15 Ocak 1892 tarihli bir kayıta Helvacıoğlu Osman ağa ibn-i Hacı Mehmet bin Abdullah’ın veraseti zevce-i metrukesi Habibe Bint-i hacı Süleyman ve kebir oğulları Mustafa ve Tefik, kebir kızı Esmâ hatun tarafından İzmir vilayeti dahilinde Denizli sancağına muzafı Gençali karyesinde ceman 48 dönüm tarlalar Karaağaç kasabası zabıta mülazımı Ali ağa ibn-i Abdullah ağaya 80 adet sim meci diye mukabilinde satışı yapılmıştır. B.Ş.S., 220/121/1.

IV-ALACAK DAVALARI

Alacak davaları hak sahiplerinin haklarını alamamaları nedeni ile haklarını almak için mahkemeye başvurmaları ile ortaya çıkmıştır. İncelediğimiz dönemde 19 adet alacak davası sicillere kaydedilmiştir. Kaydedilen bu davaların içerisinde daha çok şahsi alacak davaları söz konusudur. Alacak davalarının azlığındaki en önemli sebep ticari olan alacak davalarının Ticaret Mahkemeleri'nde görülmesidir.

“1879 tarihli Mahkeme Teşkilatı Kanunu'nun 6. Maddesinde Adliye Nezareti'nin uygun bulacağı yerlerde birer Ticaret Mahkemesi kurulabileceği hükmü getirilmişti. Taşralardaki Ticaret Mahkemeleri'nin beş bin kuruşu aşmayan ticari davalarda verdikleri kararlar kesindi.”³¹⁹ 21 Ağustos 1891 tarihli bir kayıtla Burdur'da Ticaret Mahkemesi'nin bulunduğunu bilmekteyiz.³²⁰ Bu tarihte Burdur'da Ticaret Mahkemesi'nin bulunması önemlidir. Çünkü “ zaman içerisinde çeşitli yerlerde açılan Ticaret Mahkemeleri'nin kaldırıldığı görülür. Bunun temel nedeni, Ticaret Mahkemeleri'nde yabancı aza bulundurulmasının devletin yargıdaki egemenlik alanının sınırlanmasına dayanmasıdır. Ticaret Mahkemeleri'nin kaldırılmasının bir başka nedeni de, mahkeme gelirlerinin Ticaret Mahkemeleri'nde görevli olanların maaşlarına ödenen ücretin altında olması nedeniyle mahkemelerin her sene açık vermesidir. Bu nedenle öncelikle mahkeme gelirleri yeterli olmayan yerlerde Ticaret Mahkemeleri'nin kaldırılması yoluna gidildi.”³²¹ Ancak bu karara rağmen Burdur Ticaret Mahkemesi'nin kaldırılmaması bölgede ticari bir canlılığın olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çünkü ticari canlılığın olduğu yerlerde mutlaka anlaşmazlıklar olacaktır. Anlaşmazlıkların çözüm merciside Ticaret Mahkemesi'dir. Bu da mahkemelerin iş hacmini ve gelirlerini arttıracak böylece kapatılma sorunu yaşanmayacaktır ki, Burdur'daki Ticaret Mahkemesi'nin kapatılmaması bu nedenle ticari canlılığın göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Şer'iyye Mahkemeleri'nde görülen alacak davalarından bir kısmı borçlunun ölmesinden sonra alacaklı olan kişinin alacağını vefaat eden kişinin terekesinden almak için başvurması şeklindedir. Örneğin 26 Temmuz 1892 tarihli bir kayıtta “ Habibe hatun Bint-i Mehmet bin Abdullah'ın tüccardan odabaşızade Zühdü efendi

³¹⁹Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri*, İstanbul 2004, s.109-110.

³²⁰ B.Ş.S., 220/99/1.

³²¹ Demirel, *a.g.e.*, s.190.

ibn-i Hacı Süleyman ağadan 1500 kuruş alacak hakkı olup meblağı mezkur 1500 kuruşu bana kablel eda velifa vefaata etmekle meblağı mezkuru müteveffayı merhumun terekesine vazıulyed olanlardan taleb ve dava..”³²² denilmektedir. Burada dikkatimizi çeken hususlardan biri Mehmet kızı Habibe hatunun 1500 kuruş gibi oldukça fazla bir meblağı bir tüccara borç vermesidir. Bu durum bize Habibe hatunun elindeki parayı faizle borç vererek parasını değerlendiren bir kişi olduğunu düşündürmektedir. Bu durum Osmanlı Devleti’nde istisnai bir durum olmayıp varlıklı kadınların başvurduğu yaygın bir uygulamaydı. Bu şekilde kadınlar ellerindeki nakit parayı değerlendirerek gelirlerini arttırmaktaydılar.

28 Temmuz 1892 tarihli bir kayıta da alacaklı olan şahıs alacağını kefil olan şahsın terekesinden talep etmektedir. Buna göre “Ahmet ağa ibn-i Mustafa lira-i osmani 118, kuruş hesabıyla rayıçakçe 4600 kuruş alacağını kefil tenekeci oğlu Süleyman Efendi ibn-i Hüseyin ağanın terekesine vazıulyed olan zevce-i mezbure Aişe hanımdan taleb ve dava..” denilmektedir. Bu davada da Mustafa oğlu Ahmet 4600 kuruşluk borcu borçludan alamayınca kefil olan kişiden almak istemiştir. Ancak bu meblağın nereden kaynaklandığı belirtilmemiştir.

Karşılaştığımız başka bir alacak davası çeşidi de Eytam Müdürlüğü aleyhinde açılan davalardır. Yukarıda açıkladığımız gibi Eytam Müdürlüğü yaşı küçük olan, akli dengesi bozuk olan veya kayıp olan kişilerin miras haklarını muhafaza etmek için kurulmuştu. Kayıp olan kişiler otaya çıktıklarında veya yaşı küçük olanlar ise büyüdüklerinde bu durumu ispat edip haklarını Eytam Sandığı’ndan almak için mahkemeye başvurmaktadırlar. Bu konuda 12 Şubat 1890 tarihli bir kayıta “Yenice Mahallesi’nde sakin iken vefaata eden Öksüzöğlü Hafız Mehmet Efendi ibn-i İbrahim bin Abdullahın sülbi evladları olup mukaddema sağırulyevm kebir ve kebir ve reşit ve reşide oldukları indeşseriulenvar sabit ve mütehakkik olan mahalle-i merkumede sakin zatlari zirde muharrerül esamimüslimin tarifleri ile maruf Hava, Zeynep, İbrahim ve Ömer peder ve mevrusemiz müteveffa hafız Mehmet Efendi’den mevrus hisse-i irsilerimizi ve zimamnasda olan kaffe-ihukukumuzu eytam müdürü ve vazıulyedolanlardan taleb ve dava ....”³²³ denilerek küçük oldukları düşünülen çocuklar mahalle halkının şahadeti ile büyüdüklerini ve reşit ve reşide olduklarını

³²² B.Ş.S., 220/142/1.

³²³ B.Ş.S., 220/46/2.

ispatlayıp miras haklarını Eytam Müdürlüğü'nden talep etmektedirler. Elindeki paradan Eytam Müdürlüğü sorumlu olduğu için hak sahiplerine haklarını ancak mahkeme kanalı ile vererek kanuni yükümlülükten kurtulmaya çalışmışlardır.

Bir başka dava konusu da boşama sonrası zevcenin ve terbiyesindeki çocuğunun alacağını alamaması üzerine bunu almak için mahkemeye başvurusudur. Tarihi kaydedilmeyen bir belgede “Hacer Bint-i Abdullah kendisini talik iden zevce-i dahli Yunus bin Mehmet Ali'den nukud ve makud-u aliye alacak hakkını talep ve merkumun firaşından hasıl ve benden mütevellide olup iki yaşında Aişe'nin mukaddema takdir olunup terakim itmiş olan on beş mahlık beheri meblağı birer mecdiyeden on beş mecdiye alacağımı talep ve dava...”³²⁴ denilerek boşanmadan kaynaklanan hak talep edilmektedir. Buna göre Abdullah kızı Hacer boşandığı eşinden daha önce üzerinde anlaşılmış olan hakkını ve ikisinin çocuğu olan iki yaşındaki Ayşe'nin bakımı içinde 15 ay ve aylık birer mecdiyeden 15 mecdiye alacağını alamadığı için hakkını almak amacıyla mahkemeye başvurmuştur.

Bazen miras taksimi sonrası intikal eden dükkan benzeri gayrimülklerin kira bedeli ödenmediğinde bunu almak için hak sahipleri mahkemeye başvurabilmektedirler. Bu konu ile ilgili 4 Eylül 1889 tarihli bir kayıta da Hacı Yusuf kızı Zeynep'e babasından miras kalan çarşıda lonca civarında bulunan tuzcu dükkanıyla demirciler çarşısında demirci ve kalaycı dükkanlarından kira parasını almak için mahkemeye başvurarak hakkını aramıştır.

Bir başka alacak davası da elinde ilamat-ı şer'i bulunan alacaklının hakkını almak için mahkemeye başvurusudur. 4 Eylül 1889 tarihli belgede Kemer Nahiyesi'ne muzafi Eğneş Köyü ahalisinden Bekir oğlu Eyüp aynı köyde yaşayan Kara Mehmet oğlu Ali'den 15.000 dirhem sim alacağı olduğunu ve daha önce mahkemeden alınmış karar gereğince hakkını almak istiyor.³²⁵ Ancak bu alacağın nereden kaynaklandığını kayıtlardan öğrenemiyoruz.

İncelediğimiz dönem içinde daha fazla alacak davası olduğunu düşünüyoruz. Bu düşüncemizin en önemli sebebi bölgede var olan canlı bir dokuma sanayisidir.

³²⁴ B.Ş.S., 220/54/2.

³²⁵ B.Ş.S., 220/6/2.

Ancak yukarıda açıkladığımız gibi çoğu davanın Ticaret Mahkemesi'nde görülmesi nedeniyle Şer'iyye Mahkemeleri'ne az sayıda müracaat olmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Osmanlı Devleti Tanzimat Fermanının ilanından sonra hızla modernleşme hareketlerine başlayarak içinde bulunduğu sıkıntılı siyasi ve ekonomik süreçten kurtulmayı amaçladı. Fakat başlatılan modernleşme hareketleri tam olarak istenen başarıyı sağlamadı. Aksine modernleşme hareketi çerçevesi içinde ortaya çıkan yeni kurum ve düzenlemeler klasik kurum ve uygulamalarla çeşitli sorunlar yaşadılar ki bunlardan en önemlisi görev alanı tanımlamalarının sürekli anlaşmazlık meselesi haline gelmesi idi. Bu sorun sadece devletin başkentinde değil taşrada da kendini göstermekteydi. Aynı zamanda modernleşme hareketi bir dizi toplumsal değişimi de beraberinde getirdi.

Biz çalışma konumuzda Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin taşra yönetiminde ortaya çıkan yeni kurum ve kuruluşları ve bunların toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel hayatta ne gibi etkilerinin olduğunu araştırmaya çalıştık. Araştırmamızı Konya Vilayetine bağlı Burdur Sancağı'nı merkeze alarak sosyal tarih araştırmalarının vazgeçilemez değerdeki kaynaklarından biri olan Burdur Ser'iyye Sicilleri'ne (220 ve 221 Numaralı) dayanarak yaptık.

İncelememizde en çok dikkatimizi çeken konulardan birisi sadece Nizamiye Mahkemeleri'nde görev yaptıkları düşünülen müslüman ve gayrimüslim avukatların Şer'iyye Mahkemeleri'nde de görev yaptıklarını görmemizdir.

İncelediğimiz dönem 1889 - 1893 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönem öncelikle Osmanlı Devleti'nde toplumsal ve kültürel değişimin çok hız kazandığı bir süreçti. Klasik Osmanlı toplum yapısı içerisinde aile ve toplumun birbirlerine karşı sorumluluklarını İslam hukuku belirlemişti. Buna göre annesi, babası veya her ikisi ölen küçük yaştaki yetim ve öksüzlerin, akli melekeleri zayıf veya bozuk olan kişilerin kimlerin sorumluluğunda olduğu belli idi. Ancak son dönemlerde toplumda yaşanan değişimler sonucunda devlet bu alanda çeşitli düzenlemeler yapma gereği duymuş ve Eytam Sandığı adı verilen sosyal kurumu oluşturmuş ve taşradaki küçük denebilecek idari merkezlere bile bu kurumun şubelerini açmıştı. Bu da bize devletin ciddi sıkıntılar çektiği dönemde bile sosyal hayatı gözardı etmediğini göstermektedir.

XIX. yüzyılın son çeyreği Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntılar yaşadığı ve Avrupalı devletlerle yaptığı antlaşmalar çerçevesinde yabancı malların çok rahatlıkla dolaştığı bir dönemdi. Fakat bu dönemde Burdur'un ithal mallara karşı direnen ve çevre şehirlere mal satan ve kaliteli mallar üreten bir tekstil merkezi olduğunu görüyoruz. Ayrıca devlet bölgesel kalkınmayı sağlamak için tarımsal alanda Ziraat Bankası gibi ekonomik destek kurumlarını da kurarak halka destek olmaya çalışmıştır. Tüm bu çalışmalar Burdur'un nüfus olarak genişlemesine neden olmuş ve böylece yeni mahalleler kurulmuştur.

Osmanlı Devleti bu dönemde yaşadığı toprak kayıplarının etkisi ile çok miktarda göçmenin istilasına maruz kalmış ve gelen göçmenleri Anadolu'nun muhtelif yerlerine yerleştirerek onların geldikleri yerlerdeki ekonomik uğraşlarını devam ettirmeleri için desteklemiştir. Bu da Anadolu'da yeni tarımsal malların üretilmeye başlamasını sağlamıştır. Bu çerçevede de Burdur'da gül üretimin başladığını bilmekteyiz. Bu da bize göstermektedir ki; XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti her ne kadar ithal malların ucuz ve rahat dolaştığı bir ülke olsada Anadolu ekonomik olarak hala daha canlı ve üretken bir yapıya sahiptir ve kendisini korumak için her türlü değişime açık bir anlayış ortaya koymaktadır.

İncelediğimiz döneme ait 221 numaralı Şer'iyye Sicili'nde yer alan tereke defterlerine dayanarak Burdur'da yaşayan halkın geçim kaynaklarının neler olduğu ve halkın refah seviyesi, sahip oldukları mal varlıklarından tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca aile yapısının nasıl olduğu ve ailelerin çocuk sahibi olma oranları ve bu çerçevede genel bir yanlış kanı olan çok kadınla evlilik ve çocuk sayısının çok olmasının doğru bir kanı olmadığı rakamsal verilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak dünyada kapitalizmin ve sömürgecilik anlayışının iyice arttığı XIX. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti kendini bu akımlarda korumak için neler yapmış ve yapılanlar taşra idaresine nasıl sirayet etmiş, bunların toplum içerisindeki yansımaları nasıl olmuş onları Burdur Şer'iyye Sicilleri'ne dayanarak ortaya koymaya çalıştık.

BİBLİYOGRAFYA

1. Arşiv Belgeleri

Burdur Şer'iyye Sicilleri: 220 – 221.

Salname-i Vilayet-i Konya: Tarih 1308.

Salname-i Vilayet-i Konya: Tarih 1309.

3. Araştırma ve İncelemeler

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları)*, İstanbul 1995

AKDEMİR, M.Sadık, *170 ve 171 Numaralı Şer'iyye Sicillerine Göre Isparta'nın İdari, Sosyal, Ekonomik Ve Kültürel Hayatı*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2004.

_____; Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyıl Burdur Vakıfları, *Review of the Faculty of Divinity, University of Süleyman Demirel*, Isparta 2007.

_____; Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Burdur'daki vakıf Hizmetleri, *I. Burdur Sempozyumu*, Burdur 2007.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, "İslam Hukukunun Osmanlı Devlet'inde Tatbiki: Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri", *Türkler*, C.X, Ankara 2002

_____; "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri", *Türkler*, C.X, Ankara 2002

AKÖZ, Alaaddin, *Bir İmamın Nikâh Defteri*, Konya 2006.

AKTAN, Hamza, *İslam Aile Hukuku, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992.

AKYILDIZ, Ali, "Muhtar", *DİA*, C.XXXI, İstanbul 2006.

- AKYILMAZ, Gül, “Osmanlı Aile Hukukunda Kadın”, *Türkler*, C. X, Ankara 2002.
- ALKAN, Ahmet Turan, “Evler ve Ailenin Değişimi”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992.
- ARIKAN, Zeki, *XV ve XVI yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir 1988.
- AYDIN, M. Akif, “Osmanlı Hukuku”, *Osmanlı Medeniyeti*, İstanbul 2005.
- _____; Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C.II, Ankara 1992.
- BAYRAMOĞLU, Ferzan Yıldırım, *Türkiye Kent Araştırmaları Bibliyografyası*, İstanbul 1994
- BOZKURT, Gülnihal, *Batı Hukukunun Türkiyede Benimsenmesi*, Ankara 1996.
- BÜTÜN, Şevket, *Temettuat Defterlerine Göre Burdur’un Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2001.
- CİN, Halil, Akgündüz, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, C.I, İstanbul 1995.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1997.
- ÇİNE, Hamit, *Burdur’dan Damlalar*, Burdur 2003.
- DARKOT, Besim, “Burdur”, *İ.A.* İstanbul 1961.
- DEMİREL, Fatmagül, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, İstanbul 2008.
- DEMİREL, Ömer, Tuş, Muhittin, Gürbüz, Adnan, “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim- Kuşam”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C.II, Ankara 1992.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1996

ELDEM, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara 1994

EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Osmanlı Mahkemeleri*, İstanbul 2004.

_____;"Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri", *Türkler*. C.X, Ankara 2002.

ERDÖNMEZ, Celal, *Şer'iyye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2004.

ERYILMAZ, Bilal, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, İstanbul 1996.

FAROQHI, Suraiya, *Tartışma, Kent Tarihçiliği Sempozyum*, İstanbul 1994.

_____;"Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam", İstanbul 2009.

_____;"Osmanlı Devleti'nde Üretmek, Pazarlamak ve Yaşamak", İstanbul 2008

GÜLER, İbrahim, "XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği", *Türkler*, C.XIV, Ankara 2002.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1996.

İNALCIK, Halil, Quatoert, Donalt, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C.II, İstanbul 2004.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühüm Bir Kaynak"(89-96), *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (DTCFD), Ankara 1943.

_____;"Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I", İstanbul 2009.

_____;"Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi", İstanbul 1996

_____;"Tartışma, Kent Tarihçiliği Sempozyum", İstanbul 1994.

_____;*Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)*, İstanbul 2006.

İNANÇ, Veli, *Eytam İdaresi-Sandıkları ve Marmaris Örneği(1885-1911)*,(Muğla Ünv.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Muğla 2002.

KARAMAN, Hayrettin,*İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul 2008.

KARAL, E. Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara 1994.

KARPAT,Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul 2003.

KEYDER,Çağlar,Tabak, Faruk, *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, İstanbul 1998.

KÖPRÜLÜ, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1994

KÜR,Hasan, *210 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre Burdur'da Sosyal, Kültürel, Ekonomik Hayat(1839-1845)*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Isparta 2008.

MERÇİL, Erdoğan,*Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1985.

MISTANOĞLU, Nurhan, 1855-1857 Yılları Arasında Isparta'da Fiyatlar ve Mal Varlığı Durumu(187 Numaralı Isparta Şer'iyeye Sicili'ne Göre), *Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta 2008

MUTLU, Şamil,*Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*,İstanbul 2005.

ONUR,Bekir,*Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, İstanbul 2005.

ORTAYLI, İlber,*Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*,Ankara 2007.

_____;*Osmanlı Toplumunda Aile*,İstanbul 2000.

_____;*Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*,İstanbul 2008.

- ÖNAL,N.Evrin, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Tarımsal Dönüşüm” *Anadolu International Conference in Economics*,Eşişehir 2009.
- ÖZBEK,Nadir, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*,İstanbul 2006.
- ÖZKUL,Ali Efdal,*Kıbrıs’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi1726-1750*,İstanbul 2006.
- ÖZSAİT, Mehmet, Arkeolojik Veriler Işığında Burdur, *I.Burdur Sempozyumu*, Burdur 2007
- ÖZTÜRK,Said ,“Osmanlı’da Çok Evlilik”, *Türkler*, C. X, Ankara 2002.
- ÖZTÜRK,Nazif, “Osmanlı Döneminde Vakıflar”,*Türkler*, C.X, Ankara 2002.
- PAKALIN,Mehmet Zeki,*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993.
- PAMUK,Şevket,*Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi (1500-1914)*, İstanbul 2007.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, *İbn-i Batuta Seyehatnamesinden Seçmeler* , İstanbul 1986.
- QUATAERT,Donald,*Anadolu’da Osmanlı Reformu Ve Tarım 1876-1908*, İstanbul 2008.
- SAMİ, Şemseddin, *Kamusü'l A'lam*, İstanbul 1306.
- ŞAŞMAZ,Musa, İngiliz Konsolosu Stewart’ın Konya Vilayetine Dair Genel Raporu, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.12, Konya 2002.
- TABAKOĞLU, Ahmet,*Türk İktisat Tarihi*,İstanbul 1994.
- TEMURÇİN,Kadir, Hamidabat Kazasında Nüfus (1831- 1917), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XVII, S.1, Elazığ 2007
- TUNCEL, Metin, “Burdur” , *İslam Ansiklopedisi*, C.VI, İstanbul 1992.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1996

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR ATLASI,*SelçukluDömeni*,C. I,İstanbul 1997.

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI, *Şer'iyeye Sicilleri*, İstanbul 1988.

UYSAL,M.Ali, *Salnamelere Göre Burdur (1868-1914)*, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 1998.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı,*Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*,Ankara ,1988.

_____;*Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1994.

_____;*Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara 1994.

_____;*Osmanlı Tarihi*, C.IV-2, Ankara 1994.

_____;*Devletin İlmîye Teşkilatı*,Ankara1988.

ÜNAL,Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*,Isparta 1997.

YIDIRIM, İsmail,XIX.Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme,*Fırat Üniv.Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, C.XI.

YÜKSEL, Hasan,“Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi”, *Türkler*, C.X,Ankara 2002.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı- Soyadı: GÜNGÖR GÖÇER

Doğum Yeri: Çivril

Doğum Yılı: 1978

Medeni Hali: Evli

Eğitim Durumu:

Lise: 1992-1995 Eğitim öğretim yılında Denizli İ. H. Lisesinden mezun oldum.

Lisans: 1995-1999 Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü.

Yabancı Dil Düzeyi:

1.KPDS puanım 62.5

İş Deneyimi:

1999- 2010: M.E.B. Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak çalışmaktayım.